

**Міністерство освіти і науки України
Інститут проблем виховання НАПН України
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»
Департамент гуманітарної політики Дніпропетровської міської ради
Комунальний позашкільний навчальний заклад
«ЦЕНТР ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ»
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ**

**ЕТНОКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ
УЧНІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-
УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА В
УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОГО
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

методичний посібник

Дніпропетровськ 2016

УДК 37.015.31: 17: 39: 745: 374
ББК 74.200.54: 587: 63.5: 85.12
Е 88

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 9 від 06.10.2016 р.)*

Рецензенти:

Руденко І.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва Факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова;

Пруцакова О.Л., кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України.

Етнокультурне виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу: методичний посібник/ За редакцією А.В.Корнієнко. - Д.: Надруковано ПП Дрига Т.В., 2016. – 236с.

Авторський колектив: І.Д.Бровко, Т. Г. Григорєва, Н.В. Кіріченко, А.В. Корнієнко, В.В. Мачуський, Л.М. Павлова, Д.С.Панченко, Т.Г. Панченко, А.В. Поджаренко, Н.О. Санько, О.Б. Худолій, С.П. Цариніна

У методичному посібнику представлено результати дослідно-експериментальної роботи з етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу, проведеного у комунальному позашкільному закладі «Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпропетровської міської ради.

Методичний посібник адресовано практичним працівникам системи освіти, педагогічним працівникам позашкільних навчальних закладів. Корисним він буде науковцям, аспірантам, студентам.

УДК 37.015.31: 17: 39: 745: 374
ББК 74.200.54: 587: 63.5: 85.12
Е 88

ЗМІСТ

Вступ	5
Розвиток ідей етнокультурного виховання: історичний аспект	6
Етнокультурне виховання та етнокультурна компетентність: теоретичний аспект	15
Виховний потенціал декоративно-ужиткового мистецтва у соціокультурному просторі позашкільного навчального закладу	28
Обґрунтування моделі етнокультурного виховання учнів у позашкільних навчальних закладах	37
Форми і методи етнокультурного виховання у позашкільних навчальних закладах (з досвіду роботи комунального позашкільного навчального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпропетровської міської ради)	57
Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва	64
ДОДАТКИ	74
<i>Додаток 1.</i> Концепція етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва у комунальному позашкільному навчальному закладі «Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпропетровської міської ради	74
<i>Додаток 2.</i> Діагностичні методики	84
<i>Додаток 3.</i> Навчальні програми	95
➤ Наскрізна програма «Культура мого народу»	95
➤ Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Витинанка»	104
➤ Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Народні ремесла України»	117
➤ Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Петриківський розпис»	138
➤ Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Плетіння та аплікація соломкою»	144

➤ Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Кераміка»	150
➤ Навчальна програма для педагогів «Етнокультурне виховання учнів»	160
Додаток 4. З досвіду роботи комунального позашкільного навчального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпропетровської міської ради	167
➤ Розробка заняття гуртка на тему: «Виготовлення традиційної народної витинанки Катеринославщини»	167
➤ Розробка заняття гуртка на тему: «Історія дослідження писанкарства Катеринославщини. Написання писанки «Квітчастий хрест з гвоздиками та карлючками»	171
➤ Розробка заняття гуртка на тему: «Глиняні традиції народної Скульптурки. Ліпимо диво – звіра»	176
➤ Розробка заняття гуртка на тему: «Історичні обереги Наддніпрянської України. Народна лялька - подорожниця»	183
➤ Розробка заняття гуртка на тему: «Дніпропетровська область - колыска Петриківського розпису. Пальчикова техніка в декоративному розписі»	186
➤ Розробка заняття гуртка на тему: «Український народний обєріг з природного матеріалу - «Янгол»	192
➤ Сценарій презентації проекту Самарського районного парламенту дітей та юнацтва на міському конкурсі «EVIVVA» «Етнос – культура вічності»	194
➤ Сценарій масового заходу «Народні обрядові свята осіннього циклу»	202
➤ Методичні рекомендації щодо впровадження програми для педагогів «Етнокультурне виховання учнів»	214
➤ Організація роботи Малої академії народних мистецтв (МАНМ) комунального позашкільного навчального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпропетровської міської ради»	234

ВСТУП

Політика у сфері етнокультурного виховання є одним із основних напрямів діяльності держави, що набуває особливо важливого значення в контексті становлення громадянського суспільства, процесів глобалізації, визначення Україною курсу на європейську інтеграцію. Вихід нашої країни на світовий інформаційно-культурний простір об'єктивно спонукає до переймання духовних цінностей Заходу. У той же час процес транснаціоналізації культур викликає протидію глобалізації як потребу ствердити унікальність своєї культури, спираючись на національні традиції і цінності. Саме тому виникла необхідність пошуку ефективних технологій виховання особистості у динамічних умовах сьогодення, експериментального відпрацювання шляхів його здійснення етнокультурними засобами.

Одним із ефективних засобів етнокультурного виховання, який сприяє всебічному розвитку особистості учнів, є діяльність позашкільних навчальних закладів по залученню їх до занять декоративно-ужитковим мистецтвом, що ґрунтується на вивченні, засвоєнні і трансляції української традиційної народної культури як суспільно-історичного явища, в якому відбився світогляд, морально-етичні і естетичні цінності українського народу. Відтворення культури, духовності починається з поглибленого вивчення її стародавніх традиційних і кращих сучасних надбань.

Основні принципи позашкільної освіти і виховання закладені у працях І. Беха, О. Биковської, В. Вербицького, Г. Пустовіта, С. Русової, Т. Сущенко, С. Шацького.

Теоретичні аспекти етнокультурного виховання розглядалися у наукових доробках Г. Лозко, Л. Маєвської, Т. Мацейків, О. Мурзина, М. Степико, Е. Сміта, В. Сорока-Росинського, Я. Чепіги.

Етнокультурне виховання учнів у працях цих та інших науковців визначається як етносоціальний процес формування особистості, що забезпечує етнізацію дітей, як невід'ємну складову формування їхньої особистості. Процес етнокультурного виховання забезпечується засвоєнням етнокультурної інформації, творчою участю у розвитку рідної культури. З огляду на це, виникає необхідність у розробленні нового змісту навчальних планів та програм позашкільної освіти реалізовувати основні напрями етнокультурного виховання учнів. На часі – дослідження організаційно-педагогічних умов етнокультурного виховання учнів в умовах позашкільного навчального закладу, окреслення способів реалізації етнокультурної діяльності позашкільного навчального закладу в контексті різних напрямів виховної діяльності, спрямованих на розвиток народних промислів та ремесел, з'ясування можливості впливу гуртків декоративно-ужиткового мистецтва на етнокультурне виховання учнів.

РОЗВИТОК ІДЕЙ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Як відомо, кожен народ має власну систему виховання, що історично сформувалася, яка дозволяє молодому поколінню духовно наслідувати національні традиції, зберігати їх, примножувати кращі національно-духовні, культурно-історичні надбання нації. Національна система виховання, на думку дослідників, – це “історично обумовлена і створена самим народом система ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованої на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх у душі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації” [4].

Реформування національної системи освіти в Україні, модернізація всієї освітянської сфери неможливі без опори на народні традиції виховання, на етнопедагогічні основи. Так склалося з історії людства, що кожен народ від покоління до покоління передає свій суспільний та соціальний досвід, духовне багатство як спадок старшого покоління молодшому. Саме так створюється історія матеріальної та духовної культури нації, народу, формується його самосвідомість.

На основі історико-педагогічного аналізу генезису етнокультурного виховання підростаючого покоління встановлені і охарактеризовані етапи розвитку етнокультурного виховання, що надає нам можливість простежити поетапний розвиток ідей етнокультурного виховання у психолого-педагогічній науці.

Великі мислителі і філософи минулого з великою повагою ставилися до традицій своїх народів. Вивчаючи культуру свого народу, в тому числі і педагогічну, вони відбирали у ній все найкраще і вносили до змісту своїх наукових праць і повсякденну педагогічну практику. Одним з перших мислителів, який здійснив спробу вивчення і узагальнення народної педагогічної культури, був видатний китайський філософ Конфуцій (551 – 479 роки до н.е.).

Ідеї етнокультурного виховання отримують розвиток у перших писемних пам'ятках релігійно-педагогічного змісту. Наука про українську народну педагогіку почала складатися в Київській Русі. Її зародження пов'язується з появою «Повчання» Володимира Мономаха (1096). Великий князь Володимир Мономах створив історично вагомий підручник життя «Повчання дітям», у якому як педагог і філософ заповідав: «Думаймо про Душу й про Бога»; кожен живе імперативом «не наслідуй лиходіїв, не завидуй тим, що творять беззаконня, бо лиходії винищені

будуть (божим промислом). Учїться всї: чоґо не знаємо – пізнаваймо, а що знаємо – не забуваймо – свого й чужого» [2].

Митрополит Іларїон, князь Ярослав Осмомисл, король Данило Галицький, а зґодом П. Конашевич-Сагайдачний, Б. Хмельницький, П. Могила, С. Яворський, Л. Баранович, К. Транквіліон-Ставровецький, І. Мазепа, К. Розумовський, Г. Сковорода, їхні одностумці підносять ідеї виховання й навчання, науки й культури на рівень історико-методологічної теорії та державної політики.

У 1577 р. з'явився заповіт брацлавського каштеляна Василя Загоровського «Наставлення дітям і правила до їхнього виховання: розпорядження про влаштування церков, шпиталів та школи», в якому він пише, щоб у навчанні дітей не пестили, а пильно і поважно схиляли до науки, щоб навчались і росли у божій боязні та щоб звичаїв і віри своєї не забували.

В. Загоровський дає поради щодо навчання і одруження. Помираючи в татарському полоні, він пожертвував на церкву, шпиталь і переписування книг великі кошти, ставши для нащадків взірцем благодійництва. Жанр заповітів, повчань, звернень досить продуктивний і вічно живий в українському етнокультурному вихованні, адже життєдайним джерелом для нього є українська народна педагогіка.

Золоті розсипи української етнопедагогіки знаходимо у «Слові о полку Ігоревім», в українських літописах, «Руській правді» (в основі українське звичаєве право).

У XII-XVI ст. в Україні інтенсивно поширюються збірники церковних повчань, що репрезентують суть релігійного виховання нашого народу. Позиції етнокультурного виховання визначені в статутах братських шкіл, трактатах професорів Острозької та Київської академій (сім'я і школа, школа і сім'я, ставлення до освіти, вчителя). Братські школи ставили за мету виховати «... палких патріотів, мужніх захисників свого народу ..., носіїв і пропагандистів ідей української державності, українського національного відродження, утвердження людської гідності українця, почуття поваги до представників інших народів» [7].

Кожна історична доба вносила свою частку як у розвиток народної педагогіки, так і етнопедагогіки. Виховання на цьому етапі було спрямовано на залучення дітей і молоді до народних духовних цінностей і традицій, у підростаючого покоління з раннього віку формувались переконання про необхідність дотримуватись їх у житті. У вихованні усе було спрямовано на засвоєння традиційних цінностей, життєвих норм і правил поведінки: вдома, в суспільстві, з старшими, молодшими, батька-

ми. Етнопедагогічні заняття цього часу були представлені у вигляді практичних рекомендацій з виховання дітей з опорою на традиційні духовні народні цінності і традиції.

Значний вклад у формування етнокультурної свідомості зростаючої особистості зроблено Острозькою та Києво-Могилянською академіями (XVII—XVIII ст.), які були освітніми центрами, де виховувалися національні, загальнолюдські цінності українського народу. В цей час український народ «...загартовується до боротьби за своє національне «я», не втрачає своєї національної свідомості і, за невеликим винятком, не зрікається своєї національності, хоч за цю твердість доводилося дорого платити — відмовленням від політичних та громадянських прав. Український народ рішуче бореться за свою Церкву, за своє право, за свою мову» [6, с. 421].

Значний внесок у розвиток ідей етнокультурного виховання зробив Я. Коменський (1592- 1670) – геніальний син чеського народу, демократ–гуманіст, самовідданий борець за мир і національну незалежність свого народу. Велика заслуга вченого у тому, що він зміг з позиції гуманізму і демократизму обміркувати і узагальнити традиційний досвід родинного і суспільного виховання дітей чеського народу. Я. Коменський один з перших зрозумів значення етнопедагогічних знань і їх значення в удосконаленні роботи не тільки школи, але і в житті цілих країн. Великий вчений поповнив етнопедагогіку такими науковими знаннями, розробив фундаментальну ідею педагогіки – пансофізм: узагальнення усіх знань, які здобуті різними народами, і донесення цих всіх узагальнених знань, через школу на рідній мові до всіх людей, незалежно від їхнього суспільного положення, релігійної, расової і національної приналежності; обґрунтував основні напрямки етнографічних і етнопедагогічних досліджень, пов'язав їх зі змістом навчання і виховання дітей і молоді; довів, що від природи усі народи рівні, кожний етнос має право на свою культуру, навіть найсвоєріднішу і незрозумілу для інших; закликав до миру між народами і створенню загальнолюдської культури на основі всього найкращого, прогресивного в традиційних культурах усіх народів; розробив основні спрямування змісту народної освіти на всіх ступенях: виховання і навчання на рідній мові з використанням фольклору свого народу; внесення елементів етнопедагогічних знань і досвіду народної педагогіки в розумове, моральне, фізичне, трудове виховання; вивчення у повному обсязі вітчизняної літератури, історії, географії; підтвердив і обґрунтував з наукової точки зору положення народної педагогіки застосування праці як основний засіб формування повноцінної особистості;

розробив зміст освіти, який включає у себе не тільки знання культури усього людства, а перш за все, глибоке всебічне вивчення історії, культури, географії, літератури, фольклора свого народу; довів, що великим засобом у вихованні дітей, формуванні в них високих моральних почуттів є усна народна творчість: казки, розповіді з історії, перекази, прислів'я, приказки; окреслив школу як ефективний засіб збереження національної самобутності свого народу; довів, що школа повинна надавати глибокі і різнобічні знання на рідній мові [20].

На етапі розвитку етнокультурного виховання з XVIII по 40-і роки XIX століття був накопичений великий об'єм етнопедagogічних знань у працях вчених і суспільних діячів. Даному факту сприяли такі умови: розвиток книгодрукарства, розповсюдження навчально-методичної літератури, перші етнографічні експедиції, зародження наукової педагогіки, активізація суспільно-педагогічної діяльності: дискусії з питань пошуку шляхів розвитку народів, їх національної самосвідомості, народності його виховання.

Але, трагічні події в історії України (знищення гетьманства (1764 р.), зруйнування Запорозької Січі, запровадження дворянства (1785 р.), кріпацтво, розпорошення українських земель між Росією, Польщею та Австро-Угорщиною) підірвали національну свідомість, віру, знекровили патріотичний дух українства. Великим лихом для України стали сумнозвісні Валуєвський циркуляр (1863 р.) та Ємський указ (1876 р.), які забороняли вживання рідної мови. Всі здобутки, які відвойовувалися в попередні роки, піддалися знищенню. Однак тогочасні вчені, педагоги, діячі культури продовжували боротьбу за національне відродження України.

Вони прагнули, щоб в українських школах розвивалась національна самосвідомість, формувались патріотичні та громадянські почуття зростаючої особистості. Патріотичним змістом були сповнені ідеї видатного діяча О. Духновича, який в своїй праці закликав «... скріпити любов до своєї народності, ... привчати народ свій любити» [10]. О. Духнович вважав рідну освіту найважливішим засобом перетворення суспільства і закликав звернутися до народної педагогіки, адже в піснях, прислів'ях, приказках, скоромовках відображено увесь шлях українського народу. Важливою ознакою народності педагог вважає рідну мову, історичні та національні традиції рідної землі.

На четвертому етапі генезиса етнопедagogіки (з 50-х років XIX століття по 80-і роки XIX століття; другий – кінець XIX початок XX століття; третій - з 1917 року по 1974 рік) працями К. Ушинського, Л. Толстого, В.

Водовозова, В. Вахтерова, П. Каптерова, Г.Віноградова, В. Сухомлинського, Г. Волкова був закладений її теоретичний фундамент.

До кінця ХІХ століття західні педагоги і вчені чітко усвідомлювали необхідність наукового вивчення традиційного виховного досвіду своїх народів і використання великого прогресивного виховного потенціалу в вихованні дітей і молоді сучасності.

К.Ушинський наполягав на застосуванні принципу народності у вихованні дітей, який зазначав, що «Виховання, створене самим народом і побудоване на народних засадах, має ту виховну силу, якої немає в най-кращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу» [11, с.88]. Педагог наголошував, що найголовнішими рисами народності є «патріотизм, любов до своєї Вітчизни, віра в могутні творчі сили народу і демократичні устремління в боротьбі за поліпшення економічного, політичного і освітянського становища широких мас народу» [11, с.88]. Як зазначав К.Ушинський: «Нація – це сукупність різноманітних ознак душі, розуму й тіла, що виражається в характері, поведінці, способі мислення, психології людини». Саме тому, на його думку, «в справі громадського виховання наслідування одним народом іншого приведе неодмінно на хибний шлях». У своїх філософських міркуваннях він постійно користується термінами: «англійське виховання», «німецьке виховання», «французьке виховання» і т.п. У поглядах на національну природу виховання К.Ушинський дійшов висновку, що «не зважаючи на схожість педагогічних форм усіх європейських народів, у кожного з них своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби досягнення цієї мети». Він вказує, що кожен народ повинен мати власну національну школу і спиратися на національну систему виховання, під якою розуміється система ідей, поглядів, переконань, а також традицій, звичаїв і обрядів, котрі забезпечують духовне самовідтворення і самозбереження народу.

К.Ушинський відзначав, що для етнокультурного виховання є важливим вивчення та збереження рідної мови «Мова є найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історично живе ціле...» [12, с. 116]. «У мові одухотворяється весь народ і вся його батьківщина; в ній творчою силою народного духу втілюється в думку,... — весь той глибокий, повний думки й почуття, голос рідної природи, який лунає так гучно в любові людини до її іноді суворой батьківщини» [12, с. 115].

Дещо новий підхід до етнокультурного виховання визначено у роботах С. Русової. Її погляди спонукали до необхідності побудови системи

національного виховання дітей, розпочинаючи з молодшого віку, на традиціях з урахуванням народної педагогічної мудрості. Важливим завданням Софія Русова вважала розвиток творчих здібностей дитини. При цьому вона надавала перевагу таким засобам, як національне мистецтво.

Олег Кандиба (О. Ольжич) розробив теоретичні засади розбудови українського дошкільця. На його думку, дошкільця започатковує розбудову національного виховання молоді та всього народу [5]. О. Ольжич зазначав: «Виховання повинно бути національним, а його змістом та виховним матеріалом має стати українська народна культура, оскільки саме їй притаманні всі потрібні органічності сталеві єдності, багатства й чистоти, саме вона забезпечує дитині тривалий і потужний зв'язок із національною стихією» [5]. Він зробив спробу скласти своєрідний кодекс національного виховання, виділив пріоритетні напрямки розвитку особистості. Серед засобів національного виховання пропонує використовувати народні іграшки, твори українського фольклору.

Григорій Ващенко вважав, що ідеал не може бути постійним, він повинен удосконалюватися. «Розв'язуючи питання про цілі виховання сучасної української молоді, ми мусимо рахуватися не лише з нашими традиціями, а й з тими завданнями, що ставить перед нами сучасне і майбутнє, а також приймати до уваги психічні властивості нашого народу, як позитивні, так і негативні. Перші треба розвивати, другі усувати або принаймі ослаблювати» [22]. В основі виховного ідеалу Г.Ващенко – необхідність опори на людські та національні цінності, що є духовним надбанням українського народу.

У працях В. Сухомлинського творчо розглянуті спадки античних і сучасних, європейських і вітчизняних педагогів. В. Сухомлинський вважав, що система виховання побудована на принципі народності, найбільш повно відображає духовний, культурний досвід народу і відтворює його у педагогічній практиці. В. Сухомлинський у своїй літературній діяльності весь час підкреслював необхідність відродження прогресивних педагогічних традицій народу і введення їх у сім'ю і школу [31].

Таким чином, короткий аналіз генези етнокультурного виховання дозволяє стверджувати, що на кожному історичному етапі сутність національного виховання не була незмінною, а з плином часу набувала нового змісту та підходів. Зокрема, найсуттєвішими серед них є природовідповідний, теоцентричний та соціоцентричний підходи до етнокультурного виховання зростаючої особистості.

Варто зазначити, що в сучасній українській педагогічній науці також представлені педагогічні концепції, які враховують усі три зазна-

чені вище підходи. Так, з позицій теоцентричного підходу розроблена «Концепція демократизації українського виховання» О. Вишневського. Автор визначає її як християнсько-ідеалістичну стратегію виховання. Соціоцентричний підхід превалує в декількох концепціях: «Концепція національного виховання» (П. Щербань); «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» (О. Сухомлинська); «Концепція громадянської освіти в середній школі України» (І. Татаренко).

Так, останнім часом в педагогічну практику успішно впроваджується антропоцентричний підхід до виховання громадянина-патріота України. З цих позицій розроблена «Концепція особистісно орієнтованого виховання» І. Бега. Її вихідним положенням є ідея самоцінності особистості, її духовної суверенності. Ці базові положення стали підґрунтям Програми патріотичного виховання І. Бега та К. Чорної. Дана програма є визначальною для розвитку етнокультурного виховання зростаючої особистості незалежної України, бо в ній врахований і досвід минулих педагогічних реалій, і сучасні глобалізаційні виклики.

В програмі обґрунтовується, що концепції теоцентричного та соціоцентричного спрямування в наш час на належному рівні не здатні формувати в масовій свідомості українців духовно осмислений, рефлексивний патріотизм, який би сприяв становленню і утвердженню незалежної України, поєднував пристрасну любов до свого народу, нації, Батьківщини з тверезим почуттям міри і поваги до інших народів. Формування етнокультурної компетентності варто розглядати в ракурсі антропоцентричного підходу. Його основою є переконання, що носієм етнокультури в соціумі є особистість, яка своєю творчою працею, ідеями розвиває сам соціальний феномен - етнокультуру - сукупність матеріальних і духовних цінностей, вироблених певним етносом впродовж його історії на його власній території засобами етнічного самовираження (рідна мова, рідна релігія).

Л. Масєвська вважає, що питання сутності поняття «етнокультурне виховання» та особливостей його здійснення педагогічною наукою ще недостатньо вивчені, потребують уточнення та обґрунтування. Етнокультурне виховання сьогодні привертає до себе увагу все більшої кількості закладів освіти, педагогів-практиків, науковців, проте, як і раніше, залишається на рівні емпіричної самодіяльності, не використовується все багатство виховного потенціалу культури етноспільноти. Як правило, школи народної культури і окремі педагоги не вміють пов'язати традиційність з сучасністю, не бачать перспективи подальшого розвитку, творчий пошук

ентузістів не аналізується належним чином, здобуте не узагальнюється педагогічною наукою. За таких обставин варто звернутися до традицій народного виховання, що є предметом етнопедagogіки - науки, яка вивчає прийоми, методи, методики навчання і виховання, вироблені конкретним етносом у процесі етногенезу для забезпечення цілеспрямованого відтворення знань, умінь, навичок, якостей особистості, що необхідні для якісного функціонування етносу в просторі й часі. В етнопедagogіці слід виокремити два важливих розділи: національний зміст і етнічно зумовлені методи виховання. До першого відноситься власне етнокультура і загальнолюдські знання, що розглядаються саме в її ракурсі; до другого - методичне забезпечення, яке дозволяє найкращим чином враховувати психологічні особливості сприйняття і мислення представників етносу. Етнопедagogіка сьогодні займає особливе місце серед педагогічних наук, покликаних допомагати здійснювати етнокультурне виховання, що виступає серцевиною національного виховання у будь-якій державі, оскільки середовище для «вживання» в народні традиції в сучасному соціумі майже втрачено. Налаштувати ж дитину на самостійний рух у просторі етнокультури можна лише за умов її діалогу з цією культурою. Етнокультурне виховання, на нашу думку, набуде більшої ефективності за умов: визначення та реалізації виховних можливостей етнокультурного середовища як простору утвердження в дитині рис та якостей етносу, представником якого вона є; навчання дитини в системі ціннісних орієнтацій нації; етнокультурної компетентності учасників етнокультурного виховного процесу; впровадження авторських програм (технологій), що орієнтовані на етнокультурні детермінанти виховання дітей, їх значення в процесі передачі етнокультури від покоління до покоління; врахування особливостей формування особистості дитини в умовах полікультурного виховного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедagogіки: навчальний посібник/ В.А.Мосіяшенко. – 3 –ге. вид., стер. – Суми: Університетська книга, 2010. – 175с.
2. Кононенко П. Українознавство ХХІ століття: стан, проблеми, перспективи розвитку як системи інтегративних знань / Петро Кононенко, Тарас Кононенко // Українознавство. – 2013. – № 2. – С. 6–13. –
3. Карпова І.Г. Національно – патріотичне виховання молоді в сучасних умовах// Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, со-

- ціологія: збірник/ Чер. Держ.технолог. ун –т. – Чернігів.держ. техн.. універ –т, 2013 - № 1(2) – с.220 – 223.
4. Основи національного виховання: концептуальні положення: у 2 – х ч./[Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., сергійчук З.О. та ін.; за ред.. В.Г.Кузь та ін.]. – К.: Інформцентр «Київ», 1993. – Ч.1. – 152 с.
  5. Фоменко Е.В. Формування національної свідомості дітей / Е.В.Фоменко. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 121с.
  6. Повість минулих літ: Літописні оповіді для серед. та ст.. шк. віку / Переказ В.С. Близняця: наук. ред. і післямова в.В. яременка – 3 – те вид. зі змінами. – К.: Веселка, 2002. – 227с.
  7. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки. Навчальний посібник для студ. Пед.навч. закладів / О.О. Любар, М.І. Стельмахович, Д.Т. Федоренко. – К.1999. – 357 с.
  8. Левківський М.В. Історія педагогіки: Навчальний посібник. – Житомир: ЖДПУ, 2002. – 292 с.
  9. Сковорода Г. Твори: Для старшого шкільного віку/ [упоряд В.А. Шевчука]. – К.: Веселка, 1996. – 271 с.
  10. Одна педагогіка в пользу училищ и учителей сельских. – Львов, 1857. -4.1. - 92с.
  11. Педагогічні ідеї Ушинського К.Д. – К. Вища школа, 1974. – 340 с.
  12. Ушинський К.Д. Про сімейне виховання. – К.: Рад.школа, 1974. – 152с.
  13. Патріотичне виховання української молоді засобами фізичної культури та козацької педагогіки. Матеріали II обласної науково – практичної конференції. 15 травня, 2001, сум ДПА ім.. А.С. Макаренка. – Суми, - 2001. – 180 с.
  14. Вишневський О. Теоретичні основи української педагогіки: навч. посіб./ О. Вишневський. – Вид.3 – те, доопрац. і до – пов. – К: Знання, 2008. – 566с.
  15. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки: рідномовний катехізис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів, широкого громадянства. – Факс. Вид. – К.: АТОбереги, 1994. – 72 с.
  16. Бех І.Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді./ І.Д. Бех, К.І. Чорна. – К.: Світ виховання, 2007. – 31с.
  17. Виховний ідеал українського народу / М. Денисюк. - // Українознавство : Науковий громадсько-політичний культурно-мистецький релігійно-філософський педагогічний журнал. - 2012/2. - № 3. - С. 177-183.
  18. Волков Г.Н. Етнопедагогіка. Чебоксары: Чуваш. кн.. изд – во, 1974. – 376 с.

19. Конфуций/ Сост. В.В. Малявин. М., 1996.
20. Коменский Я.А. Великая дидактика // Коменский Я.А., Локс Д., Руссо Ж.Ж., Пестолоццы И.Г. Педагогическое наследие / Сост. В.М. Кларин, А.Н. Джурицкий. М.: Педагогика, 1989. с. 12 -104.
21. Пестолоццы И.Г. О народном образовании и индустрии // Коменский Я.А., Локс Д., Руссо Ж.Ж., Пестолоццы И.Г. Педагогическое наследие / Сост. В.М. Кларин, А.Н. Джурицкий. М.: Педагогика, 1989. с. 312 -321.
22. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г.Ващенко. – Полтава: Полтавській вісник, 1994. – 192 с.
23. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / за редакцією Любові пустовіт. – К.: Довіра, 2000. – 1018с.
24. Чепіга Я. Моральне вношення у справі виховання / Я. Чепіга// Проблеми виховання й навчання в світі науки й практики. Збірник психолого – педагогічних статей. – 1913- кн..1. – К.: Друкарня першої Київської Артелі Друкарської справи, 1913. – с.61 – 76.
25. Чепіга Я. Страх і кара: їх вплив на характер і волю дитини/ Я. Чепіга// проблеми виховання і навчання. – Кн.1. – К., 1913. – с. 107 – 138.
26. Шейко В. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): У 2 т. – Х., 2001. – Т.2.
27. Римаренко Ю. Національний розвій України: проблеми і перспективи / Ю.Римаренко. – К., 1995.
28. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Інформаційний збірник МОН України. – 2002. – № 2. – С. 3–22.
29. Болонський процес : Нормативно-правові документи / Укл.: З.І. Тимошенко, І.Г. Оніщенко, А.М. Грехов, Ю.І. Палеха. – К., 2004.
30. Любар О.О. Педагогічна діяльність і погляди українських просвітителів / Друга половина ХVІІ – ХVІІІ ст.) // Радянська школа. – 1991. -№ 4. – с. 82 – 85.
31. Сухомлинський В.О. Цінності у вихованні дітей та молоді// Педагогіка і психологія. – 1997. - №1. – с. 105 – 106.

ЕТНОКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ ТА ЕТНОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Повернення до проблеми етнокультурного виховання в практичній діяльності закладів освіти, установ культури визначається соціально-політичними і духовними змінами. Сьогодні необхідно подолання відчу-

ження дітей і молоді від культурно-історичної спадщини свого етносу і від культури сусідніх народів, оскільки народна культура є основою між-культурної взаємодії і спілкування, дозволяє народам зберігати і розвивати свою національну самобутність і в той же час органічно взаємодіяти в світовому співтоваристві.

На наш погляд, саме етнокультурне виховання може допомогти учням оволодіти культурою свого народу (культурою споживання, культурою спілкування, культурою знання, культурою праці), дозволяє організувати художньо-творчі заняття, орієнтуючись на національну своєрідність регіону. При визначенні місця і ролі етнокультурного виховання в позашкільних навчальних закладах ми розглядаємо його як спосіб, що підсилює ефективність виховання за рахунок введення засобів національної культури, які допоможуть направити сучасний навчально-виховний процес на формування етнічної самосвідомості, розвиток розуміння ролі свого народу у світовій культурі.

Етнокультурне виховання особистості орієнтоване на становлення носія традицій і звичаїв духовної культури народу. Формування основ етнічної культури особистості неможливе без усвідомлення себе частиною (одиницею) певного народу, культури. Одним із завдань етнокультурного виховання дітей та молоді є усвідомлення та засвоєння ними культурних традицій певної спільноти, вихідцями з якої вони є, на кореневому рівні.

У ряді документів, таких як Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Указ Президента України від 13.10.2015 № 580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки», «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді», Указ Президента України від 12.06.2015 № 334/2015 «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», Указ Президента України від 13.11.2014 № 872 «Про День Гідності та Свободи» та ін., зазначається, що взаємодія культури і освіти, засновані на цінностях етнічних культур і педагогічних досягнень народу, є дієвим джерелом виховання особистості. Залучення підростаючого покоління в процес вивчення і практичного освоєння етнокультурної спадщини (матеріального, духовного, соціального) дозволяє особистості через традиційну культуру досягнути її моноетнічну глибину і поліетнічну широту.

Одним із основних принципів реалізації програм і нормативних актів є «національна спрямованість освіти, що полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні культури

українського народу, визнанні освіти важливим інструментом національного розвитку і гармонізації національних відносин» [1].

Звертається увага на те, що «актуальним завданням є забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян та утвердження національного характеру освіти в Україні» [1].

Одним із «пріоритетних напрямів державної політики розвитку освіти» є напрямок «формування національних і загальнолюдських цінностей» та «розширення україномовного освітнього простору»:

- освіта має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності;

- освіта утверджує національну ідею, сприяє національній самоідентифікації, розвитку культури українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями;

- національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти [1].

Поняття етнокультурне виховання інтегративне, у якості предмету дослідження воно виступає у філософії, педагогіці, психології і соціології. Його базову основу складають категорії «етнос», «культура», «виховання». Поняття «етнос» грецького походження, яке має декілька значень – група, плем'я, народ. Це група людей, поєднана довгим спільним проживанням на певній території, загальною мовою, культурою і самосвідомістю [10]. Два типи інформаційних зв'язків забезпечують функціонування етносу: синхронний (у просторі забезпечує територіальний кордон) і діахронний (у часі – етнічну спадкоємність). У розвитку етносу як соціального організму відокремлюють його основні форми історичного існування: рід, плем'я, народність, нація [11]. Згідно історико-матеріалістичному визначенню, «нацією» можна назвати історичну, стійку спільність людей, яка виникає під час формування економічних, територіальних зв'язків, літературної мови, деяких особливостей культури і характеру [11]. Поняття «нація» використовується у соціальній філософії, етнології, етнографії поняття і розглядається у якості загальної назви для таких найменувань як плем'я, народність, національність. Фактором, що значно впливає на виникнення і розвиток нації є «пласт духовної сфери життя суспільства», складовою частиною якої виступає «етнічна культура» [12].

Культура – поняття широке, яке включає багато феноменів, що відносяться до різних рівнів і форм реальності. Його трактування залежить від сфери застосування. Культура етнічної спільності (етнокультура)

представляє певну цілісність, що складається з ряду компонентів: мова, звичаї, традиції, норми поведінки, релігії. Усна творчість, кожна з яких являється системою взаємопов'язаних і взаємопроникаючих систем і підсистем. Це дозволяє національній культурі супротивитись зовнішнім впливам і оновлюватись, коли будь-яка її частина повністю порушена [12].

Так, термін «етнокультура» з'явився як мовний варіант терміна «етнічна культура». Він набув широкого поширення в кінці ХХ ст., але застосовують його синонімічно термінам, «народна культура», «традиційна культура», «культура етносу». Поняття ці близькі, але не ідентичні. Тонкі відмінності термінів визначаються під кутом зору при розгляді питання загальних об'єктів. У терміні «етнокультура» увага зосереджується на етнічному компоненті, в понятті «народна культура» - на соціальному (культура з соціальних верств, структура яких змінювалась в історичному процесі; яскравими представниками якої були В. Гусєв, М. Каган, А. Камаєв). Народна культура вбирає в себе традиційний і сучасний пласти. Деякі культурологи ототожнюють поняття етнічної культури і культури етносу, інші розмежовують їх (Т. Грушевицька, В. Козлов, А. Садохин). Так як етнокультура є основою етнокультурної освіти, А. Афанасьєвою вироблено наступне визначення поняття: «Етнокультура - це сукупність традиційних цінностей, відносин і поведінкових особливостей, втілених в матеріальну, духовну, соціальну життєдіяльність етноса, що склалися в минулому, що розвиваються в історичній соціодинаміці і постійно збагачують етнічною специфікою культуру в різних формах самореалізації людей» [13].

Представляючи собою складне міждисциплінарне явище, етнокультурне виховання є предметом вивчення багатьох вчених педагогів. Так, Л. Захарова зазначає, що етнокультурне виховання - це такий процес, в якому цілі, завдання, зміст, технології виховання орієнтовані на розвиток і соціалізацію особистості як суб'єкта етносу і як громадянина багатонаціональної держави. Етнокультурне виховання визначається введенням в освітній процес знань рідної народної культури, соціальних норм поведінки, духовно-моральних цінностей; знайомство з культурними досягненнями інших народів; використанням досвіду народного виховання з метою розвитку у дітей інтересу до народної культури, виховання толерантного ставлення до людей різних національностей [2]. На думку Г. Губа, етнокультурне виховання - це забезпечення успадкування дітьми кращих моральних традицій, цінностей і стереотипів поведінки, характерних для даного народу, засвоєння яких сприяє входженню дитини у

світовий простір [3]. А.Басова вказує, що етнокультурне виховання - це не просто певна сукупність знань, ціннісних уявлень конкретної етнічної спільності, яка через знайомство з символічними основами забезпечує усвідомлення, відтворення етнічного і естетичного світогляду свого народу, а й розуміння, шанобливе ставлення до його культури в сполученні з аналогічним ставленням до культур інших народів [4]. А. Афанасьєва зазначає, що етнокультурне виховання - цілісний процес вивчення, діяльнісного освоєння етнокультурної спадщини та виховання особистості на етнокультурних традиціях, процес становлення особистості в осмислені синхронних і діахронних інформаційних зв'язків, які враховують поліетнічну горизонталь географічного простору і історично вікову вертикаль розвитку етносу в структурі розвитку світової культури [5].

Таким чином, етнокультурне виховання - це цілеспрямована взаємодія поколінь, в результаті якого у підростаючого покоління формується етнічна самосвідомість, адекватне ставлення до себе як члену етносу, почуття гордості за свою націю, позитивне ставлення до рідної мови, історії та культури свого народу, а також повагу та толерантне ставлення до представників інших етносів. З соціокультурної точки зору, феномен виховання є об'єктивним соціальним механізмом передачі-засвоєння життєво необхідного досвіду, традицій, ціннісних установок. Досягнути мети становлення духовного потенціалу вихованця можна лише шляхом занурення його у світ культури власного етносу та у світ кращих зразків світової культури.

Етнокультурне виховання відбувається через засвоєння особистістю культурних цінностей. Сучасна психологічна антропологія трактує культуру як артефакти (вид матеріальної культури, щось виготовлене людиною, матеріальне, наприклад: книга, молоток чи будинок), що оточують нас. Аналіз літератури свідчить, що проблема етнокультурного виховання тісно пов'язана з усіма сферами народного життя, вона має синтетичний характер. Для людини має значення спільна культура багатьох століть, поколінь, рас, національностей, етнічних груп, класів, станів.

Саме національна культура, як поєднання культури титульного етносу з культурами національних меншин, у першу чергу визначає унікальний образ будь-якої країни та її народу в багатоманітній мозаїці людської цивілізації. Етнокультура базується на світогляді та системі цінностей, тобто духовно-моральному фундаменті, на якому виростає особистість з унікальними властивостями душі та непорушною національною ідентичністю.

Нерозривна лінія збереження й передачі традицій з покоління у по-

коління спостерігається саме в етнічній культурі. Це свідчить про те, що етнічна культура - успадкований від предків комплекс господарського і соціального життя, матеріальної та духовної культури, які визначають стиль життя, виконують етноідентифікуючу роль, дають можливість виділити й протиставити себе іншим етносам.

Зазначимо, що етнокультура виявляється в усіх галузях життя етносу: у мові, вихованні дітей, одязі, будівництві житла, облаштуванні робочого місця, домашньому господарстві, фольклорі тощо (що підтверджується у роботах В. Агеєва, Є. Богданова, В. Кукушина, О. Садохіна та інших учених-етнологів).

У радянській системі виховання увага, головним чином, зосереджувалась на зовнішній формі етнокультури (звичаї, обряди, ритуали тощо), залишаючи на обочині її носія - етнос. Сучасні ж дослідники цієї проблеми дотримуються думки, що *життєвий досвід спільноти - це актуальне буття культури через людину - носія етнічності*. Розуміння культури як способу буття певного етносу продукує важливий висновок: носіями-творцями етнокультури можуть бути або широкі маси народу (звичаї, обряди, стереотипи поведінки, усна народна творчість тощо) або етнічна еліта (символи цього буття), або й ті, й інші. Певна частина культури народу, як його життєвий досвід, існує у вигляді усталених норм поведінки, традицій, звичаїв, пісенної спадщини тощо. Передаючись із покоління в покоління, вони трансформуються, зазнають впливу інших культур та епох, втрачають іноді свій первісний вигляд і значення.

Дитина, зростаючи, має поступово, з раннього віку засвоювати особливості способу буття власної спільноти, тобто навчитися розуміти власну етнокультуру, вільно рухатися у її просторах, усвідомлюючи знаки, символи, коди, специфіку їх виявлення у рідній мові, аби пізніше вступити у діалог з іншими культурами, порівнюючи їх зі своєю не на шкоду іншим, а щоб зрозуміти їх. У цьому і виявляється сутність етнокультурного виховання: пізнавши себе - пізнаєш іншого; не збагнувши себе - не збагнеш іншого; вивчаючи животоки буття свого роду-народу - ти пізнаєш закутки власної душі; не знаючи глибин культури, представником якої ти є, годі сподіватися на те, що пізнаєш і зрозумієш носія іншої культури [4].

Такі українські вчені, як В. Заслуженюк, В. Присакар, Г. Філіпчук та інші, етнокультуру відносять до пріоритетів, які допоможуть згуртувати усіх людей різних національностей, що населяють єдину країну, і виховати освічене, толерантне, компетентне у цій галузі покоління.

Беручи до уваги вищевикладене, етнокультурне виховання ми роз-

глядаємо з точки зору формування національної ідентичності, світогляду, соціальних і моральних позицій на основі національних і культурно-історичних цінностей. Розгляд етнокультурного виховання як способу забезпечення специфічних освітніх потреб та інтересів соціуму в галузі освіти і культури дозволило нам конкретизувати дане визначення. Сутність етнокультурного виховання, на нашу думку, полягає в усвідомленні індивідом всіх таємниць образів, знаків, символів свого етносу, бажання отримати відповідь на питання «Хто Я є?».

Етнокультурне виховання ми розглядаємо в сукупності основних принципів: історико-культурна спрямованість виховання та освіти, що передбачає організацію навчально-виховного процесу на основі історії та культури народів, що проживають в даному регіоні, країні; інтеграція навчальних дисциплін (освоєння декоративно-ужиткового мистецтва в єдності з вивченням пісень, музики, традицій, обрядів тощо); ідентифікація і самоактуалізація особистості, заснована на включенні в зміст етнокультурного виховання знань про людину і суспільство; гармонізація міжетнічних відносин.

Зауважимо, що етнокультурне виховання здатне не тільки враховувати інтереси національних культур та регіональних культурних традицій, але також і потреби особистості в національно-культурній самоідентифікації. Тому на сучасному етапі етнокультурне виховання розглядається нами як спосіб повернення втрачених духовних цінностей, морально-естетичних норм поведінки, міжлюдських відносин, укладу сімейного і побутового життя.

Аналізуючи засоби національної культури, що використовуються нашими предками в народній педагогіці, ми встановили, що виховний потенціал національної культури спрямований на формування у дітей етичних, естетичних і моральних якостей особистості, почуття національної самосвідомості, патріотизму, розвитку творчих здібностей. Отже, засоби національної культури можуть бути використані в якості основи змісту етнокультурного виховання.

Відтворення культури, духовності починається з поглибленого вивчення її стародавніх традиційних і кращих сучасних надбань. Національна культура, національна символіка та народне мистецтво є органічними складовими цілісної системи української етнопедагогіки. Саме етнічний момент, що присутній в художніх промислах (гончарстві, художній обробці металу і дерева тощо) допомагає вирізнити такі риси своєрідності народного мистецтва, завдяки яким новим поколінням передаються у спадок традиції, практичний досвід виконання виробів.

Компетентність відноситься до категорії багатозначних термінів, отже, має безліч трактувань цього поняття. Компетентність ми розуміємо як якісну інтегровану характеристику особистості, що визначає ступінь володіння її сукупністю професійних і соціальнозначущих якостей, здобутих у процесі освіти, ефективним механізмом реалізації індивідуальних ціннісних потреб. Компетентний (від лат. *competent* - належний, відповідний - досвідчений у певній галузі, якому притаманні компетентність, поінформованість, обізнаність, авторитетність. Різні науковці за структурою поняття компетентності виділяють предметно-знанняву, організаційну, технологічну, екологічну, правову, політичну, культурологічну, соціальну, економічну компетентність, а також компетентність у сфері комунікативної діяльності та у сфері особистого і повсякденного життя людини.

Компетентна людина повинна не тільки бачити проблему, але і вміти вирішувати її практично, приймати ефективні рішення у відповідній діяльності, як знання, що формується через практику в будь-якій діяльності [17]. Особливе місце займає етнокультурна компетентність. Розглянемо трактування цього поняття у Н.Лебедевої. У своїх роботах вона зазначає, що етнокультурна компетентність - це сукупність знань, про подання інших культур, що виражаються через навички, установки, моделі поведінки, які спрямовані на ефективне міжетнічне порозуміння і взаємодію [17].

Т. Стефаненко визначила етнокультурну компетентність, як уміння розуміти і позитивно ставитися до того, що в нашому сучасному суспільстві існують різні етнічні групи [18]. Етнокультурну компетентність як єдину властивість особистості, що виражається в сукупності уявлень, знань про свою, а також про іншу етнокультури, їхню соціальну значимість у світовій культурі, здатність до діалогу культур, розглядає в своїх роботах А. Афанасьєва [13]. Значна відмінність даного визначення - загострення уваги на компетентності в області рідної етнокультури, на діяльнісному досвіді оволодіння етнокультурними цінностями і умінні їх зіставляти з культурами різних народів, усвідомлення місця етнокультур в загальнокультурному процесі, на основі чого формується цивілізована етнокультурна свідомість, позбавлена етноцентризму і шовінізму, але володіюче здоровим почуттям самоповаги і патріотизму в гармонії з почуттям етнотолерантності, здатності до міжетнічного діалогу.

На думку О. Кононко, компетентність не означає лише доступну вікову поінформованість дитини в широкому колі життєвих проблем. Вона передбачає цілий комплекс характеристик: розвинений чуттєвий досвід;

навички практичного життя; розвинені потреби, здібності, звички; набір базових особистих властивостей, які гарантують дитині пристосованість до життя; уміння орієнтуватись у змінних умовах, знаходити оптимальні засоби реалізації свого особистісного потенціалу [16].

Сутність етнокультурної компетентності полягає в тому, що людина, володіючи цією компетентністю, є активним носієм досвіду у взаємодії і прийнятті етнокультури. Отримані знання та вміння дозволять учневі прийняти і правильно оцінити специфіку і умови взаємодії з представниками різних культур, знаходити оптимальну модель поведінки з метою підтримки атмосфери злагоди і взаємної довіри, для досягнення високої ефективності в спільній діяльності [18].

Відповідно до концептуального положення академіка І. Беха, недоцільним є ототожнення навчальних здібностей, знань і умінь з компетентностями. Компетентність він трактує як досвідченість суб'єкта у певній життєвій сфері. Змістовий наголос робиться на досвідченості, а не на обізнаності чи поінформованості суб'єкта у певній галузі. Розкриваючи структуру досвідченості, І. Бех виділяє два рівні сформованості компетентності особистості: вищий і нижчий [19].

За стихійного способу формування досвідченості учень на певному етапі вікового розвитку шляхом проб і помилок, або ж за допомогою механізму наслідування, оволодіває рядом різноманітних практичних способів дій (комунікативних, соціальних, предметно-перетворювальних тощо). Вони забезпечують його функціонування насамперед у найближчому соціальному оточенні, а далі й у ширшому просторі. Таким чином, у нього формується як практична вмільість реалізації цих способів у певних ситуаціях (уміння й навички), так і відповідні знання про ці способи. При цьому у суб'єкта закономірно відсутня теоретична основа таких способів дій. Постійне вправління у практичних способах дій приводить до розвитку досвідченості суб'єкта. Цей спосіб набуття досвідченості свідчить про нижчий рівень компетентності особистості (І. Бех). Визначальними характеристиками цього рівня компетентності є недостатня узагальненість та обмеження перенесення засвоєваних практичних способів дій на інші об'єкти, враховуючи специфіку нових обставин. Центральним мотивом цього рівня компетентності виступає потреба суб'єкта пристосовуватись до вимог, які ставить життя. Як зазначає І. Бех, компетентнісний підхід в сучасній освіті повинен забезпечити вищий рівень компетентності учнів. Учений наголошує, що цей рівень репрезентується сформованістю у суб'єкта поняття «компетентність» як єдності, в якій науково орієнтовна основа дії визначає логіку її практич-

ного виконання, що полягає в інтелектуально-моральній саморегуляції, спрямованій на ефективне вирішення суб'єктом певних життєвих проблем. Компетентність вищого рівня як відповідне уміння спонукається мотиваційною основою, складниками якої є провідний мотив прагнення до самоствердження та широкі соціальні мотиви. Принциповим моментом компетентності вищого рівня є його безпосередня залежність від якості навчальних здобутків, які повинні трансформуватися у систему компетентностей суб'єкта. Лише власні теоретичні надбання, стверджує І. Бех, мають достатній потенціал для такої компетентності. Отже, тільки педагогіка розвитку може забезпечити розвиток в учня компетентності вищого рівня [19].

Сутність етнокультурної компетентності в тому, що людина, яка володіє даною компетентністю, виступає активним носієм досвіду в області етнокультури і міжетнічної взаємодії.

Мета етнокультурної компетентності має як внутрішню, так і зовнішню спрямованість. Зовнішня мета складається у стабілізації міжнаціональних відносин і, враховуючи етнічні особливості й інтереси різних народів, прагненні до міжетнічного діалогу. Внутрішня мета спрямована на те, що особистість повинна бути не тільки «носієм» знань з області етнокультури і міжетнічної взаємодії, але й їх активним користувачем.

Етнокультурна компетентність як об'єктивно-суб'єктивне явище включає в свій зміст наступну сукупність:

- готовність і здатність учня шанувати традиції свого народу і поважати культуру інших;
- вивчати різноманіття етнічних культур з метою мирного існування в поліетнічному середовищі;
- диференціювати і застосовувати отримані знання про етнокультури для вирішення проблем у взаємодії і взаєморозуміння;
- аналізувати і систематизувати знання про етнічні культури, з метою знаходження та визнання в них спільного і відмінного (специфічного);
- готовність учня включатися в міжетнічну взаємодію у вигляді активної співпраці [20].

З точки зору відкритості (замкненості) етнокультурна компетентність може бути поліетнічною і моноетнічною. У сучасному етнічно неоднорідному соціумі етнокультурна відособленість неможлива. За структурною насиченості можна виділити три види етнокультурної компетентності: приватна (конкретна, пов'язана зі знаннями та досвідом оволодіння однією з областей етнокультури), комплексна (спрямована на кілька обла-

стей, яка розмикає рамки однієї культури) і цілісна (що охоплює всі або майже всі області етнокультури, яка вільно зіставляє різні етнокультури). Особистість може володіти різними видами компетентності на різних рівнях (низькому - елементарному, середньому, високому). Його підвищення пов'язане з процесом вдосконалення етнокультурної освіти [13].

Механізмами формування етнокультурної компетентності учнів виступають навчання, виховання, діяльність, спілкування. Формування навичок міжетнічного взаєморозуміння і взаємодії може здійснюватися за допомогою таких засобів, як тренінг, вправи, спрямовані на формування етнокультурної компетентності, а так же культурний асимілятор, ділові та рольові ігри та інші. Засобами формування етнокультурної компетентності є індивідуальні та колективні взаємодії, які можуть бути спеціально організованими, тобто в ході участі в лекціях, спільних заходах, конференціях, дискусіях з метою навчання, здобування знань і досвіду. А стихійні або частково організовані дають можливість дитині оволодіти знаннями в сімейних відносинах, у відносинах з однолітками, в ігровій та трудовій діяльності, із засобів масової інформації. Освітні установи покликані впливати на молоде покоління, повідомляти йому наукові, достовірні знання, спрямовані на формування позитивного ставлення до свого та інших народів [4].

Загальна форма критеріїв ефективності етнокультурної компетентності може бути виражена в таких ступенях:

- навченості, яка характеризується отриманими знаннями і уявленнями в області географії, історії, фольклорі, звичаях, мистецтві, традиційних ремеслах в минулому і сьогоденні, облаштуванні побуту, народних іграх, нормах і цінностях власного і іншого етносу, а значить розуміння (прийняття) специфіки традицій і звичаїв;
- знання наслідків інтолерантності поведінки до представників іншої національності; вміння вирішувати конфлікти і розбіжності мирним шляхом;
- вихованості, яка полягає в подоланні етноцентризму, етнічної, расової та конфесійної упередженості, інтолерантності в спілкуванні і поведінці; готовність до зміни своєї поведінки і поглядів;
- адаптації дитини, що є пристосуванням до поліетнічного середовища.

Ступінь сформованості етнокультурної компетентності визначається не стільки обсягом когнітивної й операціональної складових, скільки якістю цих знань і умінь [18]. Аналізуючи роботи Н. Арзамасцева, Л. Зубарева, М. Воловікова, можна диференціювати поняття етнокультурної

компетентності за такими субкомпетентностями:

- культурна, полягає в знанні і розумінні цінностей, установок, особливостей, характерних для тієї чи іншої етнічної культури;
- комунікативна, яка представлена у вигляді механізмів, прийомів і стратегій, які необхідні для забезпечення ефективності міжетнічного розуміння і взаємодії;
- соціальна, яка виражена в знанні й уявленні про міжнародно-правові документи у сфері міжетнічних взаємин, особливості міжкультурної адаптації, а також умінні включатися в спільну діяльність з представниками інших культур;
- мовна, яка спрямована на володіння рідною, державною та іноземними мовами [15].

Отже, узагальнивши вищевикладене, можна зробити висновок, що етнокультурна компетентність, перш за все, включає в себе готовність вивчати різноманіття культур з метою мирного існування в поліетнічному середовищі. Тому, в рамках освітньої системи, відбувається пошук ефективних моделей навчання, відродження традицій народної педагогіки, що виділяють одну з важливих цілей - навчити підрастаюче покоління розуміти і поважати культуру інших народів, а також виховувати в ньому повагу до всіх народів, що в цілому і є формуванням етнокультурної компетентності. Таким чином, «етнокультурна компетентність», як педагогічна категорія є інтегрованою якістю особистості, що характеризує ступінь засвоєння теоретичних і практичних знань про етнічну культуру свого та іншого народу, а також представляє готовність до інтеграції ідей етнопедогогіки і сучасної педагогічної теорії у вихованні культури.

Відповідно до вищевикладеного, під **етнокультурним вихованням** ми розуміємо цілеспрямований навчально-виховний процес, орієнтований на збереження та відродження національних і культурно-історичних особливостей конкретного регіону, країни; формування художньо-творчих здібностей учнів та інтересу до творчої діяльності, ціннісного ставлення до національної культури та історії, мотивацію на самостійне здобуття знань.

Результатом етнокультурного виховання є етнокультурна компетентність. Відповідно до результатів аналізу літератури, етнокультурну компетентність ми виділяємо одною з базових компетентностей у вихованців гуртків декоративно-ужиткового мистецтва в позашкільних навчальних закладах. Під **етнокультурною компетентністю** вихованців ми будемо розуміти їх готовність до взаєморозуміння та взаємодії, яка базується на знаннях і досвіді, набутих у реальному житті (тобто у ході навчальних

занять), спрямованих на їх успішну адаптацію в поліетнічному суспільстві, належному рівню їх обізнаності, практичних вміннях виконання виробів декоративно-ужиткового мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стрілько В. Українське національно-патріотичне виховання в нормативно-правових актах України / В. Стрілько // Педагогіка і психологія професійної освіти. - 2014. - № 3. - С. 153-165.
2. Захарова Л. М. Этнокультурное воспитание детей дошкольного возраста / Л. М. Захарова // Педагогическое образование и наука. — 2011. — № 2. — С. 64—68.
3. Губа Г. И. Этнокультурное воспитание дошкольников и младших школьников в театральной деятельности : дис. ... канд. пед. наук / Г. И. Губа. — Курск, 2007. — 168 с.
4. Басова А. Н. Этнокультурное образование как фактор формирования основ национального менталитета у школьников : дис. ... канд. пед. наук / А. Н. Басова. — Кострома, 2002. — 176с.
5. Афанасьева А. Б. Этнокультурное образование в России: теория, история, концептуальные основы / А. Б. Афанасьева. — Санкт-Петербург: Изд-во ЛГУ им. А.С.Пушкина, 2008.
6. Русова С. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн.Кн.1/ За ред. Є.І.Коваленко. – К.: Либідь, 1997. – 272с.
7. Морева О. Л. Этнопедагогизация процесса полихудожественного воспитания младших школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук / О. Л. Морева. — Москва, 2000. — 18 с.
8. Палаткина Г. В. Мультикультурное образование: современный подход к воспитанию на народных традициях / Г. В. Палаткина // Педагогика. — 2002. — № 5. — С. 41—47.
9. Мухина С.А., Мальцева Е.В. Тенденции развития этнокультурной осведомленности школьников // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1-1.
10. Грицанов А.А. Новейший философский словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://www.alleng.ru/d/phil/phil008.htm>.
11. Бромлей Ю.В. Этнос и этнография/ Ю.В.Бромлей.- М.: Наука, 1973. – 283с.
12. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса./ Ю.В. Бромлей. – М.: Наука, 1983. – 412 с.
13. Афанасьева А.Б. Этнокультурное образование: сущность, структура содержания, проблемы совершенствования // Проблемы педагогики и

- психології. – 2009. - № 3. – с.189- 195 .
14. Краевский В. В. К 774 Общие основы педагогики: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2003. — 256 с.
15. Солодухина Т.К. Этнокультурное образование: категории, принципы, система./ Т.К. Солодухина// Вестник МГУКИ. – 2005. – Вып.2(10). – с.89- 97.
16. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук : спец. 19.00.07 / О. Л. Кононко. – К, 2001. – 37 с.
17. Поштарева Т.В. Формирование этнокультурной компетентности //Педагогика. – 2005. – № 3. – С. 35–42.
18. Морозов И. А. Этнокультурная компетентность и стандарты общего образования второго поколения [Текст] // Актуальные вопросы современной педагогики: материалы междунар. науч. конф. (г. Уфа, июнь 2011 г.). — Уфа: Лето, 2011. — С. 49-52.
19. Бех І. Д. // Виховання і культура. – 2009. – №12 (17,18). –С. 5–7.
20. Грицко А. А. Этнокультурная компетенция в системе компетенций практического психолога образования.// Интеллектуальный потенциал XXI века: ступени познания . – 2010. - № 4-1. – с. 162 – 167.

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У Законі України «Про освіту» освіта представлена як основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами [3].

У загальній системі освіти позашкільні навчальні заклади виконують не додаткову, а, за певних умов, випереджувальну функцію. Ефективність виховання молоді у позашкільних закладах обумовлена багатством

змісту, форм та методів виховної діяльності в гуртках та творчих об'єднаннях. Поєднання колективних, групових та індивідуальних занять дозволяє забезпечити цілісний підхід до виховання особистості. Роль і значення позашкільної освіти у всебічному розвитку особистості посилюються тим, що вона сприяє вихованню не лише духовності і моральності, задоволенню різнобічних інтересів, а й стимулює розвиток творчої обдарованості й індивідуальності, залучає дитину до загальнонародської та національної культур, невід'ємною складовою яких є декоративно-ужиткове мистецтво.

Виховний потенціал позашкільного навчального закладу ми розглядаємо, як виховні можливості закладу, які можуть бути використані для досягнення мети виховання особистості. Виховний потенціал позашкільного навчального закладу включає наступні компоненти, а саме: ціннісно-цільовий (можливості, обумовлені провідними принципами, соціальними функціями, освітніми та виховними завданнями позашкільної освіти); організаційний (можливості, що пов'язані з організаційними особливостями діяльності ПНЗ); змістовний (можливості, зумовлені специфікою змісту, форм і методів позашкільної освіти) [6 , с.7].

Останній (змістовний) на нашу думку є визначальним. Тому саме цьому компоненту виховного потенціалу позашкільля, базованому на декоративно-ужитковому мистецтві, ми приділяємо найбільшу увагу.

Декоративно-ужиткове мистецтво є невичерпним джерелом для виховання підростаючого покоління. Завдяки його символічній, образній мові, як одного з різновидів народного мистецтва, ми пізнаємо історію, світогляд, моральні вартості наших предків. Виховний потенціал декоративно-ужиткового мистецтва міститься у самій його суті і пояснюється тим, що емоційна сторона свідомості, естетичні ідеали особистості – первинні стосовно інтелекту в формуванні духовних інтересів, ставлення до світу взагалі. З-поміж інших видів мистецтва, декоративно-ужиткове є унікальним у вирішенні завдань як художнього так і особистісного розвитку, громадського і духовного становлення підростаючого покоління як у загальноосвітній школі, так і в позашкільних навчальних закладах.

Використання засобів декоративно-ужиткового мистецтва у виховному і освітньому процесі, дозволяє певною мірою вирішити проблему естетичного виховання та багато інших проблем, пов'язаних із вихованням учнів. Саме в процесі занять у педагога є можливість встановити з дитиною емоційний контакт, емоційне спілкування. Цікавий зміст, багатство фантазії, яскраві художні образи привертають увагу дитини, доставляють йому радість і в той же час роблять на нього свій виховний вплив.

Завдяки символічній мові мистецтва, ми маємо можливість пізнавати історію, світогляд, моральні цінності наших предків. Наприклад, в своїй роботі О.Красовська зазначає: «Пройшовши крізь століття слова, символи, знаки нарошують на свій стрижень кристали досвіду, фантазії нашого народу, вони стають «сокровенними». Якщо дитина не виховується на основі етнокультури, це ускладнює можливість її пізнішого входження в чарівний світ народного мистецтва. Внаслідок цього людина не встановлює глибинного зв'язку зі своєю культурою, не розуміє її, не вважає рідною» [5, с.79].

Вивчаючи народне мистецтво, дослідники Є. Антонович, О. Найден, В. Щербаківський зазначили, що твори декоративно-ужиткового мистецтва крім функціонально-ужиткових якостей, пов'язаних з їх безпосереднім використанням у побуті, несуть у собі інформацію національного, соціального змісту.

Виготовляючи різні вироби національних народних промислів та творів ужиткового мистецтва, учні з одного боку формують себе як творчу особистість, а з іншого - як особистість певної нації з відповідними потребами, інтересами та здібностями. Заняття декоративно-ужитковим мистецтвом сприяють вихованню в дітях культури сприйняття матеріального світу, формуванню естетичного ставлення до дійсності, допомагають краще пізнати інші види мистецтва, вчать цінувати і поважати працю.

Виділимо мистецтво як могутній засіб виховання, цінність якого полягає в тому, що в ньому в концентрованому вигляді, естетичній формі навечно матеріалізується непомітний для ока і часто незбагнений для розуму національний дух - вищий вияв творчого генія народу. Оволодіваючи мистецтвом, народними ремеслами, молодь засвоює надбання рідного народу. Спілкування з прекрасним змушує людину по-новому оцінювати навколишній світ, глибше проникати в суть естетичних явищ дійсності, вдосконалювати естетичні відчуття, працювати творчо, натхненно, жити багатим духовним життям. Мистецтво формує у людини національну свідомість, допомагає сприймати і переосмислювати явища і процеси дійсності. Звичайно, національна свідомість формується не лише внаслідок цілеспрямованого виховного впливу, а й розвивається у процесі безпосереднього спілкування з явищами природи, довкілля, мистецтвом, у ході художньо-творчої діяльності.

Виховна ефективність занять декоративно-ужитковим мистецтвом полягає і в тому, що в процесі його вивчення у молоді формується естетична культура сприйняття світу, пробуджується любов до національних

традицій, до рідної природи, розвивається здатність до пізнання інших видів мистецтва, формується етнокультурна компетентність.

Отже, повноцінне залучення учнів до вивчення декоративно-ужиткового мистецтва може стати умовою найбільш успішного використання його виховних можливостей. Декоративно-ужиткове мистецтво, з-поміж інших видів народного мистецтва, є унікальним у вирішенні завдань як художнього так і особистісного розвитку, громадського і духовного становлення учнів. Це зумовлено не тільки природою сприймання декоративно-ужиткового мистецтва, а й тим, що вже в ранньому віці ця діяльність становить одну з найдоступніших і емоційно-захоплюючих форм творчості. Виховна роль занять народними ремеслами особлива тому, що в процесі художньої діяльності відбувається формування умінь самостійно та творчо підходити до роботи, підвищення рівня творчої активності, естетичне та етнокультурне виховання.

Вивчення етнографічно-краєзнавчих матеріалів переконливо доводить, що декоративно-ужиткове мистецтво має значний потенціал щодо етнокультурного виховання, формування етнічних цінностей у підростаючого покоління. Формування інтересу до народів, які мешкають на території рідного краю, його традицій, звичаїв сприяє вихованню свідомого юного громадянина, який шанобливо ставиться до духовних і матеріальних надбань свого народу.

Дослідниця Л. Калуська у своїх роботах наголошує на тому, що у народі ремесла є засобом виховання дітей. Свій вибір науковець обґрунтовує тим, що народні ремесла є одним з видів українського декоративно-ужиткового мистецтва, у якому відбилися регіональні особливості й традиційні заняття людей певної місцевості України. За їх допомогою можна формувати емоційно-ціннісне ставлення до рукотворного національного багатства, виховувати інтерес до історії свого краю, гордість за майстрів, які живуть на рідній землі, бажання і собі навчатися виготовляти подібні речі [4]. Важливим є те, що народні ремесла постають у контексті традиційного національного виховання як засіб ранньої етнізації і соціалізації дитини.

Відтворення культури, духовності починається з поглибленого вивчення її стародавніх традиційних і кращих сучасних надбань. Національна культура, національна символіка та народне мистецтво, яке належить до багатоетнічної загальнолюдської культури є органічними складовими цілісної системи української етнопедагогіки. Саме етнічний момент, що присутній в художніх промислах (гончарстві, художній обробці металу і дерева тощо) допомагає вирізнити такі риси своєрідності народного ми-

стецтва, завдяки яким новим поколінням передаються у спадок традиції, практичний досвід виконання виробів.

Декоративно-ужиткове мистецтво - один із видів художньої діяльності, твори якого поєднують естетичні та практичні якості, які мають утилітарне призначення. Декоративне (від лат. *Decoro* - прикрашаю) означає «прикрашувальне». Ужиткове ж означає, що речі мають практичний вжиток, а не лише є предметом естетичної насолоди. Головним завданням декоративно-ужиткового мистецтва - зробити гарним речове середовище людини, її побут. Краса творів ужиткового мистецтва досягається завдяки декоративності. Декоративність є єдиним засобом вираження змісту та художньої образності.

Декоративно-ужиткове мистецтво існувало вже на ранній стадії розвитку людського суспільства і впродовж багатьох століть було найважливішим, а для ряду племен і народностей основною галуззю художньої творчості. Найдавнішим творам декоративно-ужиткового мистецтва властиві виняткова змістовність образів, увага до естетики матеріалу, до раціональної побудови форми, підкресленою декором. У традиційній народній творчості ця тенденція втрималась аж до наших днів.

Твори декоративно-ужиткового мистецтва відповідають декільком вимогам: мають естетичну якість, розраховані на художній ефект, служать для оформлення побуту та інтер'єру. Такими творами є: одяг, декоративні тканини, килими, меблі, художнє скло, фарфор, фаянс, ювелірні та інші художні вироби. У науковій літературі з другої половини ХІХ століття утвердилась класифікація галузей декоративно-ужиткового мистецтва за **матеріалом** (кераміка, текстиль, дерево, камінь, лоза, тобто використання природних матеріалів, метали та їх сплави, пластмаси, скло, порцеляна, папір та ін.), за **технікою виконання** (різьблення, розпис, вишивка, набійка, лиття, карбування та ін.) і за функціональними ознаками використання предмета, тобто **за призначенням** (меблі, одяг, посуд, іграшки та ін.). Ця класифікація обумовлена важливою роллю конструктивно-технологічного початку в декоративно-ужитковому мистецтві і його безпосереднім зв'язком з виробництвом.

Аналіз сучасного стану українських народних традицій доводить, що на сучасному етапі розвитку держави використання їх значно знизлося. Як показують сучасні дослідження вчених, народні ремесла, що збереглися до наших днів, розвиваються лише як види декоративного мистецтва (декоративний керамічний посуд та скульптура, художнє плетіння, декоративна обробка дерева тощо). Так, наприклад із двадцяти технік виготовлення писанок сьогодні побутують лише п'ять. На жаль, утрати-

ли своє значення народні символи та обереги. У сучасній оселі українців, як зазначають етнографи, вони мають лише декоративний характер.

Протягом останнього десятиліття значно підвищився інтерес до народних традицій та їх регіональних особливостей: проводяться виставки виробів народних умільців; відроджується роль рушників, вони продовжують своє життя в сучасних обрядах; усе частіше зустрічаються народні мотиви в оздобленні сучасного одягу, оселі; набувають популярності народні свята тощо [5].

Слід зазначити, що сучасне звертання педагогіки до народних традицій зовсім не означає нехтування сьогоденням. Тільки осмисливши минуле, пізнавши витоки своєї культури та історії, можна й чіткіше зрозуміти сьогодення і уявити майбутнє.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що етнічні цінності розвиваються, по-перше, у процесі засвоєння духовних надбань рідного народу, по-друге, у результаті цілеспрямованого виховання, у результаті якого формується система ідей, поглядів, традицій, звичаїв, органічно вплетених у життєдіяльність учнів [3].

Любов дитини до рідної землі починається з пізнання найближчого середовища (природного й соціального). Дитина набирається вражень та знань про навколишнє, зокрема: про близьких людей та про свою малу Батьківщину, що залишають у її душі незабутні спогади на все життя. Саме тому, на нашу думку, формування інтересу до рідного краю, традицій, обрядів, звичаїв, народів, сприяє вихованню свідомого громадянина, який шанобливо ставиться до духовних і матеріальних надбань свого народу. Розпочинати формування етнічних цінностей краще за все, на нашу думку, необхідно з ознайомлення дітей з найближчим оточенням. Тобто з тих речей, які вони можуть побачити вдома (наприклад, вишита серветка, тканий килимок, предмети народного одягу, іграшки тощо) і які викликають позитивні емоції.

Українська народна іграшка несе дітям доступні знання про працю, відпочинок людей у давнину, їхній побут, мистецтво, життя загалом [6]. Народна іграшка поєднує дитину з історією її Батьківщини, пробуджує відчуття рідного коріння та сприяє формуванню позитивного ставлення до народних традицій, навчає поважати працю інших, дотримуватися певних правил та норм тощо.

В контексті нашого дослідження цікавими є висновки О. Батухтіної, щодо народних іграшок. Автор стверджує, що вони мають свої педагогічні, художні й технічні традиції. Оригінальність і неповторність народної іграшки визначається її національною своєрідністю відображення

культури й побуту народу, символізує певні звичаєво-традиційні ознаки. Завдяки цьому, українська народна іграшка є оптимальним засобом для формування етнічних цінностей. Методикою, що пропонує О. Батухтіна, передбачено формування у вихованців уявлення про залежність між виготовленням іграшки з певного матеріалу та природними умовами певної місцевості, уміння виокремлювати орнаментальні особливості українських народних іграшок за основними елементами розпису, кольоровим сполученням, уточнювати підпорядкованість орнаменту пластичній формі іграшок тощо [1].

У результаті ознайомлення дітей з зазначеними традиціями у дітей мають сформуватися знання, які сприятимуть розвитку позитивного ставлення до традицій, поваги до старшого покоління, до своєї малої Батьківщини. На тлі цих емоцій необхідно розширювати знання дитини, пов'язуючи близьке з далеким: квіти коло хати – з народними традиціями їх використання, улюблені вироби (речі) рідних людей з народними ремеслами краю, пейзажі – з історичним минулим. На основі цього ми визначили такі напрями роботи: традиційні ремесла рідного краю; символи та обереги рідного краю.

Необхідно зазначити, що найбільший виховний вплив на учня здійснюють ті елементи культури, які дитина здатна зрозуміти, а згодом відобразити у практичній і творчій діяльності. Доведено, що лише в процесі діяльності дитина засвоює культурну спадщину народу, а відтак формується як особистість.

Яскраво відображають самобутність рідного краю писанки. Традиція розмальовувати навесні яйця у слов'янських народів сягає епохи язичництва. Писанки в слов'ян були пов'язані з комплексом весняної обрядовості. Назва «писанки» походить від слова «писати», у розумінні «прикрашати орнаментом». Оригінальні орнаменти писанок не тільки чарують своєю витонченістю та гармонійністю, а й несуть прадавні символи природи, єднають з традиціями минулого. У кожному регіоні й навіть майже у кожному селі були неповторні, самобутні орнаменти.

Розмальовуючи писанки, діти дістають уявлення про народну символіку, традиції розписування писанок як оберегу, виховується інтерес до декоративно-ужиткового мистецтва України, зосередженість, бажання вкласти частину своєї праці в українські традиції.

Петриківський розпис - українське декоративно-орнаментальне народне малярство, яке виникло на Дніпропетровщині в селищі Петриківка, звідки й походить назва цього виду мистецтва. Петриківський розпис відзначається особливою самобутністю та водночас органічно продовжує

народні традиції регіону Придніпров'я, що являв собою феноменально багатий пласт національної культури України.

Характерною рисою петриківського розпису є те, що весь малюнок ніби розгорнутий на площині стіни, листа паперу, декоративної тарілки, має поверхневий вигляд. При цьому лінії стебел не перетинаються між собою, а багато елементів розпису (квіти, листки, ягоди тощо) мають силуетне зображення. Переважають рослинні візерунки, фантастичні, небували у природі форми квітів, в основі яких лежить уважне спостереження місцевої флори. Широке застосування в розписі мають мотиви садових і лугових квітів та ягід калини, полуниці і винограду. Характерним для візерунків є також зображення акантового листу, що його звуть «папороттю», бутонів та перистого ажурного листя.

Інколи квіти та ягоди поєднуються з птахами, ще рідше зустрічаються зображення тварин і людини, які повинні мати дещо фантастичний вигляд. Традиційним для «петриківки» є жар-птиця - міфічна істота, яка приносить щастя, з фантастичними візерунками по всьому тулубі, а не звичайний різнокольоровий птах.

Відтак ми можемо сказати, що традиційні ремесла та промисли мають великий виховний потенціал. Перед педагогом постає завдання не тільки збагатити уявлення та знання дітей про ремесла рідного краю та все, що з ними пов'язане, а й виявити емоційно-ціннісне ставлення до праці.

На основі отриманих знань мають виникнути нові емоції – пов'язані вже не лише з найближчим оточенням, а зі своїм народом, країною. Що, у свою чергу, сприятиме вихованню таких ціннісно важливих якостей як взаємоповага, працьовитість, повага до звичаїв і традицій, терпимість, демократизм, родинність тощо.

Залучення дітей до національних традицій та звичаїв, підготовки і відзначання свят народного календаря пробуджує у них любов до рідної землі, повагу до людей праці, формує вміння плідно працювати, шанувати історію, збагачувати культуру свого народу. Участь учнів у святах народного календаря сприятиме тому, що вони глибше відчуватимуть нерозривність з рідною природою, намагатимуться власною працею примножувати багатства рідного краю, прагнутимуть зберігати та розвивати трудові та святкові традиції.

Аналізуючи засоби національної культури, ми встановили, що виховний потенціал національної культури був спрямований на формування у дітей етичних, естетичних і моральних якостей особистості, почуття національної самосвідомості, патріотизму, розвитку творчих здібностей.

Отже, засоби національної культури можуть бути використані в якості основи змісту формування національних етнічних цінностей.

Відтворення культури, духовності починається з поглибленого вивчення її стародавніх традиційних і кращих сучасних надбань. Національна культура, національна символіка та народне мистецтво, яке належить до багатоетнічної загальнонародської культури є органічними складовими цілісної системи української етнопедагогіки. Саме етнічний момент, що присутній в художніх промислах (гончарстві, художній обробці металу і дерева тощо) допомагає вирізнити такі риси своєрідності народного мистецтва, завдяки яким новим поколінням передаються у спадок традиції, практичний досвід виконання виробів.

Народне мистецтво є невичерпним джерелом для виховання підрастаючого покоління. Завдяки символічній, образній мові декоративно-ужиткового мистецтва, як одного з різновидів народного мистецтва, ми пізнаємо історію, світогляд, моральні вартості наших предків. Таким чином, воно має унікальні можливості впливу на особистість та формування у неї національних етнічних цінностей. У народному мистецтві суспільні ідеї зливаються з естетичними у нероздільну єдність, котра має унікальні можливості впливу на особистість вихованця та формування у нього заданої якості.

Завдяки символічній мові мистецтва, ми маємо можливість пізнавати історію, світогляд, моральні цінності наших предків. Якщо дитина не виховується на основі етнокультури, це ускладнює можливість її пізнішого входження в світ народного мистецтва. Внаслідок цього людина не встановлює глибинного зв'язку зі своєю культурою, не розуміє її, не вважає рідною.

Залучення дітей із раннього дитинства до народного декоративно-ужиткового мистецтва, свят, обрядів, урочистостей народного календаря, до традицій рідного краю сприяє тому, що вони глибше відчуватимуть свою нерозривність із рідною природою, намагатимуться примножувати багатства своєї Батьківщини, зберігатимуть традиції, будуть з повагою ставитися до праці людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батухтіна О. Г. Формування елементів національної культури у дітей шостого року життя засобами української народної іграшки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Батухтіна Ольга Геннадіївна. - К., 1999. - 232 с.

2. Бех І.Д. Почуття громадянськості у вчинковому вираженні / І. Д. Бех // Формування громадянської компетентності учнівської молоді : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2005 р.) – Х. : ХОНМІБО, 2005. – С. 8–19.
3. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.-метод. посіб. / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л. В. Крицька. – К. : ІЗМІН, 1997. – 252 с.
4. Калуська Л. В. Народні ремесла як засіб морально-трудового виховання старших дошкільників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Калуська Любомира Василівна. - Івано-Франківськ, 1994. - 169 с.
5. Триняк М. В. Спілкування українських школярів із зарубіжними однокласниками як фактор формування рис громадянськості : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / М. В. Триняк. – Х., 1999. – 18 с.
6. Українські традиції та звичаї / авт.-упоряд. А. П. Ярещенко. – Х. : Факт, 2008. – 232 с.

ОБГРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Спираючись на результати теоретичного аналізу проблеми етнокультурного виховання учнів засобами декоративно–ужиткового мистецтва, розроблених компонентів, критеріїв та показників етнокультурної компетентності вихованців, нами було визначено зміст, форми і методи виховання.

Для ілюстрації ми зробили модель етнокультурного виховання учнів. Система навчально-виховного процесу, яка створює сучасну модель навчання і виховання – це цілісна множина сукупності її основних складових. Модель у логіці й методології науки – аналог (схема, структура, знакова система) певного фрагмента природної або соціальної дійсності, продукту людської культури, концептуально-теоретичного утворення. Модель є ніби мостом між теорією та практикою.

Прийнято умовно підрозділяти моделі на три види: фізичні (мають природу, подібну до оригіналу), матеріально-математичні (їхня фізична природа відрізняється від прототипу, але можливий математичний опис поведінки оригіналу); логіко-семіотичні (будуються зі спеціальних знаків, символів і структурних схем). Між названими типами моделей не існує чітких меж.

Педагогічні моделі включають в основному елементи другої і третьої групи перелічених моделей. В.Мижеріков надає наступне визначення поняттю «педагогічна модель» – це сформовані під засобом знакових систем розумові аналоги, які схематично відображають педагогічну практику у цілому або її окремі фрагменти. Педагогічні моделі підрозділяються на три види: описові, що надають уявлення про сутність, структуру основних елементів практики; функціональні, які відображають виховання у системі його зв'язки з соціальною середою; прогностичні, надають теоретично аргументовану картину майбутнього стану [8].

Модель – це знакова система, за допомогою якої можна відтворити дидактичний процес як предмет дослідження, показати в цілісності його структуру, функціонування і зберегти цю цілісність на всіх етапах дослідження. Шляхом моделювання можна відтворити не тільки статистику виховного процесу, а і його динаміку. Наявність науково обґрунтованої моделі цього процесу дозволяє прогнозувати його розвиток.

В основу розробленої нами моделі (Рис.1) покладено принципи формування змісту етнокультурного виховання (відповідно до змісту сучасного рівня науки; відповідно до прогресивних соціальних, моральних та естетичних ідеалів; реалізації зв'язку з життям і т. д.).

Розкриємо зміст основних блоків моделі етнокультурного виховання учнів у позашкільному навчальному закладі.

1. *Цільовий блок* розкриває мету, задачі і провідні принципи етнокультурного виховання учнів у позашкільному навчальному закладі. Метою етнокультурного виховання учнів є формування національної ідентичності, світогляду, соціальних і моральних позицій на основі моральних і культурно-історичних цінностей, залучення дітей до збереження і відродження національних і культурно-історичних особливостей конкретного регіону, формування творчих здібностей учнів та інтересу до творчої діяльності, ціннісного ставлення до національної культури та історії, мотивацію на самостійне заповнення знань.

Реалізація мети можлива при вирішенні комплексу задач: пізнавальних (вивчення історії своєї країни, регіону, особливості народного мистецтва, народних звичаїв, традицій, обрядів, формування навиків виготовлення робіт декоративно-ужиткового мистецтва), розвиваючих (розвиток пізнавальної, соціальної і творчої активності), виховних (виховання поваги і любові до своєї країни, рідного краю, гуманістичних цінностей, толерантного відношення до інших країн і їх представників, комунікативних якостей).

Окрім цього, цільовий блок моделі вміщує в собі комплекс педагогіч-

них принципів організації етнокультурного виховання.

2. *Змістовий блок* включає в себе зміст діяльності, яка забезпечує етнокультурне виховання учнів у позашкільному навчальному закладі. Основним напрямком етнокультурного виховання засобами декоративно-ужиткового мистецтва є формування етнокультурних знань, практично-художніх вмінь і гуманістичних ціннісних орієнтацій. Вони здійснюються через наступні види діяльності з етнокультурного виховання учнів: *художньо-творча* по засвоєнню особливостей народного мистецтва своєї країни і регіону вчасності, технології виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва і народних звичаїв, традицій; *пізнавальна* в області традиційної регіональної культури; *ціннісно-орієнтаційна*, спрямована на засвоєння цінностей традиційної культури і формування етнокультурних поглядів, оцінок під час безпосередньої участі особистості у різних формах навчально-виховного процесу; *комунікативна* заснована на емоційному спілкуванні під час навчально-виховного процесу; *розважальна*, яка базується на спілкуванні за етнокультурними інтересами [9].

Організація етнокультурного виховання в моделі забезпечується наступними засобами соціально-культурної діяльності: художніми (загальноукраїнські і регіональні художні зразки різножанрових творів, театралізована реконструкція календарних і родинних обрядів, свят); усними (розповіді і бесіди про народну культуру, пояснення і покази регіональних особливостей виробів декоративно-ужиткового мистецтва, різниця у значенні орнаментального і кольорового вирішення, аналіз різних етнокультурних явищ); наочними (вироби декоративно-ужиткового мистецтва, родинні реліквії, музейні експонати); комплексними (ігри, розваги, змагання, спілкування); технічними (матеріали і обладнання для виготовлення виробів, традиційного декоративно-ужиткового мистецтва, відео і аудіоапаратура для ознайомлення з народним фольклором, традиційними святами, обрядами, здійснення віртуальних екскурсій музеями народного мистецтва своєї країни).

У представленій нами моделі етнокультурне виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва пов'язано з наступними напрямками діяльності:

дослідницько-експериментальний, який передбачає включення дітей і підлітків у науково-дослідну, пошукову діяльність, поширення наукових знань зі сфери етнічної культури та їх перетворення в інструмент творчого освоєння світу, написання наукових робіт з питань етнографії, мистецтвознавства, краєзнавства, фольклору, літературної творчості і захисту їх на конкурсі - захисті науково-дослідних робіт членів і канди-

датів Малої академії наук;

художньо-естетичний - забезпечує художньо-естетичну освіченість та вихованість особистості, здатної до саморозвитку і самовдосконалення, формування її художньо-естетичної культури засобами кращих національних і світових культурологічних надбань, сприяє виробленню умінь примножувати культурно-мистецькі традиції свого народу;

туристсько-краєзнавчий - передбачає залучення до активної діяльності у дослідництві та пошуку у сфері знань про комплексну генетичну картину життя певних територій, вивчення окремих географічних об'єктів та об'єктів народної спадщини, явищ соціального життя у природно-історичному аспекті;

дозвілєво-розважальний - передбачає організацію культурного дозвілля дітей та підлітків, придбання і засвоєння знань з етнічної культури свого народу під час участі у народно-календарних святах, спілкування з однолітками у різних формах ігрової та дозвілєво-розважальної діяльності, поліпшення психологічного здоров'я, зняття психічної та фізичної напруги.

3. *Методичний блок* включає методичне забезпечення процесу етнокультурного виховання у позашкільному навчальному закладі.

Поряд із змістом важливе місце в системі етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва належить формам і методам його реалізації.

Поняття «форма» означає зовнішній вигляд, обрис, спосіб організації і спосіб існування предмета, процесу, явища. Форма виховання – це зовнішнє виявлення процесу виховання. Форма в педагогічній науці визначається як спосіб організації виховного процесу, що відображає внутрішній зв'язок його елементів і характеризує взаємини вихователів і вихованців.

Існують різні форми організації виховного процесу. Кожна з них використовується для реалізації певного змісту виховання в певних умовах. При цьому змінюється насамперед кількість дітей: одиниці, десятки, сотні. Тому першим критерієм аналізу форм виховання є критерій кількісний. За кількістю охоплених процесом виховання школярів форми виховання поділяються на індивідуальні (колекціонування, моделювання тощо), мікрогрупові, групові (гурток, клуб, секція) і масові (свято, фестиваль, ранок).

Порівняння ефективності різних форм виховання свідчить, що перевагу мають індивідуальні і мікрогрупові форми виховання, завдяки можливості оперативної зміни педагогічної тактики за зміни умов. Проте

висока економічна вартість цих форм не дозволяє їх широко використовувати. Тому більшість сучасних виховних систем прийшла до використання групових (колективних) форм виховання, які за умови кваліфікованого педагогічного управління є досить ефективними.

Також класифікують форми організації виховної роботи *за часом проведення* (короткочасні: тривалість від декількох хвилин до декількох годин; тривалі: від декількох днів до декількох тижнів; традиційні: регулярно повторюються); *за часом підготовки* (експромтні та форми, що передбачають попередню підготовку вихованців); *за видами діяльності* (форми навчальної діяльності; трудової діяльності; спортивної діяльності; художньої діяльності тощо); *за способом впливу педагогів* (безпосередні, опосередковані); *за змістом виховної роботи* (пізнавальні: заочна подорож, турнір ерудитів, вікторина; соціально-орієнтовані: свято, акція, вечір, ранок, кінолекторій; етичні: ділова гра, турнір лицарів, акція; естетичні: виставка, концерт, фестиваль, вечорниці, свято; трудові: ярмарок, рейд, конкурс; екологічні: акція, захист проєктів, турнір знавців; спортивно-оздоровчі: змагання, спортивне свято, секція, спартакіада).

Аналіз літератури щодо форм етнокультурного виховання підростаючого покоління, а також опрацювання сучасних методичних розробок та рекомендацій з проблематики етнокультурного виховання дозволили виявити найбільш ефективні, на наш погляд, форми роботи. Найбільш доцільним буде використання в навчально-виховному процесі поєднання традиційних (учнівські виставки, конкурси, екскурсії, залучення батьків до навчально-виховного процесу) та інноваційних (виставки батьківських робіт, індивідуальні виховні маршрути, майстер-класи батьків).

Так в нашій моделі основними формами діяльності з засвоєння, збереження і трансляції української культури є: індивідуальні, групові (теоретичні і практичні, інтегровані заняття, тренінги, майстер-класи), масові (виставки, конкурси, обрядові масові народні свята і розваги).

Для реалізації нашої моделі актуальними являються також методи етнокультурного виховання учнів. У вихованні людини важливо концентрувати увагу не лише на питаннях досягнення мети, розв'язання завдань виховання, його змісту, принципів, тобто що робити, а й на тому (і це особливо важливо!) як це робити. К. Ушинський неодноразово підкреслював, що методи виховання – це інструменти діяльності педагога.

У педагогічній літературі подаються різні підходи до з'ясування дефініції «метод виховання». Під *методом виховання* в сучасній педагогічній науці розуміються «...способи взаємообумовленої діяльності тих,

хто виховує, і тих, хто виховується» , «...способи взаємодії педагогів, вихованців, сім'ї та інших суб'єктів виховання, унаслідок якої відбуваються певні зміни в розвитку якостей школяра, його переконань, почуттів, навичок поведінки» , «...способи організації цілеспрямованої діяльності з формування особистості», «... способи спільного цілеспрямованого виховного впливу на особистість педагогів навчальних закладів, батьків, громадськості з метою формування вихованої особистості з високим рівнем самосвідомості, відповідальності та творчого ставлення до суспільних норм і цінностей, вироблених попередніми поколіннями».

Український педагогічний словник трактує це поняття так: «Методи виховання - це сукупність загальних способів розв'язання виховних завдань і здійснення виховних взаємодій, способів взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованих на досягнення завдань виховання; сукупність специфічних способів і прийомів виховної роботи, які використовуються в процесі формування особистісних якостей учнів для розвитку їхньої свідомості, мотиваційної сфери й потреб, для вироблення навичок і звичок поведінки й діяльності, а також їх корекції і вдосконалення».

Отже, зважаючи на характеристику процесу виховання, його взаємозв'язок з процесами навчання, методи виховання є механізмами, що забезпечують ефективність взаємодії педагога і вихованця.

Метод виховання складається з прийомів і засобів. Так, прийом, на думку В. Лозової і Г. Троцько, є складовою частиною методу, що забезпечує його застосування в певних умовах [7]. У свою чергу,

А. Алексюк, трактуючи сутність методу і прийому, зазначає, що «відносно методу прийом виховання має частковий, підпорядкований характер. Отже, прийом - це сукупність окремих дій у структурі методу, частіше більш специфічних (менш загальних), які можуть трапитися в процесі застосування різних методів» [5]. Тоді як, на думку Ю. Бабанського, прийоми щодо виховання мають частковий, підпорядкований характер. Методи і прийоми виховання тісно пов'язані між собою, можуть здійснювати взаємопереходи, замінювати один одного в конкретних педагогічних ситуаціях. Учений наголошує, що в одних умовах метод є самостійним шляхом розв'язання педагогічного завдання, в інших - набуває часткового характеру [2]. Наприклад, робота учня з традиційними та додатковими джерелами інформації в одному випадку є одним із методів формування й розвитку інтелекту учня, в іншому – лише додатковим методичним прийомом для поповнення уже здобутих знань.

Із зазначеного випливає, що метод виховання реалізується тільки в

діяльності педагога і учнів, тоді як засіб може діяти незалежно від виховних систем. Отже, виховання особистості є складним і досить суперечливим процесом, в якому важко знайти чітку і єдину логічну основу для побудови вичерпної (ідеальної) класифікації методів навчання і виховання.

Таким чином, структурні елементи методу складаються з:

- дидактичних прийомів, що спрямовують навчально-пізнавальну, пошукову, дослідницьку, конструкторську, суспільно корисну, природоохоронну роботу учнів на виконання навчально-виховних завдань;

- освітньо-виховної, розвивальної діяльності педагога;

- системи дій (операцій), завдяки яким здійснюється ця діяльність;

- комплексу засобів навчання і виховання (підручники, посібники, дидактичні матеріали, першоджерела, об'єкти живої і неживої природи, процеси, події соціокультурного середовища тощо).

За такої структури методи навчання і виховання мають вирішувати основні дидактичні завдання в галузі освіти і виховання.

Виховний досвід нашого народу викристалізував провідні ознаки методів і доцільність їх використання: одних - для забезпечення набуття знань, умінь і навичок (методи навчання), інших - для тілесного, духовно-морального та інтелектуального розвитку особистості (методи виховання).

Традиційно методи виховання класифікують відповідно до їх функціональної спрямованості і виділяють такі групи методів:

- формування свідомості та переконань особистості (бесіда, роз'яснення, розповідь, лекція, дискусія, приклад, переконування, вимога);

- організації діяльності та формування поведінки (привчання, доручення, створення виховних ситуацій, вправи, критика);

- стимулювання та коригування поведінки і діяльності особистості (змагання, заохочення, стимулювання) [7].

При відборі методів етнокультурного виховання ми враховували, що кожний метод виконує певну організаційну, пізнавальну, розвивальну і виховну функцію. Для здійснення формування етнокультурної компетентності вихованців ми співвіднесли методи і форми педагогічної діяльності зі структурними компонентами цієї особистісної якості (когнітивний, емоційно-ціннісний, практично-діяльнісний). Нами були дібрані такі групи методів:

- метод розвитку свідомості особистості. Це методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю з метою формування поглядів і переконань. До них належать словесні методи: бесіда, лекція, диспут і метод прикладу;

- метод формування суспільної поведінки. Ці методи передбачають організацію діяльності вихованців та формування досвіду суспільної поведінки. До них належать вимога, громадська думка, вправління, привчання, доручення, створення виховних ситуацій;

- метод стимулювання діяльності та поведінки. Ці методи виконують функції регулювання, коригування і стимулювання поведінки і діяльності вихованців. До них належать змагання, заохочення і покарання.

В методичному блоці ми відокремлюємо п'ять видів занять, які активно використовуються у позашкільному навчальному закладі: практичні, інформаційно-теоретичні, науково-демонстративні, учбово-інструктивні, пошуково-творчі.

Для реалізації мети моделі етнокультурного виховання виділені наступні вимоги відбору навчально – виховного матеріалу:

- знання відбираються з позиції їх цінності для засвоєння регіональної специфіки традиційної культури і мистецтва;

- практичної значимості етнокультурних знань і можливості дотримання їх у повсякденному житті;

- доступність до засвоєння;

- необхідність збереження і передачі наступним поколінням.

Під **засобами виховання** розуміють діяльність, явища чи предмети культури, навколишній світ тощо, які можуть впливати на особистість у певному напрямі. Засоби етнокультурного виховання: слово, фольклор, авторитет, праця, навчання, природа, побут, звичаї, традиції, громадська думка, мікроклімат, суспільний досвід, преса, радіо, телебачення, режим, література, мистецтво, книги, кіно, театр, музеї, іграшки, свята, символи, реліквії, релігія тощо.

4. **Технологічний блок** включає практичне спрямування і етапи діяльності з етнокультурного виховання. У його змісті реалізуються елементи навчально-виховних технологій: функціональні (технологія інформаційно-пізнавальної і освітнєнської діяльності; технологія самостійної творчості); художньо-творчого колективного виховання і комплексного творчого розвитку особистості; комунікативні технології (особистісно орієнтована взаємодія, спілкування у колективі, міжетнічне спілкування, Інтернет технології); ігрові технології на основі фольклорного матеріалу; диференційовані технології у сфері організації навчання і дозвілля вихованців; культуротворчі технології по збереженню і розвитку національних і регіональних цінностей народної культури і мистецтва; технології творчого розвитку учнів (технології виготовлення традиційних робіт декоративно-ужиткового мистецтва, внесення творчих наробок у процес

виготовлення, оформлення, композиційного вирішення).

До технологічної складової також включені педагогічні підходи: особистісно орієнтований, компетентнісний, диференційований, діяльнісно-творчий. Особистісно орієнтований підхід втілює демократичні, гуманістичні положення формування й розвитку особистості, для якої свобода й соціальна відповідальність є головними життєвими орієнтирами. Особистісно орієнтований підхід в його нинішньому варіанті певною мірою ґрунтується на методологічних принципах західної гуманістичної психології: самоцінності особистості, глибокої поваги та симпатії до неї, врахування її індивідуальності. Лише особистісно орієнтованому вихованню під силу досягнення особистісно розвивальної мети, оскільки воно спрямовано на усвідомлення вихованцем себе як особистості, на його вільне і відповідальне самовираження. Цього не можливо досягти без шанобливого, добродісного ставлення до дитини з боку значущих для неї дорослих [3].

Компетентнісний підхід у позашкільній освіті – це підхід, що базується на застосуванні в меті, завданнях, змісті. Формах, навичок, досвіду, культури. У процесі реалізації компетентнісного підходу відбувається переосмислення, що учень є не лише «носієм» певної групи «знань, умінь і навичок», а й соціальною істотою, яка має реалізуватися в майбутньому, виконувати соціальні ролі і вирішувати коло професійних і життєвих завдань.

Діяльнісний підхід впритул наближається до ідеї компетентнісного підходу у межах тих компетентностей, які забезпечуються навчальними знаннями. Тут йдеться не про емпіричний їх рівень, а про рівень теоретичний, коли те чи інше знання утримує внутрішні відношення, зв'язки, закономірності, властиві певному об'єкту чи явищу. Відтак, теоретичне знання пов'язується перш за все з узагальненим способом діяльності. Тож теоретичне знання – це ніщо інше, як самостійне оперування предметом, вміння сконструювати його, розбиратися в ньому, використовувати його. Однак такі предметні дії є мисленням [4].

Диференційований підхід, один із способів вирішення педагогічних завдань з урахуванням соціально-психологічних особливостей груп виховання, які існують в співтоваристві дітей як його структурні або неформальні об'єднання, або виділяються педагогом за схожими індивідуальними, особистісними якостями учнів. Диференційований підхід займає проміжне положення між фронтальною виховною роботою з усім колективом та індивідуальною роботою з кожним учнем. Диференційований підхід полегшує виховну діяльність педагога, тому що дозволяє

визначати зміст і форми виховання не для кожної дитини, а для певної «категорії» учнів.

Реалізації диференційованого підходу сприяє організація ігор, змагань, тимчасових творчих колективів, створення спеціальних педагогічних ситуацій, що допомагають розкрити гідності учнів. Необхідна умова диференційованого підходу - вивчення міжособистісних відносин. Диференційований підхід дає можливість впливати на відносини між особистістю і групою, групою і колективом, дітьми та дорослими та ін. Ефективність диференційованого підходу перебуває в прямій залежності від творчої атмосфери співробітництва у виховній організації та демократичного управління нею [6].

В моделі представлені основні організаційно-педагогічні умови етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу:

- розробка наскрізної програми, яка буде надавати можливість ознайомлюватися з загальнонаціональними та культурно-історичними особливостями конкретного регіону учням гуртків різних напрямів даного ПНЗ;
- розробка комплексу програм для гуртків декоративно-ужиткового мистецтва, відповідно до класифікації рівнів;
- підвищення професійного рівня педагогів;
- проведення учнями дослідницьких робіт під керівництвом педагога та їх захисту в Малій академії народних мистецтв.

З метою реалізації першої умови, було розроблено наскрізну програму для різних гуртків КПНЗ «Центр дитячої та юнацької творчості» ДМР. Наскрізна навчальна програма «Культура мого народу» (Дод. 3) розроблена для вихованців шкільного віку гуртків різних напрямів позашкільного навчального закладу. Основна мета програми: формування етнокультурної компетентності підростаючого покоління на засадах історично-культурної спадщини українського народу, через інноваційні і традиційні форми і методи виховання. Основними формами і методами роботи за наскрізною програмою запропоновано: майстер-класи; масові заходи (українські народні свята осіннього циклу, масляна, українські народні свята літнього циклу, Покровські ігри), участь у виставках районного, міського, обласного рівнів; екскурсії у виставковій залі КПНЗ «Центр дитячої та юнацької творчості» ДМР; відвідування майстерень видатних майстрів з декоративно-ужиткового мистецтва нашого краю; рольові ігри, лекції.

З метою реалізації другої педагогічної умови була розробка комплексу навчальних програм для гуртків декоративно-ужиткового мистецтва,

відповідно до рівнів навчання: початкового та основного. Розроблені навчальні програми враховували культурно–історичні особливості регіону Середньої Наддніпрянщини.

Програми спрямовані на практичну діяльність вихованців, ознайомлення їх з понятійним апаратом народного мистецтва, оволодіння практичними навичками з виготовлення виробів декоративно–ужиткового мистецтва.

Програми початкового рівня носили характер ознайомлення з декоративно-ужитковим мистецтвом. Зміст було спрямовано на загальний розвиток, виявлення здібностей, обдаруванн учнів, виховання інтересу до творчої діяльності.

Програми основного рівня надавали більш глибокі знання з обраного вихованцями виду декоративно-ужиткового мистецтва, практичні вміння і навички, які задовольняють потреби в професійному самовизначенні.

Навчально-виховний процес був спрямований відповідно розробленим навчальним програмам («Витинанка», «Народні ремесла України», «Плетіння та аплікація соломкою», «Кераміка», «Петриківський розпис»), що спрямовані на формування інтересу до народної творчості, традицій і звичаїв рідного краю, патріотизму, формування етнокультурних цінностей вихованців у гуртках декоративно-ужиткового мистецтва позашкільних навчальних закладів, актуальність чого набуває особливої гостроти. Кожна програма побудована за урахування наскрізного розв'язання навчально-виховних та дидактичних завдань, а також є складовою комплексу з єдиною концептуальною ідеєю. Зміст подано так, що кожна програма може впроваджуватися як самостійна, адаптуватися до умов кожного закладу.

Програми розроблено відповідно вимог до вимог навчальних програм з позашкільної освіти з метою підвищення рівня науково-методичного забезпечення змісту діяльності позашкільних навчальних закладів.

Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Витинанка» (авт. *І.Д.Бровко, А.В. Корнієнко*) розрахована на 2 роки навчання (*початковий та основний рівень*), призначена для вихованців молодшого і середнього шкільного віку (Дод.3).

Зміст програми першого року навчання передбачає формування в учнів інтересу до декоративно-ужиткового мистецтва взагалі і до витинанки зокрема, знайомство з різноманітними видами витинанок, техніками та прийомами витинанки, розвиток у вихованців творчих задатків і здібностей.

Програма другого року навчання спрямовує гуртківців на більш глибоке оволодіння мистецтвом витинання, передбачає удосконалення набутих раніше умінь, навичок та прийомів роботи, творчу самореалізацію учнів.

Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Народні ремесла України» (авт. Н.В. Кіріченко, А.В. Корнієнко) передбачає 2 роки навчання (початковий та основний рівень), спрямована на вихованців молодшого, середнього і старшого шкільного віку (Дод. 3). Програма інтегрує знання гуртківців з історії, народознавства, креслення. Під час навчання вихованці опановують різні техніки і прийоми виготовлення різноманітних виробів. Вони отримують початкові знання про властивості матеріалів, форми й декорування виробів, їхню залежність від призначення, поняття про ритм, рапорт, симетрію, асиметрію, кольорову гармонію.

На заняттях початкового рівня вихованці знайомляться з культурою українського народу, історією народної творчості. Здійснюють перші кроки у традиційних українських ремеслах: вишивки, бісероплетіння, килимарства та виготовлення сувенірів, оберегів. Програмою передбачено ознайомлення вихованців з правилами збирання, сортування та зберігання різноманітних матеріалів для роботи в гуртку.

На заняттях основного рівня учні закріплюють набуті уміння та навички. Вони вчаться планувати роботу над виробом, читати ескізи та креслення. На заняттях поглиблюються знання набуті на уроках малювання та трудового навчання в школі.

Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Плетіння та аплікація соломкою» (авт. Н.О. Санько, А.В. Корнієнко) передбачає 1 рік навчання (початковий рівень), спрямована на вихованців молодшого та середнього шкільного віку (Дод. 3).

Зміст програми «Плетіння та аплікація соломкою» спрямований на ознайомлення з різними техніками виконання декоративно - ужиткових робіт з соломки: аплікації, солом'яної іграшки, виробів з соломки, ужиткового та декоративного призначення.

Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Кераміка» (авт. О.Б. Худoley, А.В. Корнієнко) передбачає 2 роки навчання (початковий та основний рівень), спрямована на вихованців молодшого, середнього та старшого шкільного віку (Дод. 3).

Зміст програми спрямований на створення умов для здобуття учнями знань, умінь та навичок у роботі з глиною та іншими пластичними масами, ознайомлення з історією художньої кераміки та гончарства, навчан-

ня самостійного планування та організації власного трудового процесу, знаходження шляхів вирішення творчих завдань, оволодіння різноманітними техніками і прийомами ручного ліплення, формування і розвиток практичних вмінь і навичок зі створення самобутніх і оригінальних виробів, підвищення художньої культури дітей шляхом ознайомлення їх з творами майстрів художньої кераміки та гончарства.

Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Петриківський розпис» (авт. А.В.Поджаренко) передбачає 1 рік навчання (*початковий рівень*), спрямована на вихованців молодшого, середнього та старшого шкільного віку (Дод. 3).

Зміст програми спрямований на розвиток у вихованців стійких інтересів до занять з петриківського розпису та ознайомлення їх з традиціями рідного краю, через оволодіння однією з технік декоративно-ужиткового мистецтва.

Також, зробивши опір на українську етнопедагогіку ми вирішили залучити батьків до процесу етнокультурного виховання дітей. Удосконалено форми роботи з батьками: майстер–класи, що проводилися батьками вихованців; участь батьків разом з дітьми у підготовці масових заходів позашкільного закладу; виготовлення разом виробів декоративно – ужиткового мистецтва.

Наступною організаційно-педагогічною умовою підвищення ефективності етнокультурного виховання є участь вихованців у науково-дослідницькій роботі і захист своїх науково-дослідницьких робіт у Малій академії народних мистецтв закладу. Зазначимо, що Мала академія народних мистецтв працює у КПНЗ «Центр дитячої та юнацької творчості» ДМР з 2006 року. У 2014 році з метою удосконалення роботи, нами розроблено нове положення Малої академії народних мистецтв, вимоги, щодо написання, оформлення та представлення учнівських науково-дослідницьких робіт. Мала академія народних мистецтв передбачає навчання вихованців згідно з індивідуальним планом на індивідуальних заняттях, як правило 2–3 учня, згідно з Положенням про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах.

До захисту науково-дослідницьких робіт у 2014–2015 навчальному році було допущено 30 вихованців Центру, які відвідують гуртки художньо-естетичного напрямку. Оскільки наш Центр є експериментальним закладом всеукраїнського рівня, то більшість робіт, представлених на захисті, були спрямовані на етнокультурні, етнографічні теми. До написання та захисту науково-дослідницьких робіт долучились і учні гуртків соціально-реабілітаційного і гуманітарного напрямів. Оцінювання

науково–дослідницьких робіт відбувалося за критеріями: актуальність обраної теми у сучасному контексті розвитку етнокультури; глибина розкриття обраної теми; практичне застосування; перспектива розглянутої теми; оформлення роботи, застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

У захисті взяли участь 21 вихованець гуртків декоративно-ужиткового мистецтва, 8 представників районного парламенту дітей та молоді і 1 учень гуртка «Школа юних ведучих».

Більшість науково-дослідницьких робіт були на етнокультурні теми. Так, старшокласники з Районного парламенту дітей та юнацтва представили роботи на теми: «Вплив дитячих організацій України на формування етнічної культури молоді», «Український етнос в умовах золотоординського поневолення», «Українська народна вишивка: минуле та сьогодення», «Вирізнення українського народу із давньоруської етнополітичної спільноти» тощо.

Вихованці гуртків декоративно–ужиткового напряму разом з теоретичною частиною дослідницької роботи захищали і свої творчі роботи прикладного характеру, виконані у різних техніках, у поєднанні декількох технік чи роботи нетрадиційні, як наприклад картина з паперу у техніці петриківського розпису. Змістовними були роботи на теми: «Етнографічні особливості української народної вишивки на прикладі оздоблення ляльки–мотанки та обрядового рушника», «Петриківський розпис і сучасність», «Особливості писанкового розпису на Україні. Солярні знаки в писанкарстві» тощо.

До дослідно-експериментальної діяльності залучені і педагоги Центру дитячої та юнацької творчості. Теми найкращих робіт: «Традиції та сучасність народного гончарного мистецтва України, його вплив на виховання інноваційної особистості», «Відновлення та реконструювання старовинних обрядових рушників Катеринославщини», «Історія Петриківського розпису в колекції Дніпропетровського історичного музею», «Традиції та сучасність в українській народній витинанці».

З метою підвищення професійного рівня педагогів, нами розроблено програму «Етнокультурне виховання учнів» (Дод.3). Зміст програми спрямований на те, щоб керівники гуртків за час навчання ознайомились, уточнили для себе сутність етнокультурного виховання підростаючого покоління, ознайомились з методикою поєднання у професійній діяльності традиційних і інноваційних форм і методів роботи.

Процес етнокультурного виховання учнів розкривався через три взаємопов'язаних етапа:

- 1 етап – підготовчий (включення у навчально – виховний процес);
 2 етап – активного вивчення етнокультурного надбання свого народу, мистецтва, опанування вміннями практичного виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва;
 3 етап – трансляція засвоєних знань і вмінь у повсякденному житті.

Цільовий блок				
Мета: формування особистості з високим рівнем етнокультурної компетентності				
Завдання				
Виховання шанобливого ставлення до родини, мови, культурної спадщини та історії своєї нації	Формування толерантного ставлення до інших культур і народів	Сприяння творчому, інтелектуальному, духовному розвитку вихованців		
Принципи: гуманізації, природовідповідності, єдності загальнолюдських і національних цінностей, етнізації, культуровідповідності, безперервності і наступності, самостійності і активності, багатокладності та варіативності особистості				
↓				
Змістовий блок				
Напрямок етнокультурного виховання у позашкільному навчальному закладі				
Розвиток етнокультурних знань	Формування вміння і навичок виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва	Розвиток емоційно-ціннісних орієнтацій		
Види навчально – виховної діяльності з етнокультурного виховання				
Художньо-творча з засвоєння регіональних видів мистецтва, народних традицій та обрядів	Пізнавальна в області традиційного народного загальноукраїнського і регіонального мистецтва	Ціннісно-орієнтована з засвоєння цінностей традиційної культури і формування етнокультурних поглядів	Комунікативна з засвоєння емоційно – дієвого спілкування під час творчої діяльності	Розважальна поновлення фізіопсихологічних і духовних сил, активний відпочинок

Засоби навчально-виховної діяльності з етнокультурного виховання				
Художні: твори народного мистецтва, театралізована реконструкція обрядів	Усні: показ, пояснення, бесіди про народну культуру, аналіз етнокультурних явищ	Наочні: зразки виробів декоративно-ужиткового мистецтва відомих народних майстрів, музейні експонати	Комплексні: ігри, розваги, спілкування	Технічні: обладнання і матеріали для виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва
Напрямки діяльності				
Дослідницько-експериментальний включення дітей і підлітків у науково-дослідну, пошукову діяльність, поширення наукових знань з сфери етнічної культури та їх перетворення в інструмент творчого освоєння світу	Художньо - естетичний - формування художньо-естетичної культури учнів засобами кращих національних і світових культурологічних надбань, вироблення умінь примножувати культурно-мистецькі традиції свого народу	Туристсько-краєзнавчий - передбачає залучення до активної діяльності у дослідництві та пошуку у сфері знань про комплексну генетичну картину життя певних територій, вивчення окремих географічних об'єктів та об'єктів народної спадщини	Дозвілєво-розважальний - передбачає організацію культурного дозвілля дітей та підлітків, придбання і засвоєння знань з етнічної культури свого народу під час участі у народно - календарних святах, у різних формах ігрової діяльності	
↓				
Методичний блок				
Форми етнокультурного виховання				

Індивідуальні: практичні заняття, бесіди, підготовка до конкурсів, виставок, написання науково- дослідницьких робіт	Групові: творчі практичні заняття, тренінги, практикуми, майстер – класи, залучення батьків до навчально-виховного процесу	Масові: виставки, конкурси, обрядові народні свята, розваги
---	--	---

Методи етнокультурного виховання

свідомості особистості	формування суспільної поведінки	стимулювання діяльності та поведінки
------------------------	---------------------------------	--------------------------------------

Види занять: практичні, інформаційно-теоретичні, наочно-демонстративні, учбово-інструктивні, пошуково-творчі

Критерії відбору етнокультурного матеріалу

Цінність для ознайомлення і вивчення регіональної специфіки традиційної культури і народного мистецтва	Практична вага етнокультурних знань і можливість бути послідовними їм	Доступність для засвоєння навиків виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва	Необхідність збереження для наступних поколінь цінностей національної і регіональної культури і мистецтва
--	---	---	---

Технологічний блок

Види технологій, які реалізуються в етнокультурному вихованні

Інформаційно-пізнавальної і освітньої діяльності	Художньо-творчого виховання і комплексного художнього розвитку	Комунікативні: особистісно орієнтованої взаємодії, спілкування у колективі, міжетнічне спілкування	Ігрові на основі народно-обрядового і фольклорного матеріалу	Диференційовані у сфері організації навчання і відпочинку учнів	Культуротворчі по збереженню, створенню і розвитку національних і регіональних цінностей культури
--	--	--	--	---	---

Підходи в етнокультурному вихованні: особистісно орієнтований, компетентнісний, диференційований, діяльнісно - творчий

Організаційно – педагогічні умови етнокультурного виховання		
Впровадження розробки наскрізної програми, яка буде надавати можливість ознайомлюватися з загальнонаціональними та культурно-історичними особливостями конкретного регіону учням гуртків різних напрямів даного ПНЗ	Впровадження розробки комплексу програм для гуртків декоративно-ужиткового мистецтва, відповідно до класифікації рівнів	Проведення учнями науково-дослідницьких робіт під керівництвом педагога та їх захисту в Малій академії народних мистецтв Підвищення професійного рівня педагогів
Етапи етнокультурного виховання		
Підготовчий, розвиваючий інтерес учнів до народного мистецтва, культури	Активного засвоєння, формування ціннісних орієнтацій, активне відтворення у сьогоденні	Трансляція вміння з виготовлення виробів декоративно – ужиткового мистецтва, дотримування традицій і звичаїв свого народу у повсякденному житті
Матеріально – технічне оснащення позашкільного закладу		
↓		
Діагностичний блок		
Критерії етнокультурного виховання		
когнітивного компоненту відображають знання історії та особливостей рідної культури, її традицій і звичаїв; наявність знань про вітчизняне мистецтво та мистецтво інших країн світу (показники: знання рідної мови, історії національної спільноти, народних звичаїв, традицій, обрядів, мистецтва, поліетнічного складу українського	емоційно-ціннісного компоненту спрямовані на ціннісне ставлення до культурного спадку свого та іншого етносу; усвідомлення себе суб'єктом української поліетнічної нації українського народу, виявлення поваги та толерантності до людей і культур інших національностей (показники: ідентифікація себе як представника певної	практично-діяльнісного компоненту відображають толерантне ставлення до інших культур та їх представників; наявність прагнення до оволодіння вітчизняною і світовою культурною спадщиною (показники: пропаганда необхідності зберігати культурні цінності, запобігати псуванню і знищенню культурних цінностей нації та сприяти їх

суспільства).	нації, наявність національної гідності за приналежністю до українського народу, усвідомлення важливої ролі свого етносу в історії поліетнічного складу українського суспільства, толерантні відносини з представниками інших етносів)	відродженню, застосування знання національної культури у повсякденному житті).
Діагностичний інструментарій: анкети, тести, бесіда, спостереження		
Результат: усвідомлення особистістю почуття національної гідності за приналежність до українського народу; знання історії і культури власного етносу та представників інших етносів, що входять до складу української нації; виявлення поваги та толерантності до людей і культур інших національностей; вміння зберігати пам'ятки матеріальної і духовної культури нації		

Рис. 1. Модель процесу формування етнокультурної компетентності у вихованців позашкільних навчальних закладів

Також у технологічному компоненті відокремлено матеріально-технічне оснащення позашкільного навчального закладу (приладдя для виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва, музейні експонати).

5. *Діагностичний блок* забезпечує діагностику рівнів етнокультурної компетентності вихованців закладу. На основі аналізу науково-педагогічних досліджень нами було визначено компоненти вихованості заданої якості: когнітивний, емоційно-ціннісний, практично-діяльнісний.

Критерії когнітивного компоненту відображають знання історії та особливостей рідної культури, її традицій і звичаїв; наявність знань про вітчизняне мистецтво та мистецтво інших країн світу (показники: знання рідної мови, історії національної спільноти, народних звичаїв, традицій, обрядів, мистецтва, поліетнічного складу українського суспільства).

Критерії емоційно-ціннісного компоненту спрямовані на ціннісне ставлення до культурного спадку свого та іншого етносів; усвідомлення себе суб'єктом української поліетнічної нації українського народу, виявлення поваги та толерантності до людей і культур інших національностей (показники: ідентифікація себе як представника певної нації, наявність національної гідності за приналежністю до українського народу,

усвідомлення важливої ролі свого етносу в історії поліетнічного складу українського суспільства, толерантні відносини з представниками інших етносів).

Критерії практично-діяльнісного компоненту відображають толерантне ставлення до інших культур та їх представників; наявність прагнення до оволодіння вітчизняною і світовою культурною спадщиною (показники: пропаганда необхідності зберігати культурні цінності, запобігати псуванню і знищенню культурних цінностей нації та сприяти їх відродженню, застосування знання національної культури у повсякденному житті).

ЛІТЕРАТУРА

1. Аболіна Т. Г. Етнос і мораль у сучасному світі / Т. Г. Аболіна, А. М. Єрмоленко, О. О. Кисельова та інші. – К. : ПАРАПАН, 2004. – 200 с.
2. Бабанский Ю. К. Педагогика / Ю. К. Бабанский. - М. : Просвещение, 1983. - 607 с.
3. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2010. – № 2. – С. 26–31.
4. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том1. – Чернівці: Букрек, 2015 – 840 с.
5. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. - 2-е вид., випр. і доп. - Х.: ОВС, 2002. - 400 с.
6. Осмоловський І.М. Організація диференційованого навчання в сучасній загальноосвітній школі. М.: Изд. «Институт практичної психології», НВО «МОДЕК», 1998, - 137 с.
7. Педагогіка / [За ред. А. М. Алексюка]. - К. : Радянська школа, 1985. - 295 с.
8. Словарь – справочник по педагогике[Текст]/ авт – сост. В.А. Мижериков; под общ. Ред. П.И. Пидкасистого. – М. : ТЦ Сфера, 2004. – 448 с.
9. Щербакова О.С. Этнокультурное воспитание детей и подростков на региональных народно – певческих традициях в условиях досуга: [моногр.] / О.С. Щербакова; Алт.гос.акад.культуры и искусств. – Барнаул: Изд – во Алт. Гос. Акад. Культуры и искусств, 2013. – 220с.

ФОРМИ І МЕТОДИ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

(з досвіду роботи комунального позашкільного навчального закладу
«Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпропетровської міської ради)

З метою підвищення рівня етнокультурної компетентності в учнів позашкільного навчального закладу ми вважаємо доцільним використання у навчально-виховному процесі таких форм і методів роботи, які пройшли експериментальну апробацію у Центрі дитячої та юнацької творчості протягом 4 років.

Розглянемо більш конкретно основні форми виховання етнокультурної компетентності учнів у експериментальному закладі. Одною з них є індивідуальна форма. Навчально-виховним планом позашкільного навчального закладу передбачено години на індивідуальні заняття. Кожен керівник гуртка проводив заняття за індивідуальною формою навчання, перевагою яких було: творчий процес між педагогом і учнем, завдяки якому краще засвоюється поданий для вивчення матеріал, удосконалення професійних навиків з виготовлення виробів народного декоративно-ужиткового мистецтва, приділення більшої уваги учню. При виконанні практичної діяльності під час даної форми виховання помилки і недоліки виявлялися одразу у процесі роботи, що надавало можливість уникнути невірностей у роботі. Під час індивідуальної роботи педагог мав можливість краще врахувати рівень знань і вмінь вихованця і його особисті здібності, креативність.

Перевагою індивідуальної форми виховання і навчання є і те, що для досягнення певного рівня знань і навиків, необхідно значно менше часу. Ефективним індивідуальне навчання є у роботі над дослідно-експериментальними роботами до Малої академії народних мистецтв, яка працює у позашкільному навчальному закладі КПНЗ «Центр дитячої та юнацької творчості» ДМР протягом 10 років. Педагог і учень працювали за програмою МАНМ в індивідуальному режимі: вибір теми дослідження, обґрунтування мети і задач, робота з науковою літературою, практична діяльність, формулювання висновків та узагальнень, написання і редагування тексту роботи, підготовка до захисту: написання доповіді, підготовка презентації.

Основна кількість занять у позашкільному закладі проводилась за груповою формою роботи, яка передбачала вирішення однакових або різних завдань на занятті. Це дозволяло учням бути суб'єктом навчально-виховного процесу: ставити перед собою мету, планувати її досягнен-

ня, отримувати нові знання і навички, контролювати інших гуртківців і себе, оцінювати і зіставляти результати практичної діяльності своєї з іншими членами групи.

Дана форма доцільна при практичних заняттях, у роботі з батьками (спільні майстер – класи батьків і вихованців, прес – конференція «Родинні традиції мого регіону», круглі столи). Ефективними у закладі були такі форми занять як екскурсії, які надавали можливість додати до загальної програми гуртка фольклорний краєзнавчий матеріал, що сприяли можливості краще пізнати особливості народної культури, регіону; ознайомитись з засновниками народних українських шкіл з різного виду декоративно-ужиткового мистецтва, видатними майстрами минулого і сьогодення, їхніми кращими роботами. Такі заняття як зустрічі з культурним спадком пращурів, давали можливість дізнатись про особливості життя, побуту, віросповідання; особливості національного характеру, уявлень про світ, релігію, свята, обряди і традиції свого народу.

У закладі працювала Виставкова зала, у якій було представлено роботи наших гуртківців з різних напрямів декоративно-ужиткового мистецтва, які були відзначені на конкурсах і виставках різних рівнів, а також експозиція старовинних етнокультурних речей, що використовувались у побуті нашими пращурами. Протягом року проводився цикл тематичних екскурсій у Виставковій залі для учнів молодшого і середнього шкільного віку. Екскурсія «Єднаємось у мистецтві» давала можливість вихованцям ознайомлюватися з історією, видами, регіональними особливостями напрямів декоративно-ужиткового мистецтва свого народу. Під час екскурсії «Біля рідної хати», учні пізнавали особливості побуту наших предків, віросповідання, світоглядні погляди. Такі екскурсії як «Пасхальні кольори», «Обереги народної мудрості», давали можливість учням знайомитися з традиціями святкування народних і календарних свят, особливостями приготування до них, фольклорним матеріалом, що супроводжують свята, характерними особливостями виготовлення атрибутів і прикрас засобами декоративно-ужиткового мистецтва. Кожна екскурсія проводилася у жвавій формі, супроводжувалася вікторинами, творчими завданнями, презентаціями.

Так як акцент у процесі виховання робився на практичну діяльність вихованців, то актуальною для нас була така інноваційна форма проведення заняття, як *майстер-клас*. Ідея майстер-класу запозичена з педагогічної практики музикантів і художників, яка полягає в тому, що визначений майстер демонструє свої унікальні прийоми роботи широкому колу учнів – глядачів. Принцип організації майстер-класу: «Я знаю, як, це

робити. Я навчу вас». Методика проведення майстер-класу здебільшого ґрунтується на інтуїції спеціаліста і на сприйнятливості слухача. На майстер-класі завжди надається можливість набути практичного досвіду під контролем педагога, який уважно вислухає і відповідь на всі питання. Безперервний контакт, практично індивідуальний підхід до кожного слухача - ці аспекти відрізняють майстер-класи від всіх інших форм і методів проведення занять.

У КПНЗ «Центр дитячої та юнацької творчості» ДМР до участі в майстер-класах запрошувалися кращі майстри закладу з декоративно-ужиткового мистецтва, батьки вихованців, учні - випускники закладу. Майстер-клас дозволяв побачити повний процес роботи над певним виробом. Теми занять у формі майстер-класу обиралися виходячи із завдання формування етнокультурної компетентності у вихованців та змісту роботи гуртків.

Масова форма була доречною при інсценізації народних традиційних свят, обрядів, які проходили у закладі протягом року: «Народні календарні осінні свята», «Різдвяні дзвіночки», «Масляна», захист дослідно-експериментальних робіт у Малій академії народних мистецтв, виставки, конкурси різних рівнів.

Розглянемо деякі методи виховання етнокультурної компетентності учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва у позашкільному навчальному закладі.

Доречним методом формування свідомості особистості її світогляду є *бесіда*. Предметом бесіди найчастіше виступає особливості історичного розвитку української нації, тотемні сімейні і родові знаки українців, історичні пам'ятні міста свого етнографічного краю. *Бесіда* являється методом залучення вихованців до вироблення правильних оцінок і суджень з усіх хвилюючих їх проблем. Аналізуючи ситуацію, конкретні вчинки, діти краще з'ясовують їх сутність і значення. Метод особливо актуальний для вихованців середнього шкільного віку, коли настає інтенсивний період формування «картини світу». Ефективність бесіди залежить від дотримання ряду важливих умов. Дуже важливо, щоб бесіда мала проблемний характер, передбачала боротьбу поглядів, ідей, думок. Педагог повинен стимулювати нестандартні питання, нашоувхувати вихованців самим знаходити відповіді на них.

Є неможливим, щоб бесіда проходила за раніше складеним сценарієм з заучуванням готових відповідей. Потрібно навчити учнів висловлювати те, що вони думають, навчати їх з повагою ставитись до міркувань інших, аргументовано виробляти правильну точку зору. Також недопусти-

мо перетворювати бесіду у лекцію. Лише самостійно висвітленні думки й сумніви, пропозиції дозволяють керівнику гуртка направити бесіду так, щоб вихованці самостійно усвідомили сутність обговорюваного явища, предмету, процесу. Матеріал для бесіди обирається враховуючи вікові і психологічні особливості групи, вихованці не будуть виявляти активність при обговоренні складних питань або таких, які пов'язані з незрозумілими, сторонніми подіями, почуттями. Лише спираючись на реальний досвід учнів, бесіди можуть бути успішними. У ході бесіди важливим є порівняння і зіставлення усіх точок зору, тут завдання педагога полягає у допомозі учням самостійно усвідомити і сформулювати вірні висновки.

Окрім того, застосовуються й інші методи роботи, які використовуються як окремо, так і, за необхідності, включаються у заняття.

Лекції використовуються у діяльності етнокультурного виховання здебільше епізодично у ході заняття. Сутність її полягає в послідовному, систематичному викладі певної теми. Успіх лекції залежить від добре продуманої композиційної побудови, вдало дібраних переконливих аргументів, необхідних для оцінювання подій і фактів, особистих якостей педагога, його здатності володіти спеціальними психологічними прийомами. Теоретичні аргументи розкриваються у тісному зв'язку з практикою.

Приведемо приклад: лекція на тему «Закони кольоросполучення у вишивці», де надається теоретичні дані про значення і символіку кольорів у вишивці, кольоросполучення ниток притаманних нашому етнічному регіону, кольорове поле, психологічний вплив кольорів на людину. Даний матеріал закріплюємо практичними діями: підбір ниток для виконання орнаменту у теплих тонах, підбір кольорів для виконання вишивки у кольоровій гамі притаманній нашій області і західному регіону країни.

Розповідь виступає допоміжним методом на заняттях. Вона позначається системністю і послідовністю у викладі програмового матеріалу, обов'язковим формулюванням висновків після закінчення теми.

Метод реставрації етнокультурної інформації дозволяє відновити дух традиційної народної культури, її образи, відчутти їх своєрідність, намагатися виразити особисті враження, підібрати потрібні кольори.

Такі методи свідомості особистості як диспут, тренінг пропонуємо проводити з вихованцями середнього і старшого шкільного віку, коли діти мають певний багаж знань з історії, загальносвітової і вітчизняної культури, сформовані морально-етнічні і естетичні цінності. Дискусія – це суперечка з метою глибше й ґрунтовніше розібратися в обговорюваних питаннях. Виховний вплив цього заходу на становлення особистості підлітків обумовлюється тим, що кожен з учасників може висловити

й відстояти свою позицію. Під час диспуту обговорюються протилежні думки, за допомогою яких учні самостійно вчать знаходити вірні відповіді на хвилюючі їх питання. Важливе значення має підготовка до диспуту. Потрібно включити до активної діяльності всіх учасників. Для цього педагог розподіляє завдання серед гуртківців: підготовка питань, підбір літератури, наочного матеріалу, напис плакатів-оголошень, оформлення зали для проведення диспуту. У такому ж режимі проводяться і тематичні вечори, круглі столи.

Тренінг – це спосіб навчання учасників і учасниць та розвиток у них необхідних здібностей та якостей, що дозволяють досягти успіху в певному виді діяльності. Тренінг водночас і цікаве спілкування, і захопливий процес пізнання себе та інших, і ефективна форма опанування знань, розширення досвіду, і спосіб формування вмінь та навичок, це як форма активного навчання і метод створення ситуацій. У нашій моделі ми передбачаємо використання тренінгів для старшокласників з метою виховання різних видів толерантності: толерантність до представників різних культур, інших націй; толерантності до інших поглядів, толерантності по відношенню до самого себе.

У системі роботи з етнокультурного виховання учнів у закладі передбачено і *метод проектів*. Так як дана форма роботи вимагає певних вмінь користування інтерактивними технологіями, аналізувати, узагальнювати інформацію, то використовується в роботі з дітьми старшої вікової категорії.

Метод проектів - це метод в основі якого лежить розвиток пізнавальних, творчих навичок вихованців, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, критично мислити. Метод проектів припускає можливість вирішення деякої проблеми. У ньому передбачається, з одного боку, необхідність використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого - інтегрування знань, умінь з різних галузей науки і мистецтва. Методом передбачено певну сукупність навчально-пізнавальних прийомів, що дозволяють вирішити ту чи іншу проблему шляхом самостійних дій учнів з обов'язковою презентацією чи представленням отриманих результатів, що сприяє використанню дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю.

Наступна група методів виховання спрямована на *формування суспільної поведінки*. З даної групи методів ми вважаємо доречним використання педагогічної вимоги, методу привчання, доручення і акцентуємо увагу на методі виховних ситуацій.

Педагогічна вимога - це педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою гальмування його негативних дій і вчинків або спонукання його до позитивної діяльності. Ще педагог А. Макаренко висловлювався, що без щирої, переконливої, гарячої й рішучої вимоги не можна починати виховання колективу. Вимога впливає не лише на свідомість учнів, а й перебудовує мотиваційну і почуттєву сфери діяльності в позитивному напрямі, активізує їхні вольові якості, сприяючи виробленню позитивних навичок і звичок поведінки. Вимога до вихованця повинна бути зрозумілою, посиленою і доцільною, так учню роз'яснюють, переконують в необхідності її виконання і користі. Разом з рівнем розвитку етнокультурної компетентності вихованців потрібно вимогу підвищувати, бо коли учнів заохочують за одні й тіж показники у творчій діяльності, поведінці, не підвищуючи до них вимог, це не сприяє їхньому зростанню, роботі над собою, то вони заспокоюються на досягнутих результатах.

Педагогічна вимога повинна випереджувати розвиток особистості вихованця. Характерні ознаки цієї вимоги - позитивність (ідеться про те, що повинні робити учні, а не про те, чого не слід робити) та інструктивність (розкриваються не лише мета діяльності, а й спосіб її виконання).

Наступний метод привчання, який ґрунтується на вимозі до гуртківця виконувати певні дії на заняттях у позашкільному навчальному закладі. Вирішальним чинником у привчанні є режим роботи на занятті, правила дотримання техніки безпеки під час практичних вправ. Його виховна функція спрямована на систематичність, неухильне дотримання встановлених вимог, постійність, вчить вчасно виконувати будь-яку роботу. Якщо сьогодні, завтра, післязавтра від вихованця домагатися бажаного, з часом у нього сформуються відповідні навички поведінки, він усвідомить правильність, необхідність висунутих вимог, почне виконувати свої обов'язки.

Метод виховання *доручення* спрямований на вправління вихованця в позитивних діях і вчинках. Доручення підбирають з таким розрахунком, щоб його виконання сприяло розвитку необхідних вихованцеві якостей. Наприклад, неорганізованим учням корисно доручити провести захід, у підготовці до якого треба виявити самостійність, ініціативу, зібраність. Отримавши доручення, учень повинен усвідомити його важливість і значення для колективу й для себе. Доручення має бути посилюючим для учня. Нескладне завдання виховує впевненість у власних силах, непосильне - підриває віру в свої можливості. Педагог повинен не лише дати доручення, а й навчити учня виконувати його, допомогти йому довести справу до кінця.

Доручення можуть бути постійними або епізодичними. Постійні доручення доцільно надавати вихованцям, які вже мають певний досвід їх виконання, а також розвинене почуття відповідальності. Згодом доручення ускладнюють за методикою виконання та змістом.

Ефективність доручення як методу виховання збільшується завдяки контролю за його виконанням. Саме завдяки контролю запобігають забудькуватості. Відсутність контролю призводить до безвідповідальності. Існує контроль індивідуальний з боку педагога або у формі звіту на зборах колективу чи засіданні його активу. Виконання доручень потребує оцінювання.

Створення проблемно-пошукових ситуацій - коли перед учнями ставимо різні творчі завдання. Запропонований метод передбачає окреслення керівником гуртка педагогічних умов, що необхідні для здійснення запланованого, обміркування учнем своїх дій в новій ситуації. Проблемно-пошукові ситуації активізують художньо-творчу діяльність, концентрують увагу гуртківців, спонукають думати, міркувати, розвивають творчі здібності.

Третя група методів використовується з метою регулювання, стимулювання і корекції творчої діяльності вихованців закладу. У навчально – виховному процесі позашкільного навчального закладу ми радимо відносити метод змагання і заохочення. Стимулювання (від лат. *stimulo* - збуджую, заохочую) - означає спонукати до дії, давати поштовх, заохочувати. Нічого краще так не спонукає до творчості як заохочення.

Заохочення - метод вираження суспільного позитивного схвалення поведінки і діяльності вихованців. Метод спрямований на збудження позитивних емоцій, тому воно вселяє впевненість, створює добрий настрій, підвищує відповідальність. Види заохочення досить різноманітні: схвалення (фізичний дотик, погляд, жест, міміка, позитивна оцінка роботи), похвала, подяка, премія, нагорода, важливе доручення. Але, для того, щоб метод заохочення мав виховну силу, важливо своєчасно помітити позитивні зрушення в особистості учня, в його ставленні до навчання, праці. Відзначення хоча б невеличких зрушень на краще, маленької перемоги вихованця над собою, пробуджує в ньому енергію, стимулює його на повторення схвальних вчинків. Якщо ми не звертаємо на це увагу, виникає протиставна дія з боку учня.

Змагання базується на природній потребі підростаючого покоління у суперництві й пріоритеті на виховання потрібних їм і суспільству якостей. Змагаючись, вихованці швидко засвоюють досвід суспільної поведінки, розвивають фізичні, моральні, естетичні якості. В закладі

використовуємо такі форми змагання як персональні виставки з різних напрямів декоративно-ужиткового мистецтва, конкурсні програми, вікторини. Педагогічно доцільно організоване змагання під час заняття має відповідати таким вимогам: знання учнями його умов і регулярне підведення підсумків, залучення учнів до аналізу змагання і підведення підсумків; наочне оформлення процесу змагання і його результатів; моральне стимулювання.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

З метою перевірки ефективності розроблених змісту, форм і методів етнокультурного виховання, нами було проведено формувальний етап експерименту. У процесі дослідження на початку формувального етапу експерименту, а потім наприкінці проводилась оцінка динаміки розвитку етнокультурної вихованості. Для виявлення рівня заданої якості в учнів, використовувалися різні методи дослідження:

емпіричні: педагогічні спостереження, тестування, анкетування, бесіди та інтерв'ю, що сприяло обґрунтуванню ефективності апробованих змісту, форм і методів етнокультурного виховання у вихованців;

статистичні: методи кількісної обробки результатів, які дали можливість з'ясувати динаміку кількісних та якісних змін у рівнях етнокультурного виховання на початку і в кінці формувального етапу експерименту.

В експерименті брали участь дві групи учасників: експериментальна група та контрольна група. Експериментальна група складалася з учнів гуртків декоративно–ужиткового мистецтва («Витинанка», «Народні ремесла», «Кераміка», «Паперопластика», «Плетіння та аплікація соломкою», «Петриківський розпис», «Писанкарство», «Декоративний розпис», «Гобелен») – 135 вихованців. Учні підібрані з різним показником рівнів етнокультурної компетентності.

Контрольну групу склали вихованці гуманітарного напрямку «Школа юних ведучих», театральної студії «Арлекіно», клуб «Інтелект», соціально- реабілітаційного напрямку «Районний парламент дітей та юнацтва», героїко-патріотичного напрямку роботи «Юні екскурсоводи», хореографічний колектив народного танцю «Червона Рута» в кількості 120 вихованців.

Для виявлення рівня сформованості етнокультурної вихованості у учнів, відповідно до розроблених критеріїв, на основі методик А. Березіна, Р. Берези, В. Борисова, П. Щербаня, нами було розроблено власну методику оцінювання рівня сформованості заданої якості. Анкети були закритими, відкритими, із ситуативними запитаннями та у вигляді таблиць, у якій учні самостійно давали оцінку власним особистісним якостям. Запитання анкети спрямовувалися на виявлення рівня знань історії та культури своєї національної спільноти; усвідомлення та відчуття гордості за національну приналежність до українського народу; поваги та толерантності до людей і культур інших народів; застосування знань у повсякденному житті.

Окрім того, дослідження велося на основі цілеспрямованого та випадкового спостереження, оскільки, спостерігаючи за певними ситуаціями, ми зустрічалися з неочікуваними проявами у поведінці учнів, що також стало матеріалом для дослідження та аналізу.

Кожна розроблена нами анкета складалася з питань, що давали змогу оцінити рівень вихованості когнітивного, емоційно-ціннісного, практично-діяльнісного компонентів. Також анкети містили питання, в яких були варіанти відповідей і які потребували творчої роботи респондента.

З метою визначення рівня вихованості когнітивного компоненту етнокультурної компетентності респондентам пропонувався перелік ряду знань та вмінь (види мистецтва своєї місцевості, календарні традиції свого народу, обряди свого народу, способи життя свого народу, народні танці, народні пісні, народні ігри тощо). Дитина мала самостійно визначити рівень своїх знань (вмінь).

Для виявлення рівня оцінювання емоційно-ціннісного компонента, було запропоновано учням відповісти на питання: «Ви цікавитеся культурою, традиціями і звичаями свого народу?», «Назвіть цінності, на які необхідно орієнтуватися кожній культурній, духовно-моральній людині?», «Які цінності викликають у тебе найсильніший емоційний відгук? Наведи приклади», «Чи завжди у своїй поведінці ти керуєшся встановленим для себе порядком цінностей? Якщо ні, то чому?». Також були заготовлені провокативні фрази, на які респондент мав дати стверджувальну або негативну відповідь, а потім пояснити (за необхідності) свою точку зору: «У житті необхідно дотримуватися норм і правил, вироблених в культурі свого народу», «У житті необхідно жити своїм розумом без опори на норми і правила поведінки, прийняті у того чи іншого народу», «Людина завжди повинна пам'ятати про свою національність», «Народні звичаї та традиційний спосіб життя застаріли і не потрібні сучасній людині»,

«Мене дратують не знайомі для мене традиції, звичаї та обряди людей, які проживають зі мною в одному місті».

Практично-діяльнісний компонент вихованості етнокультурної компетентності ми досліджували за допомогою аналізу відповідей на питання, в яких запропонована якась ситуація, наприклад: «У Вашу постійну дружну компанію приводять нового знайомого, представника іншої національності. Він усім дуже сподобався, проте проявив деяку неповагу до вашої національної культури. Як Ви реагуєте?», «Вас запросили друзі на свято національної музики в одну з національних культурних автономій. Як Ви вчините?», «В гостях у Ваших батьків поважний літній чоловік. Звертаючись до Вас, він критично висловлюється про молодіжну музичну культуру, проявляючи при цьому погане знання теми. Як Ви реагуєте?», «У молодіжній компанії Ви потрапили в кумедне становище, невміло виконали народний танок (наприклад, гопак), і самі розумієте, що це виглядає не зовсім вдало, хоча нічого такого вже й неприємного в ньому немає. Ваші друзі жартують над Вами. Як Ви реагуєте?», «У туристичній подорожі в незнайомій країні Вам запропонували на молодіжній вечірці представити вашу країну, підготувавши музичний номер, що відображає особливості національної культури. Які Ваші дії?».

Застосування розроблених критеріїв та показників у дослідно-експериментальній роботі стало передумовою для визначення трьох груп вихованців, кожна з яких відображала рівень сформованості етнокультурної компетентності у вихованців: *високий, середній, низький*.

До *високого рівня* було віднесено вихованців, які мали глибокі знання з історії і культури своєї нації, завжди готові були до спілкування, дружби, добрих взаємин із представниками інших націй при збереженні власної ідентичності. Їм притаманне почуття гордості за приналежність до українського народу, вони позитивно висловлюються про свій народ. Вихованці брали активну участь у масових заходах, присвячених відродженню культурних цінностей держави, дотримувалися народних традицій, звичаїв, обрядів у повсякденному житті.

Середній рівень притаманний тим учням, які мали недостатні знання з історії і культури своєї нації; вивчали цінності культури з необхідності, переважно тільки на заняттях, не виявляли активності на масових заходах. Вони ідентифікували себе з українським народом, але мали почуття національної меншовартості, неповноцінності. Їм притаманна обережність і недовіра у ставленні до представників інших етносів; народних звичаїв вони дотримувалися вибірково, епізодично; запобігали псуванню і нищенню культурних цінностей нації, але не сприяли їх відродженню.

Низький рівень характеризував вихованців, у яких знання з національної історії і культури поверхневі, ці діти не виявляли зацікавленості до їх вивчення. Вони не вбачали сенсу у відродженні культурних цінностей, відмовлялися від участі у масових заходах, що були спрямовані на вивчення народних традицій та обрядів. У них не розвинене почуття національної гідності; вони не вбачають сенсу у відродженні культурних цінностей нації.

Відповідно до аналізу анкетних даних більш докладно, маємо: 77,8% опитаних експериментальної групи і 79,2 % опитаних контрольної групи володіють знаннями про основні види мистецтва свого народу; 61% респондентів експериментальної групи (63,3% опитаних контрольної групи) чітко називають основні календарні свята і традиції пов'язані з ними. Але, труднощі викликали запитання про обереги, обряди, ігри українського народу. 48,9% учнів експериментальної групи (51,7 % опитаних контрольної групи) не змогли дати відповідь на це запитання. Переважно, це вихованці соціального і реабілітаційного напрямку роботи гуртків, які відносяться до середньої і старшої вікової категорії і мають вже достатній багаж знань. З результатів анкетування ми спостерігаємо низький рівень знань щодо відмінностей у орнаментальному і кольоровому аспекті між різними регіонами України. Лише 42,2% учня експериментальної групи (31,7 % опитаних контрольної групи) змогли надати відповідь на дане питання.

Наряду з діагностуванням для вихованців середньої і молодшої вікової групи було проведено бесіду і вікторину «Юний знавець мистецтва свого народу». Аналіз опитування свідчить, що молодші вихованці поверхнево знайомі з різними видами декоративно-ужиткового мистецтва свого народу, лише половина з них володіють поняттям, щодо матеріалів, обладнань, техніки виконання, що застосовується при роботі у тому чи іншому виді мистецтва. Тільки 20% дітей пробували себе у різних видах декоративно-ужиткового мистецтва. Особливості збору матеріалів, виготовлення природних кольорів, інструментів і обладнання своїми руками учням молодших класів майже невідомі.

У процесі аналізу відповідей щодо виявлення рівня сформованості емоційно-ціннісного компоненту етнокультурного виховання, спостерігаємо інтерес респондентів до культури, традицій і звичаїв свого народу 83,3 % учнів експериментальної групи (88,3 % опитаних контрольної групи). 16,7% учнів експериментальної групи (11,7% опитаних контрольної групи) вважають традиції і звичаї вже застарілими. Результати свідчать, що переважна частина пишається своєю національністю - 86% учня экс-

периментальної групи (86,6 % опитаних контрольної групи) і вважають, що необхідно дотримуватися норм і правил, вироблених в культурі свого народу. І лише 14% учнів експериментальної групи (13,4% опитаних контрольної групи) учнів мають думку, що у житті необхідно жити своїм розумом без опори на норми і правила поведінки, прийняті у того чи іншого народу.

Відповіді на питання «Чи повинні бути важливіше інтереси народу, ніж проблеми і інтереси окремої особистості?» були такими: «так» - 66,7% учня експериментальної групи (65 % опитаних контрольної групи), «ні» - 28,1% учня експериментальної групи (30 % опитаних контрольної групи), 5,2% учнів експериментальної групи (5 % опитаних контрольної групи) респондентів – не знають відповідь на дане питання. Серед запропонованих загальнолюдських цінностей, на думку респондентів найвагомішою цінністю являється добро –37% учнів експериментальної групи (36,6% опитаних контрольної групи), совість – 20,7% учня експериментальної групи (20,8 % опитаних контрольної групи), мудрість – 17,8% учнів експериментальної групи (17,5% опитаних контрольної групи), співпричетність – визначило на перше місце у списку важливості для себе 14,8% учнів експериментальної групи (14,2 % опитаних контрольної групи), свобода найголовніша для 9,7% учнів експериментальної групи (10,9 % опитаних контрольної групи).

Для визначення рівня сформованості практично-діяльнісного компоненту етнокультурного виховання нами було запропоновано учням анкету, що містила в собі провокаційні ситуативні запитання. Аналіз відповідей надав змогу зробити наступні висновки: приємно вразило толерантне відношення більшості дітей до представників інших національностей.

Так, на запитання: «У вашу постійну дружну компанію приводять нового знайомого, представника іншої національності. Він усім дуже сподобався, проте проявив деяку неповагу до вашої національної культури. Як Ви реагуєте?», респонденти дали такі відповіді – «Зрозуміло, що це неприємно. Нового приятеля слід було б стримати» 34,1% учнів експериментальної групи (34,5% опитаних контрольної групи); «Ніякого особливого враження на мене це не виробляє» 21,5% учнів експериментальної групи (19,5 % опитаних контрольної групи); «Спробую заперечити новому знайомому, не ображаючи його національної гідності» 44,4% учня експериментальної групи (46 % опитаних контрольної групи).

Аналіз відповідей на ситуативне запитання: «Вас запросили друзі на свято національної музики в одну з національних культурних автономій. Як Ви вчините?» дає змогу стверджувати, що діти цікавляться культурою

інших національностей. 56,3% учнів експериментальної групи (56,7 % опитаних контрольної групи) надали відповідь: «Прийму запрошення, так як для мене буде цікаво поспілкуватися з новими людьми і познайомитися з іншою національною культурою»; 30,4% учня експериментальної групи (31,7% опитаних контрольної групи) «Не відмовлюся, але навряд чи піду», і 13,3% учня експериментальної групи (11,6% опитаних контрольної групи)- «Відмовлюся, пояснивши, що мені не цікава інша культура».

Наряду з діагностуванням проводилась робота по спостереженню за поведінкою вихованців під час участі їх у виставках районного, міського, обласного рівнів. Нами відмічено, що вихованці активно готуються до виставок. Але у процесі коли потрібно розказати про свій виріб, техніку виконання, на самій виставці чи кореспондентам, чи прийняти участь у масовому заході - виникає ускладнення. Проблема виявилася в тому, що більшість дітей: 65,9% учнів експериментальної групи (35 % опитаних контрольної групи) не володіють ораторськими здібностями, мають почуття сором'язливості невпевненості, тож не можуть донести до інших оригінальність своїх ідей чи поділитись знаннями з мистецтва свого народу.

За результатами опитування, ми можемо зробити такий висновок: рівень етнокультурного виховання учнів комунального позашкільного навчального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпропетровської міської ради, які були охоплені діагностуванням на початку формувального етапу експерименту, загалом можна охарактеризувати як середній та низький. Загальні результати подано в Рис.2.

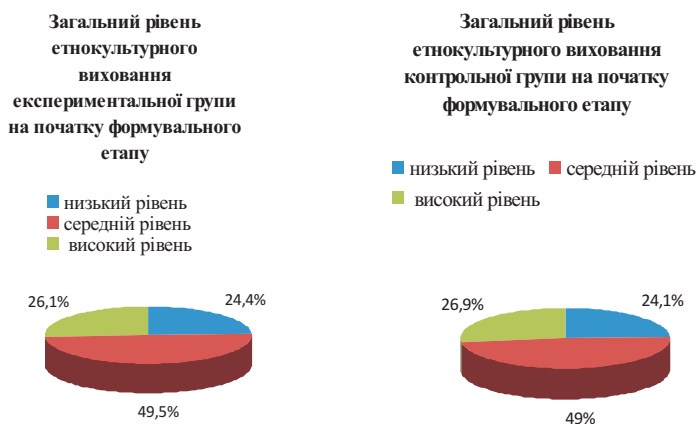

Рис. 2. Розподіл учнів експериментальної та контрольної груп на початку формувального етапу експерименту за рівнями етнокультурного виховання

Під час роботи з експериментальною групою дітей, забезпечувалася реалізація обґрунтованих нами умов з формування етнокультурної компетентності. А саме:

- 1) розробка наскрізної навчальної програми, яка надавала можливість ознайомлюватися з загальнонаціональними та культурно-історичними особливостями конкретного регіону учням гуртків різних напрямів даного ПНЗ;
- 2) розробка комплексу навчальних програм для гуртків декоративно-ужиткового мистецтва, відповідно до класифікації рівнів;
- 3) проведення учнями науково-дослідницьких робіт під керівництвом педагога та їх захисту в Малій академії народних мистецтв;
- 4) підвищення професійного рівня педагогів.

З метою визначення впливу і ефективності, окреслених нами організаційно-педагогічних умов етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в позашкільному навчальному закладі, нами наприкінці формувального етапу експерименту було визначено рівень етнокультурної вихованості учнів КПНЗ «Центр дитячої та юнацької творчості» ДМР.

За аналогією попередніх підрахунків, ми порівняли дані рівня вихованості етнокультурної компетентності експериментальної групи на початку та в кінці експерименту.

Зі статистичного аналізу даних таблиці зробимо висновки:

1. При порівнянні розподілу учнів експериментальної групи на початку та в кінці експерименту за рівнями вихованості когнітивного компонента (Рис.3.) виявлено розбіжності, різниця в даних високого рівня експериментальної групи на початку та в кінці експерименту налічувала 5,9%; середнього рівня складає 8,9%; різниця в низькому рівні складає 14,8%.

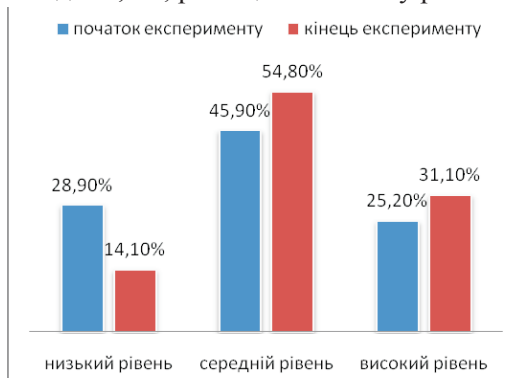

Рис.3. Розподіл учнів експериментальної групи на початку та в кінці експерименту за когнітивним компонентом

2. При порівнянні розподілу учнів експериментальної групи на початку та в кінці експерименту за рівнями вихованості емоційно-ціннісного компонента (Рис. 4), відзначимо, що різниця в даних високого рівня в експериментальній групі налічує 5,2%; середнього рівня складає 5,2%; різниця в низькому рівні складає 10,5%.

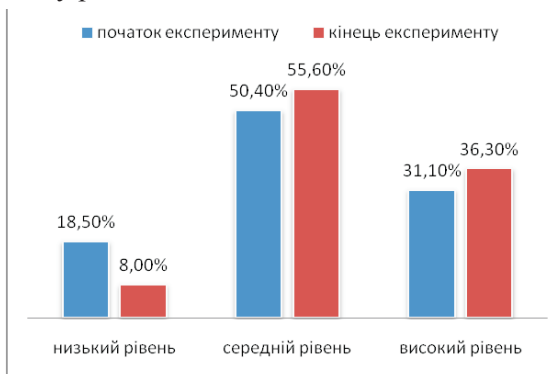

Рис.4. Розподіл учнів експериментальної групи на початку та в кінці експерименту за емоційно-ціннісним компонентом

3. Відповідно до порівняльної характеристики, даних діагностування учнів на початку і наприкінці експерименту в експериментальній групі за практично-діяльнісним компонентом етнокультурної компетентності (Рис.5.) відзначимо, що різниця в показниках високого рівня налічувала 7,8%; середнього рівня складає 6,4%; різниця в низькому рівні складає 19,9%.

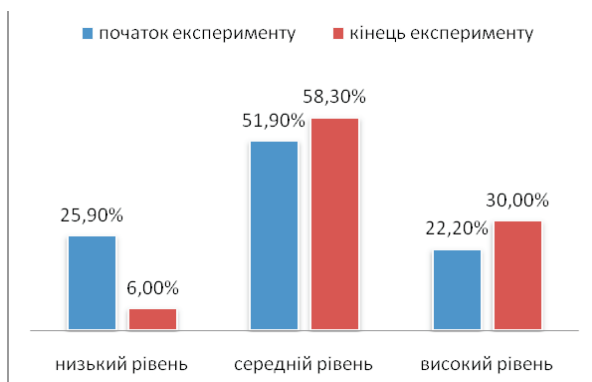

Рис.5. Розподіл учнів експериментальної групи на початку та в кінці експерименту за практично-діяльнісним компонентом

Обраховавши середнє арифметичне за всіма трьома компонентами етнокультурної компетентності експериментальної групи на початку та в кінці експерименту (Рис.6), різниця в показниках високого рівня складає 7,4 %; середнього - 7,6%, низького - 15,0%.

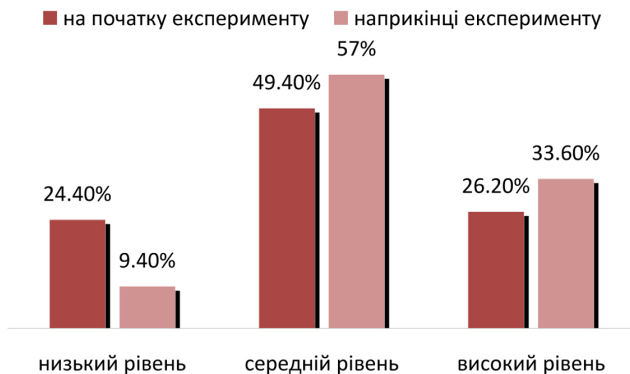

Рис.6. Розподіл учнів експериментальної групи на початку та в кінці експерименту за рівнем етнокультурної компетентності за трьома компонентами

У кінці формувального етапу експерименту нами було проведено діагностичне дослідження і вихованців контрольної групи та отримано результати, що зображено графічно на Рис.7.

Рис 7. Розподіл учнів контрольної групи за рівнем етнокультурного виховання на початку та в кінці формувального етапу експерименту

Ми простежуємо динаміку і у показниках контрольної групи. Так високий рівень збільшився на 0,8%, середній - на 1,7%, а низький знизився на 2,5%. Отримані результати надають змогу стверджувати, що зміна у позитивну сторону показників рівня етнокультурної вихованості учнів контрольної групи сприяє участь у масових заходах, екскурсійній і виставковій роботі позашкільного закладу. Але, порівнюючи результати діагностування з експериментальною групою вихованців, маємо значні розбіжності, що надає нам можливість зробити ряд висновків: отримані результати експериментальної групи підтверджують значущість створюваних умов цілеспрямованого використання комплексу розроблених матеріалів (наскрізна програма, підвищення професійного рівня педагогів, навчальні програми художньо-естетичного спрямування, масові заходи, майстер-класи, дослідницька робота вихованців під керівництвом керівників гуртків) для використання їх у позашкільних навчальних закладах.

Вони сприяють поглибленню знань та розширенню змісту понятійного матеріалу з проблеми, удосконалення навиків з виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва, чому сприяло введення в навчально-виховний процес навчальних програм. Так, в експериментальних групах динаміка росту рівнів вихованості етнокультурної компетентності змінилася в позитивну сторону до закінчення формувального етапу експерименту. Таким чином, проведена дослідно-експериментальна робота забезпечила зростання рівня етнокультурної вихованості від середнього і низького рівнів до середнього і високого.

КОНЦЕПЦІЯ

етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва у комунальному позашкільному навчальному закладі «Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпропетровської міської ради

І. Актуальність

Політика у сфері етнокультурного виховання є одним із основних напрямів діяльності держави, що набуває важливого значення в контексті становлення громадянського суспільства. Вихід нашої країни на світовий інформаційно-культурний простір об'єктивно спонукає до переймання духовних цінностей Заходу. У той же час процес транснаціоналізації культур викликає протидію глобалізації як потребу ствердити унікальність своєї культури, спираючись на національні цінності і традиції. Саме тому виникла необхідність пошуку ефективних технологій виховання особистості у динамічних умовах сьогодення, експериментального відпрацювання шляхів його здійснення етнокультурними засобами.

Одним із ефективних засобів етнокультурного виховання учнів є діяльність позашкільних навчальних закладів по залученню їх до занять декоративно-ужитковим мистецтвом, що ґрунтується на вивченні, засвоєнні і трансляції української традиційної народної культури як суспільно-історичного явища, в якому відбився світогляд, морально-етичні і естетичні цінності українського народу. Відтворення культури, духовності починається з поглибленого вивчення її стародавніх традиційних і кращих сучасних надбань.

Потрібно зауважити, що актуальність проблеми дослідження зумовлена сукупністю чинників наукового, соціального та прикладного значення. Вона визначається насамперед сучасними тенденціями в освіті, що характеризується істотним підвищенням уваги до проблеми етнокультурного виховання підростаючого покоління. Система освіти покликана забезпечити історичну спадкоємність поколінь і розвиток національної культури, виховання дбайливого ставлення до історичної та культурної спадщини.

Нині проблема етнокультурного виховання набуває все більш значущого характеру. Виховання дітей на основі кращих народних традицій і народної художньої творчості розглядається як фактор збереження куль-

турної самобутності, етнічної ментальності, національних цінностей народу. При цьому особливу роль грають технології етнокультурного виховання учнів з використанням засобів декоративно-ужиткового мистецтва.

Перед педагогічною наукою постало завдання розробки концептуальних підходів до нового змісту, організаційних форм і методів етнокультурного виховання учнів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. Необхідним є з'ясування можливостей позашкільного навчального закладу у розвитку народних промислів і ремесел та використання потенційних можливостей декоративно-ужиткового мистецтва для етнокультурного виховання учнів.

II. Мета, стратегія та завдання Концепції

Метою Концепції є визначення сприятливих умов для забезпечення підвищення ефективності етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в роботі позашкільного навчального закладу.

Стратегії Концепції:

- надання пріоритетності проблемі етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в роботі позашкільного навчального закладу;

- гуманізація та демократизація відносин учасників навчально-виховного процесу, забезпечення у позашкільному навчальному закладі сприятливого психологічного мікроклімату та відповідного інформаційно-предметного середовища;

- кадрове забезпечення, де центральним завданням стає перебування педагогів у дослідницькій позиції, встановлення їх продуктивного діалогу.

Концепція спрямована на виконання таких завдань:

Навчальні: створювати сприятливі умови для збагачення, розширення, систематизації знань, уявлень дитини про збереження, вивчення, відродження та популяризацію етнокультурної спадщини свого краю, українського народу та надбань світової культури; розкривати перспективи подальшого пізнання зовнішнього та внутрішнього світів; оволодіння техніками народних промислів і ремесел, віднесених до декоративно-ужиткового мистецтва.

Виховні: сприяти становленню системи культурних цінностей, толерантному ставленню до інших культур та їх представників; створювати умови для ціннісного ставлення до культурного спадку свого та інших етносів.

Розвивальні: збагачувати (сприяти) прагнення до оволодіння вітчизняною і світовою культурною спадщиною.

III. Провідна ідея, методологічні та теоретичні засади дослідження

Провідною ідеєю дослідження є положення про те, що етнокультурне виховання забезпечує цілеспрямований процес, орієнтований на збереження та відродження національних і культурно-історичних особливостей конкретного регіону, країни; формування художньо-творчих здібностей учнів та інтересу до творчої діяльності, ціннісного ставлення до національної культури та історії, мотивацію на самостійне поповнення знань.

Етнокультурне виховання учнів у позашкільних навчальних закладах розглядається як цілісна педагогічна система, яка забезпечує етнізацію дітей як невід’ємну складову формування їхньої особистості; з точки зору формування національної ідентичності, світогляду, соціальних і моральних позицій на основі національних і культурно-історичних цінностей у сукупності основних принципів: історико-культурна спрямованість виховання та навчання, що передбачає організацію навчально-виховного процесу на основі історії та культури народів, які проживають у даному регіоні, країні; інтеграція навчальних дисциплін (освоєння декоративно-ужиткового мистецтва в єдності з вивченням пісень, музики, традицій, обрядів тощо); ідентифікація і самоактуалізація особистості, заснована на включенні в зміст етнокультурного виховання знань про людину і суспільство; гармонізація міжетнічних відносин.

Методологічною основою дослідження є провідні ідеї філософії, культурології, мистецтвознавства, аксіології про цілісність і взаємозв’язок елементів людської культури, про природу відносин людини зі світом, про людину як найвищої цінності суспільства, наукові ідеї про роль народного народної педагогіки у розвитку особистості.

Важливе значення для розробки проблеми дослідження мають такі документи як Закони України “Про освіту”, “Про позашкільну освіту”, Концепція позашкільної освіти та виховання, Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Державна цільова соціальна програма розвитку позашкільних закладів до 2014 року, Орієнтири виховання учнів 1-11 класів, в яких знайшли відображення проблеми національного виховання у сучасному суспільстві та в системі позашкільної освіти.

Теоретичну основу дослідження становлять положення й розробки психолого-педагогічної науки про принципи, завдання, рушійні сили виховного процесу; теорія культурно-історичного розвитку особистості (І. Бех, Л. Виготський, О. Асмолов), ідеї етнокультурного середовища як детермінанти формування особистісних якостей індивіда (Ж. Піаже, Т. Парсонс, Б. Поршнев, В. Хотинець), науковий доробок класиків педагогіки з питань впровадження елементів народної культури в освітній процес (С. Русова, О. Усова, В. Сухомлинський, К. Ушинський), роль народної культури у вихованні підростаючих поколінь (Г. Ващенко, О. Духнович, Г. Сковорода та ін.); загальнофілософські ідеї про вплив етнічної культури на формування представника етносу, особливості та самобутність кожної окремої етнокультури (М. Бердяєв, Л. Гумільов, І. Льїн, І. Киреєвський, В. Ключевський, І. Кон, Г. Успенський та ін.); філософські ідеї про культуру як багатоаспектну категорію (Ю. Бромлей, М. Каган, П. Китаєв, А. Мильников та ін.); дослідження національного характеру народу (Д. Лихачов, В. Калугін, К. Касьянова); культуру як джерело формування змісту освіти (І. Лернер, П. Милуков, М. Скаткін та ін.); виховний потенціал етнокультури і народної педагогіки (Г. Виноградов, Г. Волков, Ю. Руденко, Є. Сявакко, М. Стельмахович та ін.); про традиційне виховання у різних культурах (І. Кон, М. Мід, Г. Виноградов та ін.); про народне виховання і його гуманістичні традиції (Я. Коменський, І. Песталлоцці та ін.), положення про необхідність актуалізації етнокультурного потенціалу народу в умовах сучасної української освіти (А. М. Богуш, В. Г. Кузь, Н. Лисенко, М. Стельмахович); активність суб'єкта і об'єкта у процесі навчання і виховання (М. Боришевський, Н. Бібік, В. Лозова та ін.).

Принципи етнокультурного виховання:

принцип гуманізації – визначає пріоритет завдань творчої самореалізації особистості, її виховання, створення умов для вияву обдарованості і талантів дітей;

принцип природовідповідності - передбачає урахування педагогом у навчально-виховному процесі не тільки вікових, психологічних, а й біологічних та етнічних (національних) особливостей дитини;

принцип єдності загальнолюдських і національних цінностей - забезпечує у змісті навчально-виховного процесу органічний зв'язок і духовну єдність української культури з культурою народів світу, сприяє усвідомленню пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими, клановими, класовими;

принцип етнізації передбачає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування національної свідомості і національної гідності; створення умов для дітей усіх національностей, що є громадянами України, навчатися рідною мовою, вивчати традиції, звичаї, обряди свого народу; забезпечувати умови для відчуття етнічної причетності до свого народу, його культури, формування рис національної ментальності; ви-ховувати в молоді почуття соціальної відповідальності за збереження і примноження етнічної культури;

принцип культуровідповідності передбачає невід’ємний зв’язок виховання з культурними надбаннями людства і, зокре́ма, свого народу: знання загальнолюдських багатств у царині культури, особливостей розвитку та становлення національної культури і її взаємозв’язку з загальнолюдською, знання історії свого народу, його культури; забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь;

принцип безперервності і наступності - забезпечує послідовність і наступність залучення вихованців до духовності народу в кожний період їх розвитку, формування цілісної особистості з стійкими громадянськими, патріотичними і національними якостями;

принцип самостійності і активності особистості - полягає у забезпеченні такої психолого-педагогічної атмосфери, яка сприяє виявленню, а також розвитку і реалізації учнями пізнавальної самостійності, творчої активності, прояву обдарованості і таланту у навчально-виховній діяльності;

принцип багатокладності та варіативності - передбачає можливість широкого вибору змісту, форм і засобів освіти та виховання у вільний від навчання час, альтернативність у задоволенні духовних запитів особистості, її пізнавальних та інтелектуальних можливостей та інтересів; запровадження поліваріативності навчальних програм, поглиблення і розширення їх практичної спрямованості.

IV. Основні напрями і зміст діяльності позашкільного навчального закладу щодо етнокультурного виховання

Основним засобом етнокультурного виховання особистості є цілеспрямована діяльність дітей, яка пов’язана із засвоєнням, дослідженням української традиційної народної культури і відтворенням найкращих зразків народного мистецтва. Виховання учнів здійснюватиметься через такі напрями діяльності позашкільної освіти:

дослідницько-експериментальний, який передбачає включення ді-

тей і підлітків у науково-дослідну, пошукову діяльність, поширення наукових знань з сфери етнічної культури та їх перетворення в інструмент творчого освоєння світу, написання наукових робіт з питань етнографії, мистецтвознавства, краєзнавства, фольклору, літературної творчості і захисту їх на конкурсі - захисті науково - дослідних робіт членів і кандидатів Малої академії наук;

художньо-естетичний - забезпечує художньо-естетичну освіченість та вихованість особистості, здатної до саморозвитку і самовдосконалення, формування її художньо-естетичної культури засобами кращих національних і світових культурологічних надбань, сприяє виробленню умінь примножувати культурно-мистецькі традиції свого народу;

туристсько-краєзнавчий - передбачає залучення до активної діяльності у дослідництві та пошуку у сфері знань про комплексну генетичну картину життя певних територій, вивчення окремих географічних об'єктів та об'єктів народної спадщини, явищ соціального життя у природно-історичному аспекті;

дозвілєво-розважальний - передбачає організацію культурного дозвілля дітей та підлітків, придбання і засвоєння знань з етнічної культури свого народу під час участі у народно - календарних святах, спілкування з однолітками у різних формах ігрової та дозвілєво-розважальної діяльності, поліпшення психологічного здоров'я, зняття психічної та фізичної напруги.

Такі напрями роботи мають створити умови для засвоєння, розширення знань з культурної, історичної спадщини свого народу; надбання та удосконалення практичних умінь у виготовленні виробів декоративно-ужиткового мистецтва, спонукати до професійного самовизначення.

V. Суб'єкти спільної діяльності та цільові групи

Суб'єктами спільної діяльності з етнокультурного виховання засобами декоративно - ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу є:

- Департамент гуманітарної політики Дніпропетровської міської ради
- Відділ освіти Самарської районної у місті ради;
- Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України;
- Інститут проблем виховання НАПН України;
- Комунальний вищий навчальний заклад «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»;

- Комунальний позашкільний навчальний заклад « Міський Палац дітей та юнацтва» Дніпропетровської міської ради;
- Комунальний позашкільний навчальний заклад «Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпропетровської міської ради;
- середні загальноосвітні школи Самарського району міста;
- засоби масової інформації;
- міська бібліотека для дорослих, філіал № 20.

В рамках Концепції доцільно виділяти такі цільові групи: вихованці Комунального позашкільного навчального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпропетровської міської ради; творча група педагогів; методичні об'єднання; адміністрація Центру; батьківська громада.

VI. Управління та функції навчально-виховної діяльності

В управлінні навчально-виховною системою беруть участь директор КПНЗ «Центру дитячої та юнацької творчості» ДМР, заступник директора, методисти з експериментальної та виховної роботи, завідувача декоративно - ужитковим відділом, культурорганізатор, керівники гуртків закладу. Кожен елемент системи етнокультурного виховання взаємодіє з іншими елементами системи і має свої функціональні призначення. Погодження діяльності відбувається через розподіл функціональних обов'язків та прав співробітників. Управління виховним процесом орієнтовано на формування здібностей до самоуправління всіх учасників педагогічного процесу; гуманітарний характер управління, що передбачає залучення до аналізу ситуації, постановку проблеми, ухвалення управлінських рішень всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, використання аналітичних для рефлексії і експертних процедур в управлінні. Адміністративне управління здійснює директор позашкільного навчального закладу. Основною функцією директора є координація діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу через педагогічну раду, методичну раду, інноваційну діяльність.

В Центрі створена модель управління інноваційною діяльністю, яка дає змогу реалізувати й вивчити практичну доцільність упровадження освітніх інновацій.

В управлінні інноваційними процесами ми застосовуємо нові принципи управління й створення при цьому відповідних умов для :

- постійної реалізації освітніх нововведень;
- надання конкурентоспроможних освітніх послуг;
- здійснення оперативного інформаційного зв'язку з усіма учасника-

ми навчально-виховного процесу;

- до профільну підготовку вихованців за 3-4 напрямками, їх адаптованість до швидко змінюваних вимог суспільства.

Управління інноваційною діяльністю неможливе без управління самоосвітньою діяльністю керівника гуртка, яке має чітко окреслені завдання:

- створення педагогу умов для інтелектуального, соціального й духовного розвитку, самореалізації;
- досягнення оптимальної реалізації впливу самоосвіти на розвиток особистості керівника гуртка;
- забезпечення максимальної мобілізації психічних ресурсів особистості з метою її самореалізації.

VII. Система підготовки кадрів до здійснення процесу

Основним завданням підготовки педагогічних кадрів до етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва є забезпечення підвищення рівня кваліфікації педагогічних працівників з даної проблеми, яке відбувається шляхом проведення семінарів, круглих столів, педагогічних читань на базі КПНЗ «Центру дитячої та юнацької творчості» ДМР.

Підготовка кадрів щодо реалізації Концепції передбачає:

- теоретичну підготовку (введення обов'язкового навчального спецкурсу для всіх категорій педагогічних кадрів «Виховання етнокультурного виховання», який забезпечує засвоєння інноваційних педагогічних технологій виховання і навчання та системи управління цим процесом);
- підвищення кваліфікації керівників гуртків з етнокультурного виховання учнів та впровадженні у роботу сучасних форм і методів роботи (метод проектів) у комунальному вищому навчальному закладі «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»;
- розробку та впровадження моделі етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва, навчально-методичних матеріалів для проведення занять;
- збір, узагальнення та системний аналіз досягнень з питання етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва;
- забезпечення навчально-методичною літературою і нормативно-правовою документацією;
- активного використання засобів масової інформації та інших дже-

рел для пропаганди й розповсюдження інноваційних теоретичних розробок, здобутків педагогічного колективу позашкільного навчального закладу етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

VIII. Шляхи реалізації Концепції

Етнокультурне виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва здійснюється шляхом:

- нормативно-правового забезпечення, що регулюється відповідними наказами Міністерства освіти і науки України та Департаментом освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації, рішеннями органів місцевого самоврядування;

- розроблення і впровадження (апробація) навчальних програм з етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва;

- організації та науково-методичного забезпечення діяльності позашкільного навчального закладу для відпрацювання основних положень Концепції;

- активного використання засобів масової інформації та інших джерел для пропаганди й розповсюдження інноваційних теоретичних розробок, здобутків педагогічного колективу позашкільного навчального закладу;

- створення належної матеріально-технічної бази у позашкільному навчальному закладі.

Ефективна реалізація даної Концепції можлива за умови раціонального використання фінансових, технологічних, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів держави та позашкільного навчального закладу, зокрема, які спрямовуються на етнокультурне виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

IX. Очікувані результати реалізації Концепції:

- оптимальний рівень теоретичної та методичної підготовки педагогічного колективу щодо формування у підростаючого покоління етнокультурної компетентності засобами декоративно-ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу;

- ефективність функціонування, координації та узгодженість дій педагогічних працівників, які причетні до управління навчально-виховною

діяльністю позашкільного навчального закладу;

- реалізація ідей та принципів, які лежать в основі системи етнокультурного виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва у позашкільному навчальному закладі;

- оволодіння вихованцями системою знань, умінь і навичок, які сприятимуть вихованню етнокультури, національної самосвідомості, забезпеченню духовної єдності та спадкоємності поколінь;

- створення оптимальних умов для розвитку особистості кожного учня, реалізації його творчих здібностей, підвищення його самореалізації та самооцінки, формування національної свідомості шляхом впровадження інноваційних форм навчання та виховання.

Діагностичні методики

Анкета №1

(для керівників гуртків)

Посада _____

Освіта (навчальний заклад) _____

Педагогічний стаж загальний/у позашкільному закладі _____ / _____

Коли, де і як підвищуєте свою кваліфікацію? _____

Як Ви вважаєте, чи існує зв'язок між рівнем професійної кваліфікації педагога і індивідуальним досягненням його вихованців? Обґрунтуйте відповідь, будь-ласка _____

У чому полягає основна мета програми Вашого гуртка? _____

Які якості Ви виховуєте у своїх вихованців? _____

Як Ви розумієте сутність поняття «етнокультурне виховання»? _____

Як Ви розумієте сутність поняття «етнокультурна компетентність»? _____

Чи здійснюєте Ви компетентнісний підхід у своєму гуртку. Як саме? _____

Назвіть найефективніші форми і методи роботи на заняттях вашого гуртка з етнокультурного виховання _____

Які чинники, на Ваш погляд, впливають на етнокультурне виховання учнів? _____

Дайте загальну оцінку сформованості етнокультурної компетентності у Ваших вихованців. Обґрунтуйте відповідь, будь ласка. _____

Якими виховними технологіями (методами, формами, засобами) Ви формуєте етнокультурну компетентність у вихованців? _____

Дякуємо за співпрацю!

Анкета №2
(для керівників гуртків)

1. Чи вважаєте Ви за необхідне здійснювати виховання підростаючого покоління на основі традиційної народної культури?

- 1) Так, вважаю необхідним.
- 2) Не знаю.
- 3) Ні.

2. Чи розглядаєте Ви формування базової культури особистості як основу для етнокультурного виховання учнів?

- 1) Так, розглядаю.
- 2) Не знаю.
- 3) Ні, не розглядаю.

3. Чи визнаєте Ви стрижнем етнокультурного виховання особистості формування соціально необхідних знань, професійних інтересів і громадянської позиції?

- 1) Так, визнаю.
- 2) Не знаю.
- 3) Ні, не визнаю.

4. Чи розглядаєте Ви норми національної культури та регіональні традиції як елемент саморозвитку та соціалізації?

- 1) Так, розглядаю.
- 2) Не знаю.
- 3) Ні, не розглядаю.

5. Чи знайомі Ви з традиційною народною культурою Дніпропетровщини?

- 1) Так, знаю багато.
- 2) Небагато, хотілося б дізнатися більше.
- 3) Мені це не цікаво.

6. Чи знайома Вам народна культура різних національностей, які населяють Ваш регіон (татари, українці, білоруси, євреї і т.д.)?

- 1) Так, знайома.
- 2) Небагато, хотілося б дізнатися більше.
- 3) Ні, мені це не цікаво.

7. Як Ви оцінюєте рівень етнокультурного виховання учнів Вашого гуртка?

- 1) Добре.
- 2) Задовільно.
- 3) Відсутня взагалі.

8. Чи необхідно в початковій школі включати елементи етнокультурного виховання дітей?

- 1) Так, необхідно.
- 2) Частково, так як на це не вистачає часу.
- 3) Ні.

9. Чи використовуєте Ви народну творчість в процесі навчання дітей?

- 1) Так, використовую часто.
- 2) Дуже рідко.
- 3) Не використовую взагалі, в цьому немає необхідності.

10. Чи є, на Ваш погляд, проблема етнокультурного виховання молоді частиною проблем модернізації та реформування системи освіти?

- 1) Так, є.
- 2) Частково є.
- 3) Ні.

11. Чи пов'язуєте Ви рівень гуманістичного, етнічного та естетичного виховання дитини з формуванням його етнічної культури і толерантності?

- 1) Так.
- 2) Частково.
- 3) Ні, це ніяк не пов'язано.

12. Чи мали Ви у Вашій педагогічній практиці міжнаціональні конфлікти серед дітей?

- 1) Так, дуже часто.
- 2) Дуже рідко.
- 3) Ні.

13. Чи необхідна розробка конкретних програм з етнокультурного виховання?

- 1) Так, це необхідно.
- 2) Частково необхідно.
- 3) У цьому немає необхідності.

14. Чи вважаєте Ви актуальною постановку питання про етнокультурне виховання дітей та молоді?

- 1) Так, вважаю актуальною.
- 2) Частково актуальною.
- 3) Не актуальною.

15. Як Ви оцінюєте можливості системи позашкільної освіти в етнокультурному вихованні молоді?

- 1) Позитивно.
- 2) Можливості обмежені.
- 3) Викладачі не мають часу для подібної діяльності.

16. Чи володієте Ви інноваціями у питанні виховання з використання елементів народної творчості?

- 1) Так.
- 2) Окремими елементами.
- 3) Ні.

Дякуємо за Ваші відповіді.

Анкета №3
(для вихованців)

Оцініть, будь ласка, наведені нижче висловлювання і вкажіть відповідь, якій Ви надаєте перевагу

1. Треба прагнути підтримувати звичаї, традиції та спосіб життя свого народу.

- 1) Згоден   2) Не знаю   3) Не згоден*

2. У своїх вчинках слід керуватися швидше особистими інтересами, ніж будь-якими іншими, в тому числі і національними.

- 1) Згоден   2) Не знаю   3) Не згоден*

3. Сучасній людині його національність повинна бути байдужа.

- 1) Згоден   2) Не знаю   3) Не згоден*

4. У житті необхідно дотримуватися норм і правил, вироблених в культурі свого народу.

- 1) Згоден   2) Не знаю   3) Не згоден*

5. У житті необхідно жити своїм розумом без опори на норми і правила поведінки, прийняті у того чи іншого народу.

- 1) Згоден   2) Не знаю   3) Не згоден*

6. Інтереси народу повинні бути важливіше, ніж проблеми і інтереси окремої особистості.

- 1) Згоден   2) Не знаю   3) Не згоден*

7. Людині необхідно відчувати себе частиною будь-якого народу.

- 1) Згоден   2) Не знаю   3) Не згоден*

8. Сучасній людині не обов'язково відчувати себе частиною якогось народу.

- 1) Згоден   2) Не знаю   3) Не згоден*

9. Людина завжди повинна пам'ятати про свою національність.

- 1) Згоден   2) Не знаю   3) Не згоден*

10. Народні звичаї та традиційний спосіб життя застаріли і не потрібні сучасній людині.

1) Згоден   2) Не знаю   3) Не згоден

11. Чи займаються в Вашій родині традиційними народними ремеслами?

1) Так, займаються   2) Не займаються, але хотілося б   3) Ні
Дякуємо за Ваші відповіді.

АНКЕТА №4

(для вихованців)

Просимо Вас взяти участь в анкетуванні і дати відповіді на питання, пов'язані з Вашими знаннями та вміннями (поставте будь-яку позначку в стовпці, що найбільше відповідає правді)

Знання та вміння	Вмію (знаю)	Хотів би більше знати (вміти)	Вважаю важливим для себе знати (вміти)	Доводилося користуватися (спостерігати) на практиці	
				Під час занять	В інших ситуаціях життя
<i>Види мистецтва своєї місцевості</i>					
<i>Календарні традиції свого народу</i>					
<i>Обряди свого народу</i>					
<i>Способи життя свого народу</i>					
<i>Народні ремесла</i>					
<i>Народні обереги</i>					
<i>Народні казки, легенди</i>					
<i>Поробки з природного матеріалу</i>					
<i>Оригамі</i>					
<i>Валяння з вовни</i>					
<i>Батік</i>					

<i>Петриківський розпис</i>					
<i>Писанкарство</i>					
<i>Вишивка</i>					
<i>Поробки з лози</i>					
<i>Поробки з солоного тіста</i>					
<i>Народні танці</i>					
<i>Народні пісні</i>					
<i>Народні ігри</i>					

Дякуємо за Ваші відповіді.

Анкета №5

(мета: визначення рівня міжособистісної толерантності)

Інструкція. Шановні вихованці! Уважно ознайомтеся з запропонованими Вам ситуаціями і виберіть один з варіантів відповіді.

Ситуація 1.

У Вашу постійну дружню компанію приводять нового знайомого, представника іншої національності. Він усім дуже сподобався, проте проявив деяку неповагу до вашої національної культури. Як Ви реагуєте?

- А) «Зрозуміло це неприємно, нового приятеля слід було б стримати».
- Б) «Ніякого особливого враження на мене це не справляє».
- В) «Спробую заперечити новому знайомому, не ображаючи його національної гідності».

Ситуація 2.

У Вашій групі з'явився новий учень, що належить до іншої національності, віри і незнайомим життєвим досвідом. Як Ви реагуєте?

- А) «Навряд чи у мене складуться з ним стосунки».
- Б) «З'явився і з'явився, на що тут реагувати».
- В) «Буду спілкуватися, як з усіма іншими товаришами, буду намагатися дізнатися про особливості його національної культури».

Ситуація 3.

Вас запросили друзі на свято національної музики в одну з національних культурних автономій. Як Ви вчините?

- А) «Відмовлюся, пояснивши, що мені не цікава інша культура».
- Б) «Не відмовлюся, але навряд чи піду».

В) «Приму запрошення, так як для мене буде цікаво поспілкуватися з новими людьми і познайомитися з іншого національною культурою».

Ситуація 4.

Уявіть собі, що у випуску новин по телебаченню Ви почули наступне повідомлення: «Влада нашої країни з метою збереження робочих місць для українців, припинення надходження наркотиків та поширення небезпечних захворювань ухвалили рішення суттєво обмежити приплив мігрантів в Україну». Ви сприймете це як:

А) Своєчасну і необхідну міру по наведенню порядку і стабілізації становища в країні.

Б) Не надто розумну витівку.

В) Порушення права людини на вільний вибір місця проживання і відмова в допомозі і сприянні тим людям, які не можуть вести гідне життя або переслідуються в своїх рідних країнах.

Ситуація 5.

В гостях у Ваших батьків поважний літній чоловік. Звертаючись до Вас, він критично висловлюється про молодіжну музичну культуру, проявляючи при цьому погане знання теми. Як Ви реагуєте?

А) Ви починаєте сперечатися, забувши і про вік «критика», і про те що батькам незручно за Вашу поведінку.

Б) Ви з внутрішньою усмішкою будете думати: «Та яка різниця про що людина базикає?»

В) Ви вступите в діалог, не приховуючи моменти своєї незгоди.

Ситуація 6.

У молодіжній компанії Ви потрапили в смішне становище, невміло станцювали народний танець (наприклад, Гопак) і самі розумієте, що воно смішно, хоча нічого такого вже неприємного в ньому немає. Ваші друзі жартують над Вами. Як Ви реагуєте?

А) І жарти і жартівники Вам вкрай антипатичні.

Б) Ніяк не реагуєте: «посміються і перестануть».

В) Подолавши досаду, жартуєте у відповідь.

Ситуація 7.

У туристичній подорожі в незнайомій країні Вам запропонували на молодіжній вечірці представити вашу країну, підготувавши музичний номер, що відображає особливості національної культури.

А) Ви відмовтеся представляти свою країну, посилаючись на відсутність музичних здібностей.

Б) Ви не будете обтяжувати себе вибором репертуару і заспіваєте те, що прийде в голову.

В) Ви оберете пісню, яка популярна і буде зрозуміла закордонним учасникам вечірки, з розрахунком на те, що Вас підтримають і підспівують.

Ситуація 8.

У Вашому місті в засобах масової інформації гостро обговорюється будівництво мечеті або синагоги. Як Ви реагуєте?

А) Підтримуєте противників будівництва.

Б) Залишитися байдужим.

В) Підтримаєте позицію тих, хто вважає за необхідне зберігати релігію і культуру кожного народу в регіоні, а, отже, і їх право мати місце для відправлення релігійних культів.

Дякуємо за Ваші відповіді.

Обробка результатів.

За обрані варіанти відповідей у всіх ситуаціях нараховуємо бали:

«А» - 2 бали, «Б» - 1 бал, «В» - 0 балів.

Якщо набрали від 10 до 16 балів, то з толерантністю Ви мало знайомі. Вам звичний зовсім інший стиль поведінки - напористість і непохитність. Це не так вже й погано, але Вам потрібно вміти знаходити спільну мову з оточуючими людьми.

Якщо набрали від 5 до 9 балів, то Ви схильні вважати себе повністю самодостатньою людиною, Ви не залежите від думки оточуючих, але діалогічний відносини встановлювати ще не достатньо вмієте.

Якщо набрали від 0 до 4 балів, то Ви можете вважати себе людиною, яка прагне до партнерського діалогу з оточуючими людьми, не залежно від національності та віросповідання, Ви вже домоглися значних успіхів на цьому шляху.

(Даний тест адаптований для роботи на основі тесту Д. В. Григор'єва)

Анкета №6

(для вихованців)

(мета: визначення рівня знань про цінності та ставлення до них)

1. Назви цінності, на які необхідно орієнтуватися кожній культурній, духовно-моральній людині _____

2. Як ти розумієш сутність таких цінностей:

патріотизм - _____

духовні цінності - _____

матеріальні цінності - _____
 3. Назви приклади втілення цих цінностей у реальному житті, творах мистецтва, історичних подіях _____

4. Які цінності викликають у тебе найсильніший емоційний відгук? Наведи приклади _____

5. Назви джерела розширенні своїх знань про цінності:

- спілкування з друзями;
- спілкування з батьками;
- вивчення шкільних предметів;
- читання творів художньої літератури;
- відвідання виставок концертів, музеїв, театрів;
- перегляд телепередач;
- заняття в гуртках;
- твій варіант _____

6. Постав цінності у порядку важливості для себе (1,2,3,4 і т. д.)*:

Нумерація	Список А (термінальні цінності)	Нумерація	Список Б (інструментальні цінності)
	– активне дієве життя (повнота та емоційна насиченість життя);		– акуратність, уміння утримувати у порядку речі, порядок у справах;
	– життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);		– вихованість (добрі манери);
	– здоров'я (фізичне і психічне);		– високі запити (високі вимоги до життя і високий рівень домагань);
	– цікава робота;		– життєрадісність (почуття гумору);
	– краса природи і мистецтва (переживання прекрасного у природі і мистецтві);		– виконавство (дисциплінованість);
	– кохання (духовна і фізична близькість з коханою людиною);		– незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);

	– матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);		– непримиренність до недоліків своїх та інших;
	– наявність добрих і вірних друзів;		– освіченість (широта знань, висока загальна культура);
	– громадське визначення (повага оточуючих, групи, товаришів по роботі);		– відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримуватись слова);
	– пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток);		– раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати обдумані раціональні рішення);
	– продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);		– самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
	– розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне самовдосконалення);		– сміливість у захисті своєї думки, своїх поглядів;
	– розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків);		– тверда воля (уміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами);
	– свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках);		– терплячість (толерантність у ставленні до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки і хиби);
	– щасливе сімейне життя;		– широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати їх смаки, звичаї, звички);
	– щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому);		– чесність (правдивість, щирість);
	– творчість (можливість творчої діяльності);		– ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі);
	– упевненість в собі.		– чуйність (турботливість).

7. Чи завжди у своїй поведінці ти керуєшся встановленим для себе порядком цінностей? Чому? _____

8. Чи мають вплив ці цінності на накреслення твоїх життєвих планів? _____

9. Ти вибираєш найголовніші для тебе цінності тому що:

- а) їх дотримуються люди, які тебе оточують(батьки, друзі, вчителі);
- б) вони відповідають твоїм потребам, переконанням, прагненням;
- в) твій варіант _____

10. Чи зможеш ти захищати вибрані тобою цінності перед іншими? Якщо ні, то яка тому причина:

- а) не вистачає сміливості;
- б) не вистачає знань для обґрунтування своєї позиції;
- в) не хочеш відрізнятись від оточуючих;
- г) твій варіант _____

Дякуємо за співпрацю!

*В анкеті використано методику М. Рокича „Ціннісні орієнтації”

Наскрізна програма «Культура мого народу»

Автори:

Цариніна Світлана Павлівна – методист КПНЗ «Центр дитячої та юнацької творчості»ДМР;

Корнієнко Анна Володимирівна – старший науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Формування нової стратегії виховання громадянина оновленої Української держави зумовлюють необхідність привернення уваги до вітчизняних традицій виховання підростаючого покоління. Оскільки лише ввібравши все краще з минулого, і обернувши його в сьогодення і майбутнє, та враховуючи вимоги сучасного життя і діяльності людей, сучасна освіта зможе формувати особистість, в якій буде поєднуватись національна і світова гуманістична культура.

Нині, у час швидкого технологічного розвитку, доступного і широко інформаційного простору важливим аспектом виховання є розвиток і виховання підростаючого покоління на засадах культурної спадщини свого народу, формування розуміння дітьми своєї ідентичності зі своєю державою. Специфічною метою українського виховання є прищеплення державницького світогляду, коли свою долю та своє особисте щастя людина пов'язує з власною, упорядкованою державою, що має міцні моральні підвалини, і добрі та шановані людьми закони. Наша освіта і наше виховання повинні бути сучасними, тобто спиратися на духовну силу своєї традиції, але орієнтуватися на теперішні потреби нашого суспільства, а відтак досягти європейські освітні стандарти.

Основна мета програми: етнокультурне виховання підростаючого покоління на засадах історично-культурної спадщини українського народу через інноваційні і традиційні форми і методи виховання.

Основні завдання програми:

- розширити знання учнів з історії і культури своєї нації, етносу;
- сформувати почуття національної гордості за приналежність до українського народу;
- сприяти інтелектуальному, творчому, креативному, духовному ро-

звітку вихованців закладу;

- сприяти формуванню особистості з соціально-активною життєвою позицією;

- виховати толерантне відношення до представників інших національностей;

- залучити учнів до трансляції культурної спадщини, участі у масових заходах.

Зміст програма складається з 5-ти розділів:

1. Історичний розвиток української нації (6 год.)

2. Унікальність декоративно – ужиткового мистецтва України (6 год.)

3. Майстри мого краю (6 год.)

4. Фольклорно – етнографічні особливості Наддніпрянщини (10 год.)

5. Перлини Катеринославщини (6 год.)

Наскрізна програма розрахована на 36 годин, з яких передбачено на лекційні заняття (14 год.), на практичні (22 год.). Програма «Культура мого народу» розроблена для вихованців шкільного віку гуртків різних напрямів позашкільного навчального закладу.

Наскрізна програма передбачає реалізацію завдань:

Розділ 1. Утвердження в свідомості учнів власної національної гідності, гордості за свій народ, виховання поваги до його історії; формування розуміння потреби етнічнонаціональної згуртованості.

Розділ 2. Удосконалення знань з традиційних видів декоративно – ужиткового мистецтва свого народу; виховання глибокої пошани і поваги до унікальності витворів українського мистецтва; формування знань про відмінність в орнаментальному і кольоровому вираженні у народному мистецтві різних регіонів України.

Розділ 3. Ознайомлення вихованців з видатними майстрами різних видів декоративно-ужиткового мистецтва минулого століття і сьогодення; виховання почуття поваги і гордості за своїх земляків.

Розділ 4. Виховання на традиціях української фольклорно – етнографічної, родинно-побутової культури свого регіону; формування переконання, що лише через збереження і примноження своєї національної культури можна глибше зрозуміти культури інших народів; виховання почуття гордості за внесок національної культури України до культури людства.

Розділ 5. Формування прагнення до пізнання свого краю, його історичного минулого, видатних міст, архітектури, постатей; виховання почуття любові і бережливого ставлення до своєї Батьківщини, міста.

Програма «Культура мого народу» може бути використана в повному обсязі або за скороченим варіантом. Програма створена з метою посилення програм керівників гуртків позашкільного навчального закладу. Зміст розділу «Перлини Катиринославщини» може бути змінено (адаптовано) відповідно регіону апробації програми.

Форми і методи роботи:

- майстер – класи;
- масові заходи (українські народні свята осіннього циклу, Масляна, українські народні свята літнього циклу, Покровські ігри);
- участь у виставках районного, міського, обласного рівнів;
- екскурсії у виставковій залі Центру дитячої і юнацької творчості; відвідування майстерень видатних майстрів з декоративно-ужиткового мистецтва нашого краю;
- рольові ігри;
- лекції.

Пропонується проведення роботи в індивідуальній, колективній та фронтальній формі, за вибором керівника гуртка. Керівник гуртка, відповідно до інтересів і потреб вихованців, планує проведення індивідуальної роботи з певних проблем, питань, тем, завдань, підготовки до виставки, а також використовує розподіл членів гуртка на окремі групи, які виконують окремі завдання для обговорення на спільному занятті.

Дидактичні матеріали і технічні засоби навчання: книги, комп'ютер, кінофільми, магнітофон, мультимедійна апаратура, фотоапарат, відеокамера, таблиці, плакати.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	Теоретичних	Практичних	Усього
Вступ	1	-	1
Розділ 1. Історичний розвиток української нації	3	3	6
1.1. Історія створення української держави, розвиток її національної культури	1	1	2
1.2. Доленосні події українського народу	1	1	2

1.3. Емблемна символіка земель України як уособлення національної самосвідомості народу	1	1	2
Розділ 2. Унікальність декоративно-ужиткового мистецтва України	3	3	6
2.1. Регіони розвитку декоративно-ужиткового мистецтва в Україні	1	1	2
2.2. Особливості декоративного мистецтва на території України	2	2	4
Розділ 3. Майстри мого краю	2	4	6
3.1. Майстри з декоративно-ужиткового мистецтва середньої Наддніпрянщини минулого століття	1	2	3
3.2. Майстри декоративно-ужиткового мистецтва сучасності	1	2	3
Розділ 4. Фольклорно-етнографічні особливості регіонів України	4	6	10
4.1. Народний фольклор	1	1	2
4.2. Народні ігри	1	1	2
4.3. Українські народні пісні	1	1	2
4.4. Обереги народної мудрості	1	3	4
Розділ 5. Перлини Катеринославщини	2	4	6
5.1. Історичні пам'ятні міста Катеринославщини	1	1	2
5.2. Нематеріальна культурна спадщина Катеринославщини	1	3	4
Підсумок	-	1	1
Разом	15	21	36

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (1 год.)

Теоретична частина. Мета та зміст роботи відповідно до змісту програми.

Розділ 1. Історичний розвиток української нації (6 год.)

1.1. Історія створення української держави, розвиток її національної культури (2 год.)

Теоретична частина. Вплив географічного положення України на звичаї та традиції населення, формування їх мовних традицій.

Практична частина. Дослідження мовних традицій рідного краю.

1.2. Доленосні події українського народу (2 год.)

Теоретична частина. Незалежність України, основні напрями її внутрішньої та зовнішньої політики.

Практична частина. Дослідницька діяльність: історичне значення мого рідного краю.

1.3. Емблемна символіка земель України як уособлення національної самосвідомості народу (2 год.)

Теоретична частина. Тотемні, сімейні і родові знаки. Герби земель України. Зображення в українській гербовій традиції. Кольори, характерні для української геральдики.

Практична частина. Розробка та виготовлення родового знаку.

Розділ 2. Унікальність декоративно-ужиткового мистецтва України (6 год.)

2.1. Регіони розвитку декоративно-ужиткового мистецтва в Україні (2 год.)

Теоретична частина. Поняття декоративно-ужиткового мистецтва. Його види і основні місця виникнення і розвитку.

Практична частина. Вікторина «Українське народне мистецтво».

2.2. Особливості декоративного мистецтва на території України (4 год.)

Теоретична частина. Особливості орнаментального і кольорового вирішення у виробках декоративно-ужиткового мистецтва в різних регіонах України (кожний гурток розглядає стосовно свого виду декоративно-ужиткового мистецтва). Властивості і символічне значення кольорів.

Практична частина. Виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва (кожний гурток з свого спрямування) у кольоровій гамі і тваринному та рослинному орнаментах, притаманних регіону проживання.

Розділ 3. Майстри мого краю (6 год.)

3.1. Майстри з декоративно-ужиткового мистецтва середньої Наддніпрянщини минулого століття (3 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з видатними майстрами декоративно-ужиткового мистецтва (кожен гурток з свого напрямку роботи) минулого століття і основоположниками шкіл народного мистецтва. Характеристика і аналіз робіт майстрів декоративного мистецтва.

Практична частина. Виготовлення виробів, репродукцій робіт майстрів декоративного мистецтва регіону, які найбільш за все запам'ятались, вразили. Виготовлення композицій «Древо життя» (кожний гурток виготовляє у своїй техніці і технології виконання).

3.2. Майстри декоративно-ужиткового мистецтва сучасності (3 год.)

Теоретична частина. Знайомство з роботами сучасних майстрів декоративного мистецтва, їх особливостями техніки виконання, новаторством, традиційністю (наприклад, презентація робіт видатних майстрів витинанки Дніпропетровського регіону: витинанки Гречанової Гани, школи майстрів Авдiєнко Антоніни і Авдiєнко Наталії, школи витинанки Бабіч Людмили та Пушкарьова Володимира; кераміка: гончарська родина Пошивайлів, О. Селюченко, Т. Пата, Н. Діденко, В. Омельяненко, Л. Денісенко; петриківський розпис: Марія Приймаченко, тощо.)

Практична частина. Зустрічі з майстрами декоративно-ужиткового мистецтва сьогодення. Екскурсії до майстерень: Опішне, с. Петриківка.

Розділ 4. Фольклорно-етнографічні особливості регіонів України (10 год.)

4.1. Народний фольклор (2 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з фольклором українського: прикмети на прогноз погоди, тваринництво, городництво; скоромовки, лічилки, забавлянки, заклички, колядки, щедрівки, веснянки. Відродження української обрядовості.

Практична частина. Виготовлення «живої книги» дитячого фольклору мого регіону. Участь у масових заходах позашкільного навчального закладу етнокультурного змісту: «Свято Масляної», «Покровські ігри», «Різдвяні свята».

4.2. Народні ігри (2 год.)

Теоретична частина. Виникнення народних ігор, зміст, особливості, значення.

Практична частина. Організація дитячих ігор під час п'ятихвилинок на заняттях, календарних свят у гуртку і масових свят у позашкільному навчальному закладі.

4.3. Українські народні пісні (2 год.)

Теоретична частина. Української народні пісні. Особливості народних пісень різних регіонів України: козацькі пісні, обрядові пісні.

Практична частина. Прослуховування і відтворення пісень під час практичної роботи на заняттях у гуртках.

4.4. Обереги народної мудрості (4 год.)

Теоретична частина. Види і значення оберегів. Технологія виготовлення оберегів. Головні священні символи України - тризуб, хрест, коло. Рослинні образи – обереги (верба, дуб, тополя, калина, любисток, м'ята, волошка). Священні тварини – корова, лелека, бджола. Прадавні обереги-ляльки, символи родючості та материнства.

Практична частина. Виготовлення українських народних оберегів.

Розділ 5. Перлини Катиринославщини (6 год.)

5.1. Історичні пам'ятні міста Катиринославщини (2 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з історичними пам'ятними місцями за допомогою презентації: козацький хутір Галушківка - с. Гречане, козацька фортеця Кодак – с. Старі Кодакі, Монастирський острів – м. Дніпропетровськ Преображенський кафедральний собор – м. Дніпропетровськ.

Практичний аспект. Перегляд презентації «Історичне Дніпро».

5.2. Нематеріальна культурна спадщина Катиринославщини (4 год.)

Теоретична частина. Поняття культурна нематеріальна спадщина України її склад. Кам'яні баби – сторожи українського степу; Петриківський розпис – українське декоративне орнаментальне малярство.

Практична частина. Ознайомлення з колекцією петриківського декоративного розпису, кам'яних баб у ДНІМ. Виготовлення виробів з різних видів декоративно – ужиткового мистецтва на основі петриківського розпису.

Підсумок (1 год.).

Практична частина. Оформлення виставки «Цінності українського народу».

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- основні історичні віхи формування своєї держави;
- етнографічні землі України;
- особливості українського фольклору;
- пам'ятні історичні місця свого міста і області;
- нематеріальну культурну і історичну спадщину свого регіону;
- види декоративно - ужиткового мистецтва їх особливості, технологію виготовлення, історичні центри розвитку;

Вихованці мають вміти:

- виготовляти вироби декоративно – ужиткового мистецтва стосовно свого напряму гуртка;
- виготовляти народні обереги;
- поєднувати декілька технік при виготовленні виробів;
- проводити науково – дослідницьку роботу;
- оздоблювати та презентувати готові роботи.

Вихованці мають набути досвід:

- брати активну участь у масових заходах, присвячених відродженню культурних цінностей держави;
- дотримуватися народних традицій, звичаїв, обрядів у повсякденному житті;
- володіти різними техніками та прийомами виготовлення виробів;
- складати композиції ;
- створювати свої самобутні творчі роботи;
- самостійно використовувати набуті знання та вміння при виконанні творчих робіт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. - Львів: Світ, 1993. — 272 с.
2. Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края. — Екатеринослав, 1905. — 144 с.
3. Білий В.В. Минуте етнографії на колишній Катеринославщині та її сучасні завдання// Збірник Дніпропетровського історико – археологічного музею. – Дніпропетровськ, 1929. – Т.1.- с. 235 – 256.
4. Науково-методичне забезпечення модернізації системи освіти. Методичний вісник № 48 / Укладачі А.Б.Іванко, А.С.Бик. – Кіровоград: 2012. – 320 с.
5. Калита Х/ Упоряд. Марфобудінова М.М., Хоменко О.М., Маріна З.П.- Д.: «Ліра»,2013. – 104 с.
6. Марфобудінова М.М., Хоменко О.М., Маріна З.П. Калита : Збірка фольклорно – етнографічних матеріалів. – Дніпропетровськ: Герда, 2007. – 368с.
7. Пільонов.О.О. Дніпропетровськ // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.] ; Національна академія наук України, Наукове товариство імені Шевченка, Координаційне бюро енци-

- клопедії сучасної України НАН України. — К., 2003—2014.
8. Репан О. А., Старостін В. С., Харлан О. В. Палімпсест. Коріння міста: поселення XVI—XVIII століть в історії Дніпропетровська. — К.: Українські пропілеї, 2008. — 266 с.
  9. Історія міста Дніпропетровська. — Д.: Грані, 2006. — 596 с.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

«Витинанка»

2 роки навчання

(схвалено науково - методичною радою КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», протокол № 5 від 17.09.2015)

Автори:

Бровко Інна Дмитрівна – керівник гуртка, методист «Витинанка», студія «Колор – світ» «КПНЗ «ЦДТЮТ» ДМР;

Корнієнко Анна Володимирівна – старший науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Витинанки (від українського слова «витинати», тобто «вирізувати», «вивертати») – це вид давньослов'янського, зокрема українського народного декоративного мистецтва. Існують різноманітні види витинанок: сюжетні та орнаментальні, складні, силуетні, ажурні прикраси. Сама назва витинанка пішла від слова виривати, витинати візерунок. Серед різноманітних видів народного мистецтва України витинанки займають особливе місце. В українському народному мистецтві значного поширення витинанки набули з кінця ХІХ століття. У витинанці закладена надзвичайна сила декору та образу, які не тільки передавалися із покоління в покоління але й постійно вдосконалювалися, доповнювалися і продовжують розвиватися та набувати нових форм та зображень. У наш час вони набули нового змісту – виставкових творів. Витинанки – це своєрідне мистецтво, яке використовується в оздобленні сучасних інтер'єрів, поліграфічної продукції, в театральному мистецтві.

Витинання - це досить рідкісний, але дуже цікавий та захоплюючий вид народної творчості, який дає змогу прилучити дітей до джерел багатющих традицій та надбання національної культури.

Навчальна програма «Витинанка» реалізується в гуртках художньо-естетичного напрямку позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладів та спрямована на вихованців молодшого і середнього шкільного віку.

Мета програми: формування національно свідомої, творчої особистості засобами народного мистецтва, яке впливаючи на світ емоцій, роз-

кривас дитині чарівний світ мистецтва, залучає до національних традицій, історії, вчить мудрості, любові до Батьківщини.

Основні завдання:

- ознайомити учнів з українськими народними ремеслами та залучити їх до мистецтва витинанки;
- навчити учнів прийомам витинанки і різноманітними видами витинанок;
- сприяти розвитку творчих здібностей та естетичному баченні краси навколишнього світу, уміння передавати його в своїх роботах;
- виховати любов до народного мистецтва та національної культури;
- розвивати художній смак, творчу уяву, фантазію та таких якостей особистості як: працелюбство, наполегливість у досягненні мети, відповідальність за результат своєї діяльності та сприяти творчій самореалізації особистості.

Навчальна програма гуртка «Витинанка» передбачає **2 роки навчання**. Вона розрахована на початковий рівень – *144 години на рік, 4 год. на тиждень та основний рівень – 216 години на рік, 6 год. на тиждень*.

Зміст програма першого року навчання передбачає формування в учнів інтересу до декоративно-ужиткового мистецтва взагалі і до витинанки зокрема, знайомство з різноманітними видами витинанок, прийомами та техніками витинанки, розвиток у вихованців творчих задатків і здібностей.

Програма другого року навчання спрямовує гуртківців на більш глибоке оволодіння мистецтвом витинання, передбачає удосконалення набутих раніше навичок та прийомів роботи, творчу самореалізацію.

Форми і методи навчання. Навчання проводиться за фронтально-індивідуальною формою. Використовуються такі методи навчання: бесіди, розповіді, лекції, практичні індивідуальні та колективні вправи, екскурсії на виставки, в музеї, зустрічі з народними майстрами.

Методи контролю за отриманими результатами: контроль результату знань та вмінь вихованців відбувається шляхом участі вихованців у різноманітних виставках, конкурсах, вікторинах тощо. Рівень умінь та навичок ретельно просліджується в процесі навчання взагалі, та зокрема під час проведення практичних та контрольних занять, а також на індивідуальних заняттях з творчо обдарованими дітьми.

**Початковий рівень, перший рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

Розділ, тема	Кількість годин		
	усього	теоретичних	практичних
Вступ	2	2	-
Розділ 1. Основи витинанкарства	10	3	7
1.1. Техніки та способи виготовлення витинанок	2	2	-
1.2. Виготовлення витинанок технікою вирізування ножицями, вириванням, технікою різання суцільних витинанок ножем для паперу	2	-	2
1.3. Основні правила складання та виклеювання композицій	6	1	5
Розділ 2. Петриківська витинанка – традиції та сучасність	104	17	87
2.1. Техніка виготовлення основних елементів Петриківської витинанки	2	1	1
2.2. Різновиди квіток та пів-квіток	4	1	3
2.3. Різновиди листя	4	1	3
2.4. Різновиди плодів	4	1	3
2.5. Різновиди пуп'янків та ягід	4	1	3
2.6. Дрібні декоративні елементи Петриківської витинанки	12	2	10
2.7. Складання композицій	74	10	64
Розділ 3. Композиції для святкових витинанок	26	4	22
3.1. Різдвяні композиції	10	2	8
3.2. Веснянні витинанки	16	2	14
Підсумок	2	-	2
Разом:	144	26	118

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Знайомство з декоративно – ужитковим мистецтвом України. Витинанка як один з видів декоративно-ужиткового мистецтва. Організаційні питання. Вступна бесіда з показом репродук-

цій робіт майстрів – витинанкарів та найкращих композицій вихованців гуртка. Матеріали та інструменти, які використовуються для витинанки. Техніка безпеки та правила роботи з інструментами та обладнанням для витинання, практичні поради.

Розділ 1. Основи витинанкарства (10 год.)

1.1. Основні техніки та способи виготовлення витинанок (2 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення вихованців з основними техніками та способами витинання, правилами складання і виклеювання витинанок. Демонстрація різноманітних взірців і прикладів елементів витинанок і готових композицій з них. Способи та прийоми складання паперу: по прямій, по діагоналі, вдвоє, вчетверо, увосьмеро.

Практична частина. Оволодіння практичними навичками, прийомами роботи завдяки навчальним вправам по витинанці та практичним завданням. Складання та різання смужок паперу для листя, квадратів для квіток.

1.2. Виготовлення витинанок технікою вирізування ножицями, виванням, ножем для паперу (2 год.)

Теоретична частина. Техніка витинання самим найдревнішим способом – виванням. Знайомство з технікою різання суцільних витинанок ножем для паперу.

Практична частина. Виконання різновидів витинання краю елементів витинанок – «зубчики» та «хвильки»; витинання різноманітних ажурів: «кутики», «трикутнички», «півкола», «павучки», «завитки».

1.3. Основні правила складання та виклеювання композицій (6 год.)

Теоретична частина. Особливості виклеювання суцільних витинанок: основне правило композиції, послідовність виклейки елементів, прийоми та способи виклеювання.

Практична частина. Виготовлення вітальної листівки «квіточка».

Розділ 2. Петриківська витинанка -традиції та сучасність (104 год.)

2.1. Техніка виготовлення основних елементів Петриківської витинанки (2 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з різноманітними техніками виготовлення основних елементів Петриківської витинанки (квітки, ягоди, листя, пів - квітки) і складання декоративних композицій з них. Показ взірців традиційних Петриківських композицій. Особливості витинанок Дніпропетровської області. Легенда Подніпров'я (Наддніпрянщини) і їх відображення у художньо – декоративному мистецтві регіону.

Практична частина. Складання паперу для виготовлення основних елементів Петриківської витинанки. Виготовлення квіток шестипелюсткових, восьмипелюсткових. Виконання витинанок за мотивами легенд Наддніпрянщини «Калина і Килина», «Легенда про вербу і калину».

2.2. Різновиди квіток та пів – квіток (4 год.)

Теоретична частина. Технологія складання і вирізування квіток та пів-квіток.

Практична частина. Виготовлення квіток: «соняшники», «маки», «барвінок»; пів-квітки: «цибульки», «лілії», «кучерявки», «волошки», «гвоздики», «павучки». Виготовлення листівок.

2.3. Різновиди листя (4 год.)

Теоретична частина. Різновиди листя у Петриківській витинанці. Особливості техніки виготовлення листя з гладким, зубчастим контурами.

Практична частина. Витинання простого листя з гладким контуром, зубчастим контуром, складного фігурного листя: листя калини, каштану, клена.

2.4. Різновиди плодів (4 год.)

Теоретична частина. Види плодів, які використовуються у Петриківській витинанці. Технологія виготовлення. Порівняльний аналіз подання плодів на витинанках видатних майстрів Петриківської витинанки.

Практична частина. Витинання плодів: «яблучка», «маківки», «горішка» «вишеньки», «бурячки», «кукурудза», «колоски пшениці».

2.5. Різновиди пуп'янків та ягід (4 год.)

Теоретична частина. Особливості виготовлення різновидів елементів Петриківської витинанки.

Практична частина. Виготовлення елементів витинанок: «грона калини», «виноград», «полуничка», «пуп'янків».

2.6. Дрібні декоративні елементи Петриківської витинанки (12 год.)

Теоретична частина. Технологія вирізання мережок і листви.

Практична частина. Витинання «чашолистики», «дрібні пів-листочки», «стеблинки», «завитки». Різновиди китиць, листви та простих мережок.

2.7. Складання композицій (74 год.)

Теоретична частина. Закони складання композицій. Площа композиції, кольорове вирішення, співвідношення елементів один до одного, симетрія.

Практична частина. Виконання композиції «Гілочка», «Букетик»,

«Вазон», «Змій» (фризова композиція), «Хусточка» (трикутна композиція), «Серветка» (композиція в колі), «Килимок» (прямокутна композиція), рушникових композицій.

Розділ 3. Композиції для святкових витинанок (26 год.)

3.1. Різдвяні композиції (10 год.)

Теоретична частина. Порівняння народних традицій і обрядів святкування Різдва Христового у різних регіонах України. Демонстрація ілюстративного матеріалу композицій майстрів Дніпропетровської області.

Практична частина. Виготовлення витинанок до різдв'яних свят: паперові прикраси на різдв'яну ялинку: ланцюжки, зірочки, сніжинки 6-ти, 5-ти, 8-ти кутні, янголятка. Складання різдв'яних композицій з витинанок.

3.2. Веснянні витинанки (16 год.)

Теоретична частина. Демонстрація ілюстративного матеріалу різноманітних святкових композицій до свят: вітальні листівки до 8-го Березня, витинанки на Великдень. Особливості народних традицій Дніпропетровської області. Обговорення кольорової гами весняних витинанок притаманних регіону Наддніпрянщини.

Практична частина. Розробка та виготовлення проектів вітальних листівок з витинанок до 8-го Березня. Виготовлення листівки «Великдень».

Підсумкове заняття (2 год.)

Практична частина. Підготовка виставки індивідуальних досягнень, складеної з найкращих композицій з витинанки вихованців гуртка.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- види декоративно – ужиткового мистецтва;
- різновиди традиційних українських витинанок;
- основні технічні прийоми та техніку безпеки з обладнанням;
- види орнаментів;
- процес та послідовність наклеювання елементів орнаменту;
- особливості Петриківських витинанок Дніпропетровського регіону.

Вихованці мають вміти:

- витинати різноманітні елементи;
- володіти різними техніками та прийомами витинання;

- складати композиції з витинанок;
- підбирати кольори для композиції з витинанок, поєднувати елементи витинанок.

Вихованці мають набути досвід:

- виконання практичної роботи різними видами матеріалів та інструментами, які застосовуються при виготовленні витинанки;
- самостійно виготовляти прості витинанки, оформляти закінчену роботу.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Основний рівень

№ з/п	Розділ, тема	Кількість годин		
		Всього	Теор.	Практ.
	Вступ	3	3	-
	Розділ 1. Витинанкарство як вид декоративно – ужиткового мистецтва в Україні та в інших країнах світу	21	7	14
1.1	Декоративно – ужиткове мистецтво в Україні та за її межами	3	1	2
1.2	Різновиди витинанок в Україні і за її межами	3	1	2
1.3	Традиції та особливості витинанок Дніпропетровського регіону. Петриківська школа витинанки	15	5	10
	Розділ 2. Основи композиції в мистецтві витинанки	39	9	30
2.1	Основні види композицій	18	4	14
2.2	Традиційні Петриківські композиції	21	5	16
	Розділ 3. Основи кольороведення	24	5	19
3.1	Поняття колориту. Властивості та символічне значення кольорів	3	1	2
3.2	Особливості кольорового рішення у витинанках Дніпропетровського регіону	21	4	17
	Розділ 4. Основи стилізації	69	13	56
4.1	Приклади стилізації у декоративному мистецтві	3	1	2

4.2	Декоративна переробка пластичних форм рослинного світу	9	2	7
4.3	Декоративна переробка пейзажних мотивів	15	3	12
4.4	Стилізація пластичних форм з тваринного світу	21	3	18
4.5	Декоративне трактування образу людини	21	4	17
	Розділ 5. Сюжетні рушникові композиції, народні картинки та декоративні панно	57	8	49
5.1	Особливості компонування багатофігурних декоративних композицій у техніці витинання	9	2	7
5.2	Складання та оздоблення сюжетних рушникових композицій, народних картин та декоративних панно	48	6	42
	Підсумок	3	1	2
	Разом:	216	46	170

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з планом роботи на рік. Організаційні питання. Витинанка, як частина декоративно – ужиткового мистецтва. Правила безпеки на заняттях. Презентація робіт видатних майстрів витинанки Дніпропетровського регіону: Гречанової Гани, школи майстрів Авдієнко Антоніни і Авдієнко Наталії, школи витинанки Бабіч Людмили та Пушкарьова Володимира.

Розділ 1. Витинанкарство та інші види декоративно-ужиткового мистецтва (21 год.)

1.1. Декоративно-ужиткове мистецтво в інших країнах світу (3 год.)

Теоретична частина. Знайомство з різними видами декоративно – ужиткового мистецтва, демонстрація виробів народних майстрів або репродукцій та іншого ілюстративного матеріалу. Екскурсія у виставочному залі декоративно – ужиткового мистецтва закладу.

Практична частина. Вікторина «Українське народне мистецтво».

1.2.Різновиди витинанок в Україні і за її межами (3 год.)

Теоретична частина. Знайомство з різними витинанками України - дві школи витинанок: силуетна, петриківська. Витинанки інших країн світу. Аналіз репродукцій з Прикарпатськими витинанками, Китайськими та В'єтнамськими вирізками, Польськими витинанками. Порівняльний аналіз витинанок Дніпропетровської області і Прикарпаття.

Практична частина. Виготовлення копій витинанок видатних майстрів світу.

1.3. Традиції та особливості витинанок Дніпропетровського регіону. Петриківська школа витинанки (15 год.)

Теоретична частина. Традиції та особливості витинанок Дніпропетровського регіону. Спорідненість витинанок з такими видами народного мистецтва як вишивка та декоративний розпис. Орнаментальні композиції. Види орнаменту та мова символів найдревніших орнаментів. Стародавня символіка елементів з яких складаються традиційні орнаментальні композиції Петриківської витинанки. Варіанти мотиву рослинного орнаменту «Древо життя».

Практична частина. Виготовлення композиції «Древо життя».

Розділ 2. Основи композиції в мистецтві витинанки (39 год.)

2.1. Основні види композицій (18 год.)

Теоретична частина. Статична, симетрична композиція її види та приклади.

Практична частина. Виготовлення статичної, симетричної композиції в техніці силуетної витинанки. Сюжетні композиції: «Пташине дерево», «Оленята», «Дівчата».

2.2. Традиційні Петриківські композиції (21 год.)

Теоретична частина. Приклади традиційних Петриківських композицій, їх різновиди, особливості та техніка виготовлення.

Практична частина. Виготовлення традиційних композицій з витинанок: «Гілочка», «Букет», «Вазон», «Віночок», «Рушничок».

Розділ 3. Основи кольороведення (24 год.)

3.1. Поняття колориту. Властивості та символічне значення кольорів (3 год.)

Теоретична частина. Властивості та символічне значення кольорів.

Практична робота. Виготовлення творчої роботи у техніці Петриківської витинанки «Вазон», з урахуванням отриманих знань з властивостей і символів кольорів.

3.2. Особливості кольорового рішення у витинанках Дніпропе-

тровського регіону (21 год.)

Теоретична частина. Особливості кольорового рішення у декоративному мистецтві, зокрема у мистецтві витинанки. Традиційний колорит витинанок Дніпропетровського регіону. Витинанки багатоколірні, двоколірні, триколірні. Технологія виготовлення багатшарових елементів витинанок.

Практична частина. Виготовлення традиційних витинанок Дніпропетровського регіону (багатоколірні витинанки: червоного, помаранчевого, жовто – зеленого кольорів - декоративна композиції «Букет», «Дерева», «Гілочка»; виготовлення витинанок з двоколіровими комбінаціями: червоний – чорний, червоний – синій: рушникові композиції; виготовлення триколірних витинанок у поєднанні червоного і чорно – коричневого кольорів: «Вазон», «Букет з птахами»). Виготовлення багатшарових витинанок (двошарові витинанки «Вазон», «Букет квітів»; багатшарові витинанки з контуром: «Уквітчане дерево», «Букет з птахами»).

Розділ 4. Основи стилізації (69 год.)

4.1. Приклади стилізації у декоративному мистецтві (3 год.)

Теоретична частина. Поняття „стилізація”. Відмінності між стилізованою формою та його природним аналогом. Характер стилізації. Приклади стилізації у декоративному мистецтві. Показ репродукцій з робіт майстрів.

Практична частина. Наслідування досвіду майстрів у самостійній праці над копією витинанки за власним вибором з запропонованих взірців.

4.2. Декоративна переробка пластичних форм рослинного світу (9 год.)

Теоретична частина. Стилiзація у техніці витинанок рослинного світу.

Практична частина. Декоративна переробка пластичних форм рослинного світу: квітки (соняшники, маки, лілея, гвоздичка, волошка, цибулька), ягідки (різновиди полуниці, грона калини), листя. Авторська стилізація обраної квітки за бажанням.

4.3. Декоративна переробка пейзажних мотивів (15 год.)

Теоретична частина. Прийоми стилізації у витинанці пейзажних мотивів.

Практична частина. Виконання пейзажних мотивів: гілочки, дерева.

4.4. Стилiзація пластичних форм з тваринного світу (21 год.)

Теоретична частина. Аналіз робіт – взірців майстрів з витинанки,

щодо декоративної переробки пластичних форм представників тваринного світу. Особливості стилізації представників тваринного світу.

Практична частина: Виконання композиції «Комахи» (витинання комах: метелик, дзиґа, бджілка); «Птахи» (витинання пташок різними способами: голуб, півник, павлин); «Тварини» (витинання тварин: котик, лисичка, коник).

4.5. Декоративне трактування образу людини (21 год.)

Теоретична частина. Способи стилізації образу людини. Показ репродукцій. Техніка витинання фігурок людей у національному вбранні.

Практична частина. Витинання силуетів фігур людей: чоловічої, жіночої, дитячої. Витинання фігурок людей у національному вбранні.

Розділ 5. Сюжетні рушникові композиції, народні картинки та декоративні панно (57 год.)

5.1. Особливості komponування багатофігурних декоративних композицій у техніці витинання (9 год.)

Теоретична частина. Особливості komponування багатофігурних декоративних композицій у мистецтві витинання. Аналіз композиційного рішення взірців витинанок.

Практична частина. Виготовлення основних елементів: головних персонажів (образи людей, тварин, птахів, комах та різноманітних рослинних мотивів) до сюжетних композицій.

5.2. Складання та оздоблення сюжетних рушникових композицій, народних картинок та декоративних панно (48 год.)

Теоретична частина. Правила складання композиції та традиції оздоблення з демонстрацією найкращих взірців робіт вихованців і майстрів - витинанкарів. Поняття про симетричну композицію і ритму в орнаментальній композиції.

Практична частина. Складання і виклейка сюжетних рушникових композицій, народних картинок, декоративних панно на теми народних пісень «При дорозі кущ калини», «Піду в садочок», «Ой під вишнею»; казок «Івасик - Телесик», «Котигорошок»; легенд - «Козак Мамай», «Про Петриківську вишню», «Про калину».

Підсумок (3 год.)

Теоретична частина. Підсумки роботи за навчальний рік.

Практична частина. Оформлення і підготовка дитячих робіт до виставки, виставка дитячих робіт. Майстер – клас вихованців для учнів шкіл району.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- історію мистецтва витинанки;
- різновиди традиційних витинанок;
- різновиди композицій та види орнаментів;
- символічне значення основних елементів;
- особливості традиційної витинанки нашого регіону, а саме Петриківської витинанки.

Вихованці мають вміти:

- витинати різноманітні елементи;
- володіти різними техніками та прийомами витинання;
- складати композиції з витинанок;
- створювати свої самобутні творчі роботи.

Вихованці мають набути досвід:

- виконання практичної роботи різними видами матеріалів та інструментами, які застосовуються при виготовленні витинанки;
- самостійно використовувати набуті знання та вміння при виконанні творчих робіт.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ГУРТКА «Витинанка»

Основне обладнання	Кількість
<i>Матеріали</i>	
Клей ПВА	15 фл.
Кольоровий папір	30 наб.
Папір для креслення різних форматів	100 шт.
Прості олівці	15 шт.
Крейда	1 кор.
Кольоровий картон А – 2, а- 3, А- 4.	15 наб.
Папір для малювання	15 наб.
Калька, папір тонкий формату А – 3, А – 4.	100 шт.
<i>Інструменти та приладдя</i>	
Ножиці побутові	15 шт.

Ножиці манікюрні	15 шт.
Лінійка	15 шт.
Пензлі різних розмірів з натуральних матеріалів (поні)	15 наб.
Посуд для клею	15 шт.
Посуд для води	15 шт.
Серветки поліетилену	15 уп.
<i>Обладнання</i>	
Дошка учнівська	1 шт.
Столи учнівські	15 к-тів

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво / Є.А.Антонович, Р.В.Захарчук-Чугай, М.Є.Станкевич. – Львів: Світ, 1992. – 272 с.
2. Білоус Х. Вертепна зірка. Витинанки авторки в оформленні О. Плешка / Х.Білоус. Київ : Веселка, 1992. – 24 с.
3. Вербицька З.В., Калашник Н.М. Витинанки. Уроки і заняття гуртка / З.В.Вербицька, Н.М. Калашник. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 112с.
4. Мельник В.М., Ткач С. К. Витинанка на уроках образотворчого мистецтва / В.М. Мельник, С. К.Ткач. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан , 2000.- 48 с.
5. Мельник В. Альбом витинанок. Пори року. Весна : Посібн. для учнів молодших і середніх класів / В. Мельник. Навчальна книга – Богдан, 2009. – 64с.
6. Мелосская Б. Искусство вырезания из бумаги. Картины. Открытки, дизайнерские украшения / Б.Мелосская. – Х.: Аргумент принт, 2013. – 256 с.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

«Народні ремесла України»

2 роки навчання

(схвалено науково - методичною радою

КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», протокол № 5 від 17.09.2015)

Автори:

Кіріченко Наталя Володимирівна – керівник гуртка «Народні ремесла України» КПНЗ «ЦДТЮТ» ДМР;

Корнієнко Анна Володимирівна – старший науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Народне мистецтво є невичерпним джерелом для виховання підрастаючого покоління. У народному мистецтві суспільні ідеї зливаються з естетичними у нероздільну єдність, котра має унікальні можливості впливу на особистість вихованця. Заняття декоративно-ужитковим мистецтвом сприяють вихованню в дітях культури сприйняття матеріального світу, формування естетичного ставлення до дійсності, допомагають краще пізнати інші види мистецтва, вчать цінувати і поважати працю.

Робота студії народних ремесел тісно пов'язана з українським мистецтвом, відомими промислами і ремеслами – вишивкою, бісероплетінням, килимарством, виготовленням оберегів і народних іграшок. Заняття декоративно–ужитковим мистецтвом свого залучає дітей до творчості, розвиває їхні інтереси, підвищують пізнавальну активність, допитливість, творчі здібності, навички обробки різних матеріалів.

Навчальна програма «Народні ремесла України» реалізується в гуртках художньо-естетичного напрямку позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладів та спрямована на вихованців молодшого, середнього і старшого шкільного віку.

Мета програми: формувати ключові компетентності особистості засобами декоративно – ужиткового мистецтва.

Основні завдання полягають у формуванні таких компетентностей:

- пізнавальної, що забезпечує набуття вихованцями знань про народну творчість;

- практичної, що сприяє оволодінню уміннями і навичками виготовлення різноманітних виробів;
- творчої, що забезпечує формування творчих здібностей;
- соціальної, що сприяє вихованню національної свідомості, дбайливого, ставлення до народних традицій, зацікавленості у популяризації народних ремесел.

Навчальна програма «Народні ремесла України» розрахована на 2 роки навчання:

- 1-й рік – початковий рівень – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень;
- 2-й рік – основний рівень – 216 год. на рік, 6 год. на тиждень.

Програмою передбачаються теоретичні і практичні заняття, а також різноманітні форми їхнього проведення. Програма передбачає основні етапи навчальної роботи:

- тренувальні вправи вихованців гуртка щодо виконання окремих прийомів, з яких складається операція (технологія);
- практичні роботи із застосуванням опанованих прийомів;
- послідовність у вивченні та освоєнні декількох основних операцій (технологій), які становлять певний ступінь у засвоєнні навчального матеріалу;
- обґрунтування трудових операцій із дидактичної точки зору.

Під час навчання вихованці опановують різні техніки і прийоми виготовлення різноманітних виробів. Вони отримують початкові знання про властивості матеріалів, форми й декорування виробів, їхню залежність від призначення, поняття про ритм, рапорт, симетрію, асиметрію, кольорову гармонію.

На заняттях початкового рівня вихованці знайомляться з культурою українського народу, історією народної творчості. Здійснюють перші кроки у традиційних українських ремеслах: вишивки, бісероплетіння, килимарства та виготовлення сувенірів, оберегів. Програмою передбачено ознайомлення вихованців з правилами збирання, сортування та зберігання різноманітних матеріалів для роботи в гуртку.

На заняттях основного рівня учні закріплюють набуті уміння та навички. Вони вчаться планувати роботу над виробом, читати ескізи та креслення. На заняттях поглиблюються знання набуті на уроках малювання та трудового навчання в школі.

Програма інтегрує знання гуртківців з історії, народознавства, креслення.

Створення виробів за власним задумом для оформлення шкільних приміщень і житла сприяє розвитку творчого потенціалу учнів.

Методи контролю за отриманими результатами: контроль результату знань та вмінь вихованців відбувається шляхом участі вихованців у різноманітних виставках, конкурсах, вікторинах тощо. Рівень умінь та навичок ретельно просліджується в процесі навчання взагалі, та зокрема під час проведення практичних та контрольних занять, а також на індивідуальних заняттях з творчо обдарованими дітьми.

Програма є орієнтовною. Керівник гуртка може вносити зміни й доповнення у зміст програми та розподіл годин за темами, урахуовуючи інтереси гуртківців, стан матеріально-технічної бази закладу.

Початковий рівень, перший рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		
		Загальна	Теор.	Практич.
	Вступ	2	2	-
Блок 1. Українська народна вишивка		24	8	16
1.1.	Українська народна вишивка. Історія розвитку, етнографічні особливості	2	2	-
1.2.	Композиційна побудова орнаменту	4	2	2
1.3.	Закони кольоросполучення у вишивці	4	2	2
1.4.	Техніка початкових швів у вишивці	8	-	8
1.5.	Сучасні техніки вишивки. Ізонитка	6	2	4
Блок 2. Бісероплетіння		32	8	24
2.1.	Історія виникнення бісероплетіння	2	2	-
2.2.	Ланцюжки і намисто	12	2	10
2.3.	Технологія плетіння з бісеру на дроті	6	-	6
2.4.	Технологія плетіння з бісеру петельками	8	2	6
2.5.	Оформлення готових виробів	4	2	2
Блок 3. Українська народна іграшка. Український оберіг		40	8	32
3.1.	Історія української народної іграшки	2	2	-
3.2.	Традиційна лялька - мотанка	6	1	5
3.3.	Вузлова лялька – мотанка	8	1	7

3.4.	Оздоблення ляльки - мотанки	4	-	4
3.5.	Житло та побут людей у фольклорі	6	2	4
3.6.	Обереги в житті українського народу	14	2	12
Блок 4. Килимарство		34	13	21
4.1.	Історія килимарства і етнографічні особливості	4	4	-
4.2.	Основи кольорознавства	6	4	2
4.3.	Основні прийоми композиції	6	4	2
4.4.	Технологія полотняного переплетіння	8	1	7
4.5.	Перев'язка – дівочий головний убір	10	-	10
Блок 5. Основи екологічного дизайну		10	1	9
5.1.	Мистецтво дизайну і екологія	2	1	1
5.2.	Основні категорії дизайну. Природна скарбниця.	2	-	2
5.3.	Виготовлення виробів з природного матеріалу	6	-	6
Підсумок		2	-	2
Разом:		144	40	104

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Мета та зміст роботи гуртка на навчальний рік. Матеріали та інструменти. Правила техніки безпеки.

Блок 1. Українська народна вишивка (26 год.)

1.1. Українська народна вишивка. Історія розвитку, етнографічні особливості (2 год.)

Теоретична частина. Види декоративно – ужиткового мистецтва. Історія розвитку української народної вишивки. Етнографічні особливості вишивки різних регіонів України.

Практична частина. Гра «Карусель». Показ стародавніх зразків вишивки, стародавніх рушників Дніпропетровщини, ілюстрацій з книг, каталогів. Робота над ескізами.

1.2. Композиційна побудова орнаменту (4 год.)

Теоретична частина. Поняття «орнамент». Види орнаментів (геометричні, рослинні). Рапорт. Складові частини орнаменту. Вплив технік

вишивання на характер орнаменту. Особливості рослинного орнаменту Дніпропетровської області. Легенди про петриківську вишню, калину, легенди Подніпров'я.

Практична частина. Техніка перенесення візерунка на тканину. Підбирання композицій рослинного орнаменту для серветки. Послідовність розкрою серветки. Перенесення візерунка з кальки на тканину.

1.3. Закони кольоросполучення у вишивці (4 год.)

Теоретична частина. Значення і символіка кольорів у вишивці. Кольоросполучення ниток притаманних Дніпропетровщині. Кольорове поле. Психологічний вплив кольорів на людину.

Практична частина. Підбір ниток для виконання орнаменту у теплих тонах. Підбір кольорів для виконання вишивки у кольоровій гамі, притаманній Дніпропетровській і Київській областях.

1.4. Техніка початкових швів у вишивці (8 год.)

Практична частина. Види швів українських народних вишивок. Ознайомлення з поняттями: прокол, стібок, шов. Способи закріплення нитки. Застосування швів і техніка виконання «уперед голкою», «поза голкою», «стебловий».

Теоретична частина. Відпрацювання техніки виконання швів «уперед голкою», «поза голкою», «стебловий шов».

1.5. Сучасні техніки вишивки. Ізонитка (6 год.)

Теоретична частина. Технологія сучасної вишивки. Поняття «ізонитка» - історія, техніка виконання.

Практична частина. Відпрацювання прийому вишивання на цупкому папері. Вишивка кола, кута, зірки. Оздоблення робіт. Панно «Вітаємо, космос!», «Шалена бджілка», «Стилізовані пори року», «Фантазійні візерунки», «Квітучий рідний край, Україно!».

Блок 2. Бісероплетіння (32 год.)

2.1. Історія виникнення бісероплетіння (2 год.)

Теоретична частина. Правила поведінки під час занять. Техніка безпеки на заняттях. Ознайомлення з властивостями і можливостями такого матеріалу, як бісер. Історія виникнення бісероплетіння. Походження бісеру, виробництво, застосування. Види бісерних виробів.

Практична частина. Відпрацювання вміння читати схематичний запис(схеми для плетіння). Замальовка схем для паралельного плетіння, поєднання кольорів, при створенні схем.

2.2. Ланцюжки і намисто (12 год.)

Теоретична частина. Історія створення бісерних прикрас. Аналіз

зразків робіт (кольє, браслети, сережки, та ін.) Технологія низання з бісеру однією голкою. Варіанти плетіння. Технологія плетіння основних елементів «пупчик», «кривулька», «кільце», «ромбик».

Практична частина. Відпрацювання технік плетіння основних елементів бісероплетіння. Виготовлення ланцюжків та намиста. Відпрацювання способів закріплення.

2.3. Технологія плетіння з бісеру на дроті (6 год.)

Теоретична частина. Технологія плетіння з бісеру на дроті. Прийоми з'єднання окремих частин виробів.

Практична частина. Плетіння за схемами метеликів, бабок, бджіл. Роздільне плетіння частин виробу. Поєднання елементів виробу. Плетіння виробів за фантазією.

2.4. Технологія плетіння з бісеру петельками (8 год.)

Теоретична частина. Особливості плетіння петельками. Особливості виготовлення мініатюрних дерев та бутоньєрок з бісеру.

Практична частина. Плетіння петельками виробу «Дереvence». Відпрацювання петельної техніки низання: «Зимова фантазія», «Новорічна ялинка».

2.5. Оформлення готових виробів (4 год.)

Теоретична частина. Правила оформлення готових виробів і робіт для виставки.

Практична частина. Оформлення виставкового стенду.

Блок 3. Українська народна іграшка Український оберіг (40 год.)

3.1. Історія української народної іграшки (2 год.)

Теоретична частина. Історія української народної іграшки. Матеріали для виготовлення іграшок. Призначення іграшок (презентаційний матеріал). Особливості народної ляльки у районі середньої Наддніпрянини.

3.2. Традиційна лялька – мотанка (6 год.)

Теоретична частина. Технологія виготовлення ляльки – мотанки способом «скрутка».

Практична частина. Виготовлення ляльки – скрутки.

3.3. Вузлова лялька – мотанка (8 год.)

Теоретична частина. Технологія виготовлення вузлової ляльки – мотанки.

Практична частина. Виготовлення ляльки – мотанки вузловим способом.

3.4. Оздоблення ляльки – мотанки (4 год.)

Теоретична частина. Елементи оздоблення вузлової ляльки і прийоми виготовлення. Символічне значення елементів оздоблення.

Практична частина. Виготовлення і пошив для ляльки одягу і прикрас у стилі національного костюму району Наддніпрянщини: віночок, стрічки, сорочка, плахта, намисто та інше. Виготовлення ляльки «На щастя».

3.5. Житло та побут людей у фольклорі (6 год.)

Теоретична частина. Наведення прикладів пісень, казок, прислів'їв, приказок. Відображення міфологічних уявлень у казці. Світогляд, звичаї, вірування в українському фольклорі. Легенди Подніпров'я.

Практична частина. Виготовлення і оздоблення іграшки «Домовичок».

3.6. Обереги в житті українського народу (14 год.)

Теоретична частина. Види і значення оберегів. Технологія виготовлення оберегів. Головні священні символи України — тризуб, хрест, коло. Рослинні образи-обереги (верба, дуб, тополя, калина, любисток, м'ята, волошка). Священні тварини — корова, лелека, бджола. Прадавні обереги-ляльки, символи родючості та материнства. Матеріали та інструменти.

Практична частина. Виготовлення оберега з круп та насіння. Оберіг «Подковка на щастя». Виготовлення ляльки «Берегиня».

Блок 4. Килимарство (38 год.)

4.1. Історія килимарства і етнографічні особливості (4 год.)

Теоретична частина. Килимарство – один із найдавніших та стародавніх видів декоративно – ужиткового мистецтва. Етнографічні особливості виготовлення і оздоблення килимів різних регіонів України. Інструменти і матеріали для роботи. Сировина для ниток. Натуральні та синтетичні матеріали. Поняття «основа», «уток», «прилад для ткання». Природні барвники для фарбування вовни.

4.2. Основи кольорознавства (6 год.)

Теоретична частина. Виконання замальовок кольорових гам. Ритм кольорових смуг і клітинок.

Практична частина. Основні кольори спектра. Групи теплих і холодних кольорів. Контрастні кольори. Вплив кольору на організм людини. Особливість кольорової гами Наддніпрянщини.

4.3. Основні прийоми композиції (6 год.)

Теоретична частина. Килимова композиція. Симетрія та асиметрія у композиції. Принципи побудови орнаментальних композицій, їхні види і способи ритмізації. Рапорт.

Практична частина. Замальовки орнаментальних композицій у смужці та квадраті, стилізування рослин і тварин в ахроматичному зображенні.

4.4. Технологія полотняного переплетіння (8 год.)

Теоретична частина. Техніка закладного і перебірного способу плетіння.

Практична частина. Підбір ниток п'іткання. Відпрацювання закладного та перебірного способів.

4.5. Перев'язка – дівочий головний убір (10 год.)

Теоретична частина. Перев'язка. Полотняна техніка. Перев'язка – дівочий головний убір. Символіка кольорових стрічок і квітів. Полотняне переплетення – найпростіша та основна з технік килимарства. Застосування ритмічного вигляду кольорових смуг.

Практична частина. Виготовлення перев'язок.

Блок 5. Основи екологічного дизайну (10 год.)

5.1. Мистецтво дизайну і екологія (2 год.)

Теоретична частина. Природа – дизайнер номер один. Мистецтво дизайну та екологія. Техніка поєднання різноманітного природного матеріалу.

Практична частина. Виготовлення листівки з природних матеріалів, за вибором: квасоля, горох, крупи, пшениця, мак, насіння.

5.2. Основні категорії дизайну. Природна скарбниця (2 год.)

Практична частина. Екскурсія у природу. Заготовка, первинна обробка, сортування і чищення сухого природного матеріалу.

5.3. Виготовлення виробів з природного матеріалу (6 год.)

Практична частина. Виготовлення рамочки використовуючи природній матеріал: насіння, квасолю, пшеницю, жито, горох, мак. Виготовлення розвиваючих килимків з природного матеріалу. Виготовлення панно з природних матеріалів, поєднуючи техніки і матеріали. Виготовлення гербу м. Дніпропетровськ з природного матеріалу.

Підсумок (2 год.)

Практична частина. Вікторина «В світі творчості і натхнення». Підбиття підсумків роботи за навчальний рік. Виставка творчих робіт дітей. Відзначення кращих вихованців грамотами, призами.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- види декоративно – ужиткового мистецтва і їх етнографічні особливості (вишивку, бісероплетіння, килимарство, виготовлення традиційних іграшок з природного матеріалу та текстилю);
- техніку безпечної праці з колючими та ріжучими предметами;
- етнографічні особливості виготовлення і оздоблення килимів різних регіонів України;
- принципи роботи виконання виробів;
- основи загальної композиції;
- особливості структури візерунку;
- форми і кольори образотворчих мотивів в орнаментах;
- технологічні особливості вузликкових та полотняних килимів;
- особливості народної іграшки;
- символіку кольорів при оздобленні виробу.

Вихованці мають вміти:

- готувати матеріали до роботи;
- прибирати своє робоче місце;
- закріплювати ниточку;
- виконувати шви: у перед голкою, шов за голкою, стебловий шов, хрестик;
- нанизувати бісер різними способами;
- враховувати колір в композиції;
- плести по схемам;
- виготовляти найпростіші килимові вироби: дівочий головний убір перев'язку, гаманець, ткацький пояс, доріжку, килимок;
- виготовляти народну іграшку – ляльку;
- оздоблювати та презентувати готові роботи.

Вихованці мають набути досвід:

- виконання простих виробів з бісеру, з природних, підручних та текстильних матеріалів;
- самостійно використовувати набуті знання та вміння при виконанні творчих робіт.

Основний рівень, другий рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		
		Загальна	Теор.	Практич.
	Вступ	3	-	3
Блок 1. Бісероплетіння		12	42	54
1.1.	Художні промисли України	3	-	3
1.2.	Основи нанизання. Ланцюжки і намиста	-	3	3
1.3.	Технологія низання з бісеру двома голками	2	4	6
1.4.	Технологія в'язання «у хрестик»	-	3	3
1.5.	Техніка низання «краплинка». Прийоми закріплення нитки. Вузли.	4	11	15
1.6.	Технологія паралельного плетіння	3	18	21
1.7.	Оформлення виставкових робіт	-	3	3
Блок 2. Українська народна вишивка		16	38	54
2.1.	Історія розвитку української народної вишивки	3	-	3
2.2.	Орнамент. Символіка значення	2	1	3
2.3.	Композиція та кольорознавство в українській народній вишивці	2	1	3
2.4.	Технологічні прийоми	3	6	9
2.5.	Технологія найпростіших швів	-	6	6
2.6.	Рушники України. Рушникові шви	6	21	27
2.7.	Оформлення виставкових робіт	-	3	3
Блок 3. Килимарство		13	41	54
3.1	Килимарство – мистецтво виготовлення килимів ручним способом	2	1	3
3.2.	Художні особливості килимарства	3	-	3
3.3.	Основи кольорознавства	2	1	3
3.4.	Основні закони композиції у килимарстві	3	6	9
3.5.	Саржеве переплетення	-	6	6
3.6.	Вузликова техніка. Килимок	3	27	30

Блок 4. Українська народна лялька. Українській оберіг		12	36	48
4.1.	Українська народна лялька як оберіг	3	-	3
4.2.	Умовність образу народної іграшки. Стилїзована лялька - оберіг	3	3	6
4.3.	Лялька-мотанка – унікальність української культури	3	27	32
4.4.	Традиційна народна іграшка з природного матеріалу	3	6	9
	Підсумок	-	3	3
	Разом:	56	160	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год.)

Теоретична частина. Знайомство з гуртківцями. Обговорення плану роботи на навчальний рік. Матеріали та інструменти для роботи. Правила поведінки на заняттях. Правила техніки безпеки при роботі з бісером та приладдям.

Практична частина. Гімнастика для зору при роботі з бісером.

Блок 1. Бісероплетіння (54 год.)

1.1. Художні промисли в Україні (3 год.)

Теоретична частина. Художні промисли в Україні. Виникнення і застосування бісеру. Бісероплетіння, як вид декоративно – ужиткового мистецтва. Заснування музеїв, майстерень, шкіл народних промислів. Оберегові функції декоративних елементів та композиційних схем.

Практична частина. Бісер як матеріал. Види бісеру. Обладнання робочого місця. Розбирання схем для плетіння.

1.2. Основи нанизування. Ланцюжки та намиста (3 год.)

Теоретична частина. Основи ланцювання бісеру. Види ланцюжків. Технологія в'язання з бісеру однією голкою.

Практична частина. Замальовка схем кольоровими олівцями. Виконання бісерної прикраси за вибором гуртківців.

1.3. Технологія нанизання з бісеру двома голками (3 год.)

Теоретична частина. Варіанти плетіння технологією в'язання двома голками.

Практична частина. Підвіски – популярні елементи бісерних ви-

робіт. Виготовлення підвіски.

1.4. Технологія в'язання з бісеру у «хрестик» (3 год.)

Теоретична частина. Техніка виконання прямого та зворотнього низання.

Практична частина. Техніка низання «хрестик». Ланцюжок «хрестик».

1.5. Техніка низання «краплинка». Прийоми закріплення нитки. Вузли (15 год.)

Теоретична частина. Особливості техніки низання «краплинка». Нарощування нитки. Прийоми закріплення нитки. Види вузлів.

Практична частина. Виготовлення браслету. Виготовлення комірця «Зірка».

1.6. Технологія паралельного плетіння (21 год.)

Теоретична частина. Прийоми паралельного плетіння.

Практична частина. Плетіння мітелочок, тичинок, пелюсточок паралельним способом. Плетіння тварин (мишки, крокодильчика) і комах (павучок, метелик) за вибором гуртківців.

1.7. Оформлення виставкових робіт (3 год.)

Теоретична частина. Прийоми оформлення робіт на виставки.

Практична частина. Конкурс на кращі роботи вихованців. Гра «Вгадай візерунок».

Блок 2. Українська народна вишивка (54 год.)

2.1. Істрія розвитку української народної вишивки (3 год.)

Теоретична частина. З глибин тисячоліть – історична довідка виникнення і розвитку вишивки на Україні. Особливості народної вишивки на Дніпропетровщині. Вишивка у побуті та фольклорі українців.

Практична частина. Ознайомлення з різновидами вишивки: гаптування, вишивання золотом і срібром; вишивка бісером; гладь: художня, атласна, контурна.

2.2. Орнамент. Символіка значення (3 год.)

Теоретична частина. Символічне значення орнаментів у вишивці. Види орнаментів: геометричні, рослинні, зооморфні. Порівняння орнаментів регіонів Закарпаття та Наддніпрянщини.

Практична частина. Перенесення візерунку. Виконання геометричних, рослинних, зооморфних елементів орнаменту за власним вибором.

2.3. Композиція та кольорознавство в українській народній вишивці (3 год.)

Теоретична частина. Зв'язок техніки вишивання з кольором. Залеж-

ність кольору вишивок від місцевості, регіону України. Поєднання кольорів. Побудова композиції. Основи композиції. Композиційний центр. Компонування на площині. Композиційний елемент. Стилізація природних елементів. Стилізація та індивідуальне створення композиції. Колір у композиції. Об'єднання елементів композиції. Особливості викінчення та оформлення композицій.

Практична частина. Створення композицій за схемами. Виконання вишитих виробів у кольоровій гамі нашого регіону.

2.4. Технологічні прийоми (9 год.)

Теоретична частина. Технологічні прийоми у підготовці до вишивки. Практична частина. Малювання схем та підбір тканини, ниток. Перенесення малюнку на тканину. Підготовка тканини до вишивки, обробка країв. Вишивання рослинної композиції.

2.5. Технологія найпростіших швів (6 год.)

Теоретична частина. Технологія «стебловий шов» і його різновиди. Особливості технології «тамбурного шву», різновиди.

Практична частина. Вправи на вишивання найпростішими швами. Вишивання виробу «серветка «Святкова».

2.6. Рушники України. Рушникові шви (27 год.)

Теоретична частина. Український рушник – візитна картка України. Семантика українського рушника. Види та значення рушників, різноманіття кольорів. Застосування рушників. Старовинні рушники Єкатиринославщини.

Практична частина. Замальовка схем традиційного рушника «Дерево життя». Підготовка рушника до роботи. Рушникові шви. Виконання на виробі швів: «стебловий», «шахматка», «вистіг». Кінцева обробка виробу. Оформлення китицями.

2.7. Оформлення виставкових робіт (3 год.)

Практична частина. Прийоми оформлення робіт на виставки (волого – теплова обробка виробів, прання, підкрохмалювання).

Блок 3. Килимарство (54 год.)

3.1. Килимарство – мистецтво виготовлення килимів ручним способом (3 год.)

Теоретична частина. Історична довідка килимарства: знахідки, розвиток, застосування, відомі майстри.

Практична частина. Ознайомлення із зразками робіт, набором матеріалів. Показ витканих робіт, їх характеристика, колорит, техніки виконання. Акцентування уваги на утворенні «кайми», колористичне вири-

шення центральної частини килимів, оздоблення країв виробів. Набір інструментів для створення килимів. Підготовка верстага та рамок для ткання. Підготовка пряжі та ниток основи.

3.2. Художні особливості килимарства (3 год.)

Теоретична частина. Етнографічні особливості килимарства різних регіонів України, Дніпропетровщини. Композиційне вирішення килимів України. Особливості композиційного вирішення килимів Дніпропетровщини.

Практична частина. Унікальні роботи народних майстрів. Замальовка схем виконання робіт, які викликали зацікавлення.

3.3. Основи кольорознавства (3 год.)

Теоретична частина. Закони кольоросполучення. Хроматичні та ахроматичні кольори. Поєднання кольорів на виробі. Особливість контрастності барв Дніпропетровської області.

Практична частина. Замальовки кольорових гам. Відпрацювання ритму кольорових смуг і клітинок.

3.4. Основні закони композиції у килимарстві (9 год.)

Теоретична частина. Килимова композиція. Симетрія і асиметрія. Принцип побудови орнаментальних композицій, їхні види і способи ритмізації, рапорт. Стилізація. Площинна композиція: крапка, штрих, пляма, лінія, контур, маса.

Практична частина. Побудова стилізованого орнаменту.

3.5. Саржеве переплетення (6 год.)

Теоретична частина. Технологічні особливості саржі, рапсу. Техніка ткацтва «саржеве переплетіння». Характерний орнамент саржевої техніки.

Практична частина. Замальовка орнаменту, виконання ескізу виробу – гаманця, підбір ниток, плетіння на верстаті, оформлення виробу.

3.6. Вузликова техніка. Килимок (30 год.)

Теоретична частина. Типи килимів за технологією виготовлення. Зміст орнаментальних мотивів.

Практична частина. Снування ниток основи на рамку. Зарублення краю виробу урівновальною кіскою. Підготовка рамки до снування. Снування ниток основи на рамку. Закладання краю виробу полотняним переплетенням, нитками рослинного походження. Нитки основи та піткання. Ткання килимка вузликовою технікою. Ткання килимка з зображенням гербу міста Дніпропетровська.

Блок 4. Українська народна лялька. Українській оберіг (48 год.)

4.1. Українська народна лялька як оберіг (3 год.)

Теоретична частина. Історія народної ляльки. Класифікація ляльок і їх значення. Порівняння ляльок Західної України і Наддніпрянщини.

Практична частина. Аналіз традиційних українських іграшок за їх зовнішніми ознаками, визначення їх регіональної належності за специфікою застосованої техніки виготовлення, ритміко – пластичної організації.

4.2. Умовність образу народної іграшки. Стилїзована лялька – оберіг (6 год.)

Теоретична частина. Матеріали для виготовлення ляльок. Символічне значення одягу.

Практична частина. Замальовка народного костюму. Підбір матеріалів та оздоблення для ляльок.

4.3. Лялька-мотанка - унікальність української культури (32 год.)

Теоретична частина. Лялька - мотанка – іграшка, оберіг, сувенір. Солярний хрест – знак Сонця. Технологія виготовлення ляльки – мотанки.

Практична частина. Виготовлення ляльки «княгиня», ляльки «князя» (наречених). Виготовлення «калитки – травниці». Виготовлення ляльки «зерновушки».

4.4. Традиційна народна іграшка з природного матеріалу (9 год.)

Теоретична частина. Різноманітність природного матеріалу, його властивості, особливості використання. Технології виготовлення іграшок з природного матеріалу.

Практична частина. Виготовлення фігурок з сіна: «півник і курочка», «кролик», «уточка». Виготовлення ляльки «коник».

Підсумок (3 год.)

Практична частина. Підведення ітогів роботи за рік. Обмін враженнями. Відзначення кращих вихованців грамотами. Проведення майстер – класу вихованцями для дітей шкіл району.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- види декоративно – ужиткового мистецтва (вишивку, бісероплетіння, килимарство, виготовлення традиційних іграшок з природного матеріалу та текстилю);
- знати техніку безпечної праці з колючими та ріжучими предметами;
- характерні художні риси та особливості виготовлення килимів у різ-

- них районах України);
- полотняну техніку;
  - прийоми саржевого переплетіння;
  - технологічні особливості вузликкових та полотняних килимів;
  - особливості народної іграшки.

Вихованці мають вміти:

- прибирати своє робоче місце;
- закріплювати ниточку;
- виконувати шви: у перед голкою, шов за голкою, стебловий шов, хрестик;
- самостійно складати схеми;
- нанизувати бісер різними способами;
- складати технічний малюнок з ескізу;
- створювати сюжетно – тематичну композицію за власним задумом;
- виготовляти і килимові вироби: дивочий головний убор перев’язку, гаманець, ткацький пояс, доріжку, килимок;
- виготовляти ляльку – мотанку двома основними способами;
- поєднувати різноманітні техніки у процесі виконання виробів;
- складати композиції, знати алгоритм їх вимальовування, мати навички чіткого композиційного розміщення та зображення на заданій поверхні;
- оздоблювати та презентувати готові роботи.

Вихованці мають набути досвід:

- виконання виробів з бісеру, з природних, підручних та текстильних матеріалів;
- сполучати орнаменти на одному виробі між собою;
- самостійно використовувати набуті знання та вміння при виконанні творчих робіт.

**Орієнтовний перелік обладнання для організації роботи гуртка
«Народні ремесла України»
Блок «Українська народна лялька. Українській оберіг»**

Основне обладнання	Кількість
Біла тканина, клаптики	За необхідністю
Картон	15 листів
Клей ПВА	5 флаконів
Кольорова тканина, клаптики	За необхідністю
Крейда для розкрою	15 шт.
Мішковина, конопляні та л'яні нитки	За необхідністю
Сіно, трава, початки з кукурудзи, дерев'яні чубуки	За необхідністю
Нитки різного кольору	3 набори
Олівці прості	15 шт.
Папір кольоровий та білий	5 наборів
Фломастери, олівці кольорові	15 наборів
Сукто, вовна, шкіра, клаптики.Штучне хутро(клаптики)	За необхідністю
Прилади та пристосування	
Машинка швейна побутова з електроприводом	1 шт.
Праска електрична з терморегулятором	1 шт.
Дошка для прасування	1 шт.
Підставка під праску	1 шт.
Дерев'яні палички для набивання форм	15 шт.
Інструменти	
Голки різного діаметру	5 наборів
Ножиці побутові	15 шт.
Шпильки швейні	5 наборів
Контрольно – вимірювальні інструменти	
Стрічка сантиметрова	15 шт.
Лінійка дерев'яна 300мм	15 шт.
Лекало пластмасове	5 шт.
Таблиці й плакати	
Правила техніки безпеки для гуртка	1 к-т
Правила розкрою	1 к-т

Блок « Килимарство»

Основне обладнання	Кількість
Ватман	15 листів
Калька для одівця	1 рулон
Крейда для дошки	1 к-т
Крейда кольорова	1 к-т
Нитки бавовняні	2 к-та
Нитки синтетичні (капрон)	2 к-та
Нитки для утоку(різної фактури «травка»,»крученка»	10 мотків
Папір міліметровий	1 рулон
Фломастери	15 к-т
Інструменти	
Гачки в'язальні	15 шт.
Голки	15 шт.
Ножиці побутові	15 шт.
Шило	15 шт.
Контрольно – вимірювальні інструменти	
Лінійка дерев'яна 1000 мм	2 шт.
Лінейка масштабна	15 шт.
Стрічка сантиметрова	15 шт.
Обладнання спеціалізоване	
Настільна лелина	15 шт.
Ткацький міні - верстат	5 шт.
Таблиці та плакати	
Правила техніки безпеки	1 к-т
Умовні позначення для замальовування узорів	1 к-т

Блок «Бісероплетіння»

Основне обладнання	Кількість
Набір бісеру	15 к-т
Набір стеклярусу	15 к-т
Набір ниток № 80-100	10 к-т
Набір капронових ниток №80	10 к-т
Моток льоски	15 шт.

Калька під олівець	1 рулон
Клей ПВА	10 шт.
Інструменти	
Голка для бісеру	30 шт.
Голка звичайна	20 шт.
Наперсток	15 шт.
Ножиці побутові	15 шт.
Лінійка дерев'яна 300 мм	15 шт.
Лекало	15 шт.
Пензлик	15 шт.
Таблиці, плакати	
Види плетіння	1 к-т
Вишивка бісером	1 к-т
Плетіння бісером	1 к-т
Правила техніки безпеки	1 к-т
Картка для індивідуальної роботи	
Схеми плетіння виробів із бісеру	15 наборів

Блок «Українська народна вишивка»

Основне обладнання	Кількість
Бязь або полотно (натуральна тканина)	10 м
Калька для олівців	1 рулон
Клей ПВА	3 шт.
Копіювальний папір	1 упак.
Крейда	1 упак.
Міліметровий папір	1 рулон
Нитки акрилові	15 к-т
Нитки «Муліне»	30 мотків
Тканина для вишивання хрестиком	5 м
Тканина льняна	5 м
Пристосування	
П'яльце різного діаметру	15 к-т
Інструменти	
Голки для ручної вишивки	5 набор.

Ножиці побутові малі	15 шт.
Наперсток	15 шт.
Шпильки швейні	1 упак.
Контрольно – вимірювальні інструменти	
Лінійка дерев'яна 300 мм	15 шт.
Сантиметрова стрічка	15 шт.
Картки для індивідуальної роботи	
Зразки ручних швів	10 к-т

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушко Л. М. Український рушник – поліфункціональний сакральний твір народного мистецтва (функція, типологія, семантика і художні особливості) : автореф. дис. канд. мистецтвознавства / Людмила Миколаївна Андрушко. – Львів : 2009. – 17 с.
2. Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края: Издание Губернского земства к XIII Археологическому съезду (С 75-ю фототипиями, рисунками и чертежами в тексте) / В.А. Бабенко. - Екатеринослав : Типография губернского земства, 1905. - 142 с.
3. Базулина Л. В. Бисер / Л. В. Базулина, И. В. Новикова ; худож. В. Н. Куров. – Ярославль : Академия развития, 2006. – 224 с.
4. Большая книга бисера / Е. Виноградова. - М. : ОЛМА-ПРЕСС ; СПб. : Валери СПД, 1999. - 427 с.
5. Волинець Л. Обрядові рушники / Любов Волинець // Укр. культура. – 1994. – № 7/8. – с. 32.
6. Гурська А. Мова та грамастика українського орнаменту./А. Гурська. – К: Альтернатива, 2003. – 144с.
7. Кара-Васильєва Т.В. Декоративне мистецтво України ХХ століття : у пошуках «великого стилю» / Тетяна Валеріївна Кара-Васильєва, Зоя Анатоліївна Чегусова. – К. : Либідь, 2005. – 277 с.
8. Кара-Васильєва Т.В. Історія української вишивки / Тетяна Валеріївна Кара- Васильєва. – К. : Мистецтво, 2008. – 461 с.
9. Кара-Васильєва Т. В. Полтавська народна вишивка / Тетяна Валеріївна Кара- Васильєва. – К. : Наук. думка, 1983. – 135 с.
10. Литвінець Е.М. Чарівні візерунки / Е.М Литвінець –К.: Радянська школа. 1985. – 48 С.
11. Ніколаєва Т. О. Історія українського костюма / Тамара Ніколаєва. - К.:

Либідь, 1996. - 171, [2] с. : кольор. ілюстр. - Бібліогр.: с. 163-171.

12. Павлюк С., Чмелик Р. «Скарби етнографії та художнього промислу інституту народознавства МАН України»/С. Павлюк, Р. Чмелик .- Львів, 2005. – 228 с.
13. Уткин П.И., Королева Н.С. Народные художественные промыслы/ П.И. Уткин, Н. С. Королева. Учеб. для проф. учеб. Заведений. - М.: «Высш. шк.», 1992. - 159 с.
14. Федотова М.В., Валюх Г.М. Цветы из бисера / М. В. Федотова, Г. М. Валюх; оформ. Н.Ильенко; фото С.Румянцев, В.Филиппов. – М. : Культура и традиции, 2004. – 87 с.
15. Щербаківський В. М. Українське мистецтво : Вибрані неопубл. праці/В. М. Щербаківський. – Київ : Либідь, 1995 . – 288 с.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

«Петриківський розпис»

1 рік навчання

(схвалено науково - методичною радою КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», протокол № 5 від 17.09.2015)

Автор:

Поджаренко Анна Віталіївна, керівник гуртка «Петриківський розпис», «Писанкарство» КПНЗ «ЦДТЮТ» ДМР, народний майстер України, Член національної спілки народних майстрів України, президентський стипендіат

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Дитяче дозвілля – це своєрідний потенціал суспільства завтрашнього дня, тому що саме від того, як людина навчиться організовувати своє дозвілля в дитячі роки, залежить наповненість всього її подальшого життя. Відомо, що найяскравіше залишає в нашій пам'яті незабутні сліди. Часто виникає бажання зафіксувати свої спостереження, враження, хвилювання, щоб зберегти їх. Малювати і виготовляти художні вироби можуть діти різної вікової та соціально-адаптованої категорії.

Петриківський орнамент має багатовікову традицію і тісно пов'язаний з мистецькою культурою Дніпропетровської області. Назву свою він одержав від села Петриківка, яке було засноване в 1772 році. Петриківський декоративний розпис нині відомий далеко за межами нашої країни. Чарівна петриківська квітка розцвіла на чудовій фарфоровій вазі, прегарним візерунком лягла на шовкову тканину, коштовним самоцвітом загорілася на лакованій поверхні сувенірної шкатулки. Петриківський розпис розвивався у вигляді стінопису та декору речей хатнього вжитку. Із покоління в покоління передавалися традиції розпису самотнього, переважно рослинного орнаменту, який щодалі все більше удосконалювався. Нині цей розпис був атестований міжнародною організацією ЮНЕСКО, як всесвітня нематеріальна спадщина. Тому ми повинні зберігати цю культуру і передавати її своїм нащадкам.

На сьогоднішній день вже існує програма з петриківського розпису (автор – Корнієнко А.В.), що схвалена Міністерством освіти і науки України. Дана програма спрямована на поглиблене вивчення особливостей розпису Дніпропетровщини. Кожен розділ програми доповнюється

звичаями і традиціями середньої Наддніпрянщини. Ретельна увага приділяється регіональній символіці особливостям елементів розпису і кольоровій гамі середньої Наддніпрянщині.

Навчальна програма реалізується у гуртку художньо-естетичного напрямку та спрямована на вихованців віком від 6 до 16 років.

Мета програми: розвиток у вихованців стійких інтересів до занять з петриківського розпису та ознайомлення їх з традиціями рідного краю, через оволодіння однією з технік декоративно-ужиткового мистецтва.

Основні завдання:

- спонукати до засвоєння знань про особливості мистецтва петриківського розпису;
- розвинути в дитині становлення гармонії духовного та психічного здоров'я;
- сприяти набуттю власного досвіду в процесі створення художніх образів;
- розвинути творче мислення;
- навчити правильного формування композиції;
- ознайомити з традиціями народної творчості.

Навчальна програма передбачає **1 рік навчання**, розрахована на *початковий рівень - 144 години на рік, 4 год. на тиждень.*

Форми і методи навчання. Навчання проводиться за фронтально-індивідуальною формою, використовуються наступні методи: бесіда, лекція, індивідуальні та колективні вправи, екскурсії в природу, в музеї, на виставки, зустрічі з народними майстрами тощо.

Методи контролю за отриманими результатами: наприкінці кожного заняття проводиться коротке опитування, демонстрація виконаних робіт, їх аналіз.

В основу програми покладено положення компетентісного та діяльнісного підходів, що передбачає розвиток етнокультурної компетентності як базової для програм художньо-естетичного напрямку позашкільної освіти.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема заняття	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	-	2

2.	Інструменти та матеріали, які використовуються у петриківському розписі	3	3	6
3.	Теорія кольору. Методика виготовлення, розведення та змішування фарб	2	4	6
4.	Елементи петриківського розпису	4	26	30
5.	Прадавні композиційні схеми в петриківському розписі	4	12	16
6.	Основи побудови композиційних схем в петриківському розписі	4	16	20
7.	Видатні майстри Петриківського розпису	6	10	16
8.	Природні мотиви – головні елементи петриківського розпису. Стилiзація форми	2	4	6
9.	Створення сюжетних композицій за допомогою використання елементів Петриківського розпису	2	10	12
10.	Робота з дерев'яними виробами	6	22	28
11.	Підсумок	1	1	2
Разом:		36	108	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Мета та зміст роботи гуртка. Види декоративно-ужиткового мистецтва. Ознайомлення з петриківським розписом як одним з видів народного мистецтва. Декоративно-ужиткове мистецтво та його роль в збереженні традицій, звичаїв та обрядів українського народу. Техніка безпеки під час роботи з фарбами.

2. Інструменти та матеріали, які використовуються в петриківському розписі (6 год.)

Теоретична частина. Прилади та матеріали, що необхідні для розпису. Пензлі, палітра, гілки оситягу, піпетка, квачики та ін. Техніка безпеки з колючими та ріжучими предметами.

Практична частина. Виготовлення пензлів з котячого хутра.

3. Теорія кольору, методика виготовлення, розведення та змішування фарб (6 год.)

Теоретична частина. Колірне коло: сполучення кольорів, замутнення, розбілення кольору. Ознаки хроматичних кольорів: кольоровий тон (відтінок), світлота, насиченість. Теплі та холодні, хроматичні та ахро-

матичні кольори. Традиційна колірна гама в декоративному розписі Центральної України. Особливості кольорів Дніпропетровської області.

Практична частина. Зображення петриківської композиції за допомогою протилежних та доповнюючих кольорів.

4. Елементи петриківського розпису (30 год.)

Теоретична частина. Зображення в петриківському розписі. Розглядання зразків петриківського розпису, визначення елементів, які в ньому використовуються. Історія походження елементів в петриківському розписі.

Практична частина. Вимальовування під різними кутами і нахилами, комбінування елементів: „зернятко”, „горішок”, „їжачок”. Освоєння техніки подвійного мазка. Вимальовування елементів: колосок, листочок, цибулька, ромашка, волошка, калина, малина, вишні, маки, кучер’явки, соняхи, яблука, груші, сливи та ін.

5. Прадавні композиційні схеми в петриківському розписі (16 год.)

Теоретична частина. Історія виникнення та розвитку декоративного розпису. Використання петриківського розпису в народному побуті Середньої Наддніпряни.

Практична частина. Виконання фризових композицій та композиційна схема «петриківський букет».

6. Основи побудови композиційних схем в петриківському розписі (20 год.)

Теоретична частина. Поняття ритму, симетрії та асиметрії в анімалістичних, рослинних та геометричних орнаментах. Форми композицій (прямокутна, трикутна, кругла); особливості їх побудови і вимальовування.

Практична частина. Практична робота над зображенням круглої, овальної та прямокутної форми композиції. Вчимося вписувати петриківські мотиви в трикутну та ромбовидну форму.

7. Знайомство з творчістю відомих майстрів петриківського розпису. Створення копій з відомих репродукцій (16 год.)

Теоретична частина. Вивчення творчого та життєвого шляху відомих майстрів петриківського розпису (Федір Панко, Тетяна Пата, Оришка Пилипенко, Надія Білокінь, Марфи Тимченко та ін.)

Практична частина. Копіювання творів відомих майстрів.

8. Природні мотиви – головні елементи петриківського розпису. Стилiзація форми (6 год.)

Теоретична частина. Поява елементів петриківського розпису, як спостереження за рослинами які оточували наших пращурів на той час.

Сучасні види рослин, які зростають в Дніпропетровській області.

Практична частина. Стилізація форми, аналіз та вивчення форми пропонованих рослин, їх зображення у спрощеному вигляді.

9. Створення сюжетних композицій за допомогою використання елементів Петриківського розпису (12 год.)

Теоретична частина. Зображення тварин в петриківському розписі.

Практична частина. Стилізоване зображення зозулі, жар-птиці, пави, та інші анімалістичні елементи.

10. Робота з дерев'яними виробами (28 год.)

Теоретична частина. Історичний розвиток петриківського розпису на дерев'яній поверхні. Правила шліфування, ґрунтування, нанесення фону, копіювання малюнку, покриття лаком. Техніка безпеки під час роботи з лаками та фарбами.

Практична частина. Практична робота з розпису кухонної дерев'яної дощечки, ложки, лопатки, скалки та інших ужиткових речей.

11. Підсумок (2 год.)

Практична частина. Виставка дитячих робіт, зустріч з батьками. Проведення майстер – класу вихованцями гуртка для учнів шкіл району.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці повинні знати:

- правила роботи з різноманітними матеріалами;
- основи кольорознавства;
- основи петриківського розпису;
- правила безпеки при роботі з матеріалами.

Вихованці повинні вміти:

- реалізувати свої мрії у роботах;
- поєднувати різновиди матеріалів;
- створювати власні композиції;
- працювати згуртовано в колективі.

Вихованці повинні набути досвіду:

- самостійно створювати петриківські композиції;
- використовувати теоретичні знання на практиці;
- працювати з різноманітними фарбами, та наносити розпис на будь-який матеріал.

Обладнання та матеріали

Основне обладнання	Кількість
<i>Матеріали</i>	
Клей ПВА	15 фл.
Фарби гуашеві	15 наб.
Акварельні фарби	15 наб.
Прості олівці	15 шт.
Папір для малювання	15 наб.
<i>Інструменти та приладдя</i>	
Лінійка	15 шт.
Пензлі білячі різних розмірів	15 наб.
Палітра пластмасова	15 шт.
Посуд для води	15 шт.
Серветки паперові	15 уп.
Рідке мило	3 фл.
Дерев'яні палички	45 шт.
<i>Таблиці і плакати</i>	
Техніка безпеки	1 к-т
Зображення робіт відомих майстрів з петриківського розпису	1 к-т

ЛІТЕРАТУРА

1. Глухенька Н. Петриківські декоративні розписи / Н.Глухенька – К., 1965
2. Горяева Н.А. Первые шаги в мире искусства / Н.А.Горяева. – М., Просвещение, 1991 – 159с.
3. Коновал Т. О. Писанкова абетка / Т.О.Коновал. – К., 2007
4. Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей / В.П.Котляр: Навч.посібн. – К., 2006 – 200с
5. Любарська Л.М. Образотворче мистецтво. 2 кл. / Л.М. Любарська – К., 2003 – 127с.
6. Любарська Л.М. Образотворче мистецтво. 3 кл. / Л.М. Любарська – К., 2004 – 112с.
7. Любарська Л.М. Образотворче мистецтво. 4 кл. / Л.М. Любарська – К., 2004 – 160с.
8. Яремків М.М. Композиція: творчі основи зображення/ М.М.Яремків: Навч.посібн. – Т., 2005 – 112с.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА «Плетіння та аплікація соломкою»

1 рік навчання

(схвалено науково - методичною радою КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», протокол № 5 від 17.09.2015)

Автори:

Санько Наталя Олександрівна – керівник гуртка «Плетіння та аплікація соломкою» КПНЗ «ЦДТЮТ» ДМР;

Корнієнко Анна Володимирівна – старший науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Соломоплетіння та аплікація соломкою – одне з найдавніших та найпоширеніших видів декоративно-ужиткових мистецтв. Декоративно-ужиткове мистецтво сприяє розвитку творчої особистості, формує та розвиває почуття, моральні та естетичні ідеали, творче мислення та науковий світогляд, учні мають можливість глибше пізнати історію рідного краю, свого народу.

Ознайомити дітей з творчими набутками народу, надати можливість глибше пізнати багатотисялі традиції народу – основні цілі і зміст роботи гуртка.

Навчальна програма реалізується у гуртку художньо-естетичного напрямку позашкільних навчальних закладів та спрямована на вихованців молодшого та середнього шкільного віку.

Мета програми: створення умов для творчого розвитку дітей засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Основні завдання:

- виховати національну та патріотичну свідомість;
- сформувати дбайливе ставлення до надбань народного мистецтва;
- розвинути фантазію, творчу уяву, художній смак.

Навчальна програма передбачає 1 рік навчання, розрахована на *початковий рівень 144 год. на рік, 4 год. на тиждень.*

Зміст роботи гуртка «Плетіння та аплікація соломкою» спрямований

на ознайомлення з різними техніками виконання декоративно - ужиткових робіт з соломи: аплікації, солом'яної іграшки, виробів з соломи, ужиткового та декоративного призначення.

Форми і методи навчання. Навчання проводиться за фронтально – індивідуальною формою. Використовуються такі методи навчання: бесіди, розповіді, лекції, практичні індивідуальні та колективні вправи, екскурсії на виставки, в музеї, зустрічі з народними майстрами.

Методи контролю за отриманими результатами: контроль результату знань та вмінь вихованців відбувається шляхом участі вихованців у різноманітних виставках, конкурсах, вікторинах тощо. Рівень умінь та навичок ретельно просліджується в процесі навчання взагалі, та зокрема під час проведення практичних та контрольних занять, а також на індивідуальних заняттях з творчо обдарованими дітьми.

Програма є орієнтовною. Керівник гуртка може вносити зміни й доповнення у зміст програми та розподіл годин за темами, урахуваючи інтереси гуртківців, стан матеріально-технічної бази закладу.

НАВЧАЛЬНО – ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		
		Усього	Теорет.	Практич.
	Вступ	2	2	-
Розділ 1. Аплікація соломкою		40	6	34
1.1.	Первинна обробка соломи	6	1	5
1.2.	Геометричний орнамент	7	1	6
1.3.	Рослинний орнамент	7	1	6
1.4.	Натюрморт	14	2	12
1.5.	Пейзаж	6	1	5
Розділ 2. Плетіння об'ємних виробів		100	12	88
2.1.	Плетення косички	12	1	11
2.2.	Плетіння зубчатки	12	1	11
2.3.	Плетіння рослинної композиції	12	2	10
2.4.	Українські народні іграшки	32	4	28
2.5.	Обереги	32	4	28
Підсумок		2	1	1
Разом		144	21	123

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Мета та зміст роботи гуртка. Вироби з соломи як складова частина декоративно-ужиткового мистецтва. Види солом'яних виробів.

Розділ 1. Аплікація соломкою (40 год.)

1.1. Первинна обробка соломи (6 год.)

Теоретична частина. Сорти соломки і їхні особливості. Правила заготівлі соломи. Ознайомлення з етапами обробки соломи. Правила лакування. Види інструментів. Техніка безпеки з колючими та ріжучими предметами, фарбами та лаками.

Практична частина. Обробка соломки. Складання композицій на основі квітково – рослинних малюнків. Створення малюнку.

1.2. Геометричний орнамент (7 год.)

Теоретична частина. Поняття орнаменту. Класифікація орнаментів: геометричний, рослинний, анімалістичний). Поняття ескізу.

Практична частина. Поділ малюнка на окремі елементи. Визірування деталей для геометричних орнаментів (чотирикутників та трикутників), складання композицій.

1.3. Рослинний орнамент (7 год.)

Теоретична частина. Особливості композиції з рослинними елементами.

Практична частина. Виготовлення елементів рослинного орнаменту з соломки: квітка, пелюстка, листочок, стебло. З'єднання деталей в одну квітково – рослинну композицію.

1.4. Натюрморт (14 год.)

Теоретична частина. Поняття натюрморту. Техніка виконання натюрморту та основи. Послідовність виконання ескізу.

Практична частина. Виготовлення аплікацій по малюнку фрукти: «Яблука», «Груша», «Черешня»; квіти; «яблунева гілочка». Етапи створення композицій: малюнок, вирізування деталей за малюнком, викладання композицій на основі, наклеювання деталей.

1.5. Пейзаж (6 год.)

Теоретична частина. Елементи, види і характери пейзажу. Особливості пейзажу в аплікації соломкою.

Практична частина. Виготовлення аплікацій по малюнку «Українська хатинка» - малюнок, вирізування деталей, викладання, наклеювання. «Яблуневе дерево», «Українське село».

Розділ 2. Плетіння об'ємних виробів (100 год.)

2.1. Плетення косички (12 год.)

Теоретична частина. Види плетіння: історія, застосування, використання в сучасних виробках. Косички з 2-х та 3-х підготовлених плоских оброблених соломинок.

Практична частина. Техніка плетіння шахматок для виробів з соломи практичного та естетичного призначення. «Корзинка», «Шухлядка».

2.2. Плетіння зубчатки (12 год.)

Теоретична частина. Історія виникнення плетінок. Декоративні вироби з плетінок.

Практична частина. Плетіння зубчатки та зшивання плетінок по спіралі. «Панно», «Підставка», «Кошик», «Цукерниця». Прикрашання оздоблювальними елементами.

2.3. Плетіння рослинної композиції (12 год.)

Теоретична частина. Символізм рослин. Техніка виконання рослинних елементів (пелюсток, різних видів листя). Техніка з'єднання деталей у композицію.

Практична частина. Плетіння декоративних композицій: «Дерево», «Гілочка» (плетіння різноманітних пелюсток і середини квітки; виготовлення листя; з'єднання пелюсток у квітку; оформлення гілочок).

2.4. Українські народні іграшки (32 год.)

Теоретична частина. Історія виникнення української народної іграшки з соломи. Символізм тварин. Обереги Техніка виготовлення іграшок.

Практична частина. Виготовлення ляльок за зразком, іграшки «Птах», «Кінь».

2.5. Обереги (32 год.)

Теоретична частина. Традиційні українські обереги. Використання природного матеріалу. Історія виникнення, обрядові функції, взаємозв'язок з сучасним світом.

Практична частина. Завдання за зразком. Виготовлення оберегів «Віничок», «Хрест», «Янгол», «Павук», «Дідухи». Оздоблення, оформлення робіт. Проведення виставок, конкурсів. Вибір найкращих робіт до міських та районних конкурсів.

Підсумок (2 год.)

Теоретична частина. Підсумки роботи за навчальний рік.

Практична частина. Оформлення та підготовка робіт до виставки.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- види плетіння;
- техніки виконання виробів з соломи;
- знати техніку безпеки праці з колючими та ріжучими предметами та інструментами;
- виробляти традиційні іграшки з соломи.

Вихованці мають вміти:

- плести з соломи різними видами плетіння;
- виготовляти з плетінок традиційні вироби;
- складати композиції в техніці аплікація соломкою;
- вихованці мають вміти плести елементи дрібного плетіння.

Вихованці мають набути досвід:

- виконання виробів з природних, підручних матеріалів;
- самостійно використовувати набуті знання та вміння при виконанні творчих робіт.

Орієнтований перелік обладнання для організації роботи гуртка «Плетіння та аплікація соломкою»

Основне обладнання	Кількість
Солома обромлена	5 кг
Картон	15 листів
Клей ПВА	15 флаконів
Тканина, клаптики однотонна	За необхідністю
Нитки різного кольору	3 набори
Олівці прості	15 шт.
Папір кольоровий та білий	15 наборів
Кольорові фарби	15 наборів
<i>Інструменти</i>	
Голки різного діаметру	5 наборів
Ножиці побутові	15 шт.
Шпильки швейні	5 наборів
Лінійка дерев'яна 300мм	15 шт.

Пензлики для клею	15 шт.
<i>Таблиці й плакати</i>	
Правила техніки безпеки для гуртка	1 к-т

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриб А.Є. Соломоплетіння / А.Є.Гриб. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 64с.
2. Від ремесла до творчості / Упоряд. Ю.Г.Легенький. – К.: Час, 1990. 152 с.
- Лугова З. Лозоплетіння/ Зінаїда Лугова; упоряд. О.Колонькова. – К.: Шк. світ, 2012. – 48с.
3. Стеченко А.Ф. Изготовление плетеных изделий. – К. : Урожай, 1991. – 272с.
4. Фитч Б. Дизайн. Декор из соломки: Плетение, вышивка, аппликация / Барбара Фитч - Ростов - на – Дону, 2004. – 96с.
5. Хоменко В., Никитюк Г. Обереги своими руками: украшения и защита вашего дома. Денежные мешочки, домовые. Венички, картины / В.Хоменко, Г.Никитюк. – Харьков: Книжный Клуб «Клуб семейного досуга», 2010. – 96 с.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

«Кераміка»

2 роки навчання

(схвалено науково - методичною радою КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», протокол № 5 від 17.09.2015)

Автори:

Худолій Олена Борисівна – керівник гуртка-методист «Кераміка» КПНЗ «ЦДТЮТ» ДМР, народний майстер України, художник – кераміст;

Корнієнко Анна Володимирівна – старший науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Згідно з нашими пращурами, саме ці чотири стихії: земля, вода, повітря, вогонь становлять основу життя. Коли ж мудра воля людини поєднала їх – народилося диво, що зветься керамікою. Термін «кераміка» походить від грецького слова «керамос», що означає – глина.

Глина - дуже поширений, легкодоступний матеріал. Формування глини та обробка її були першими зародками технічної майстерності на зорі людської культури. У людських творчих руках глина «слухняна», легко набирає будь-якої форми. Різноманітні глечики та макітри, куманці та миски, вази та кахлі, іграшки у вигляді коників, барині приваблюють нас ще з дитинства декоративним оздобленням та функціональністю. З давніх часів і до наших днів славляться гончарні вироби та художня кераміка – як витвір мистецтва багатьох країн світу.

Наявність різноманітних глин визначила широке побутування кераміки на території України. Барвисті глиняні іграшки, свистунці у вигляді птахів та звірів, глечики, керамічні пласти та кахлі – все це дозволяє нам зазирнути в свідомість талановитого народу, досягнувши його уявлення про світ, про давні часи.

Під час навчання у гуртку «Кераміка» діти проймаються любов'ю до своїх національних традицій, до рідного краю. Без минулого нема майбутнього, без усвідомлення своїх коренів неможливий розвиток культури та мистецтва. Освоєння різних глиняних матеріалів, а також технологічні засоби роботи з глиною, розвиває у дітей творчу активність, підвищує цікавість до творчого процесу, виховує зосередженість і терпіння, твор-

чу індивідуальність та художню майстерність, розкриває дітям чарівний світ кераміки.

Заняття у гуртку «Кераміка» не лише знайомлять дітей з мистецтвом кераміки. Вони є екскурсом у етнографію, тим самим сприяючи вихованню у кожної дитини любові до свого народу, країни, художньої спадщини.

Навчальна програма реалізується у гуртках художньо - естетичного напрямку позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладів та спрямована на вихованців молодшого, середнього та старшого шкільного віку. Навчальні групи формуються відповідно до рівня підготовки, успішності навчання та віку дітей.

Мета програми: розвиток творчого, просторового, асоціативного мислення; знань, умінь і навичок у процесі роботи з глиною, формування всебічної розвиненої особистості дитини засобами художньої кераміки.

Основні завдання полягають у формуванні таких компетентностей:

1. *Пізнавальної*, скерованої на ознайомлення з гончарством та художньою керамікою як видів народної творчості.

2. *Практичної*, орієнтованої на оволодіння навичками виготовлення різноманітних гончарних та керамічних виробів.

3. *Творчої*, спрямованої на розвиток творчого потенціалу, формування творчих здібностей та естетичного смаку

4. *Соціальної*, націленої на виховання дбайливого та шанобливого ставлення до народних традицій, національної спадщини, популяризацію керамічного та гончарного мистецтва.

Програма передбачає **2 роки навчання** і розрахована на *початковий рівень* – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень та *основний рівень* – 216 год. на рік, 6 год. на тиждень.

Вихованці 1-го року навчання набувають початкових знань з ручного ліплення, отримують найпростіші та найефективніші прийоми роботи з пластичними масами, знайомляться з історією гончарства та художньої кераміки, вивчають простий технологічний процес підготовки, обробки глини та інших пластичних мас, ліпленню пустотілих форм, технологію сушіння та випалювання виробів.

Зміст роботи спрямований на створення умов для здобуття учнями знань, вмінь та навичок у роботі з глиною та іншими пластичними масами, ознайомлення з історією художньої кераміки та гончарства, навчання самостійного планування та організації власного трудового процесу, знаходження шляхів вирішення творчих завдань, оволодіння різноманіт-

ними техніками і прийомами ручного ліплення, формування і розвиток практичних вмінь і навичок зі створення самобутніх і оригінальних виробів, підвищення художньої культури дітей шляхом ознайомлення їх з творами майстрів художньої кераміки та гончарства.

Вихованці 2-го року навчання набувають поглиблені знання з технології ручного та механічного ліплення, вивчають ускладнений технологічний процес підготовки глини, процес створення складних форм виробів, вивчають кольорознавство з погляду скульптури, гончарства та художньої кераміки, основні положення про фактуру та форму виробів, технологію сушіння та випалювання.

Зміст роботи вміщує у себе створення умов для поглиблення знань, вмінь та навичок роботи з глиною, експериментальної та дослідницької діяльності, ознайомлення з історією світової художньої кераміки та гончарного народного мистецтва України, ознайомлення зі скульптурою, з видами кераміки: фарфор (порцеляна), фаянс, напівфарфор, майоліка, гончарні вироби), поглиблення знань про склад і властивості глини та їх використання у процесі створення творчих робіт; організація екскурсій в майстерні гончарів та художників-керамістів, музеї, на виставки тощо.

Форми навчання: фронтально-індивідуальна робота, майстер-класи, екскурсії в природу, виставки, музеї, зустрічі з народними майстрами, участь у ярмарках декоративно-ужиткового мистецтва.

Методи навчання: словесні (бесіда, розповідь, дискусія); наочні (демонстрація керамічних та гончарних виробів, мистецьких творів, зразків, ілюстрацій, дитячих керамічних та гончарних робіт, таблиць, плакатів, педагогічний рисунок); художньо-практичні (конструювання, витягування); художньо-практичні (дослід, експеримент, аналіз, висновок, перевірка, корекція, оцінювання, опитування).

Методи контролю за отриманими результатами. Проводяться з метою формування в учнів пізнавальних інтересів, творчого та критичного мислення, активності, самостійності, рефлексії та емпатії.

Наприкінці кожного заняття проводиться коротке опитування, демонстрація дитячих виробів, їх аналіз.

Навчальна програма є орієнтовною. Керівник гуртка може вносити зміни й доповнення у зміст програми та розподіл годин за темами, урахувачи інтереси гуртківців, стан матеріально-технічної бази закладу.

**Початковий рівень, 1 рік навчання
НАВЧАЛЬНО - ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		
		Теоретичних	Практичних	Усього
1.	Вступ	2	-	2
2.	Знайомство з інструментами	2	10	12
3.	Ліпні прийоми роботи з глиною	2	18	20
4.	Лиття та ручне формування виробів	2	20	22
5.	Декоративні форми	2	20	22
6.	Декоративне панно	2	26	28
7.	Декорування керамічної поверхні	2	34	36
8.	Підсумок	1	1	2
	Всього	15	129	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2год.)

Теоретична частина. Організаційні питання. Бесіда з правил поведінки в майстерні. Ознайомлення з планом роботи гуртка, метою та основними завданнями. Особливості розвитку кераміки на Наддніпрянщині. Знайомство з роботами гуртківців, зроблених у попередні роки.

2. Знайомство з інструментами (12 год.)

Теоретична частина. Історія виникнення кераміки. Проведення інструктажу по техніці безпеки. Знайомство з матеріалами і обладнанням. Стеки, їх види. Прийоми роботи з інструментами. Ознайомлення з базовими прийомами ліплення з глини та інших пластичних мас (солоне тісто, шамот, пластик, лікер), технологією обробки глини. Майстри Наддніпрянщини.

Практична частина. Приготування керамічного тіста. Вправи зі стеками різних за формою та призначенням.

3. Ліпні прийоми роботи з глиною (20 год.)

Теоретична частина. Основні способи та прийоми формування виробів з глини (веретенця, куля, краплина, качалочка). Вивчення властивостей глини на дотик та характеристика її властивостей. Техніка ліплення з шматка, пласта, кільцями, джгутиком. Знайомство з пустотілим об'ємом. Особливості сушіння робіт та підготовка до випалювання.

Практична частина. Ліплення з шматка, з пласта, кільцями простих

керамічних виробів. Заготовки спрощених форм. Ліплення предметів побуту «джгутувим» способом за зразком.

4. Лиття та ручне формування виробів (22 год.)

Теоретична частина. Техніка лиття в гіпсових формах. Техніка ручного формування в гіпсових формах.

Практична частина. Виготовлення виробів технікою лиття та ручного формування в гіпсових формах.

5. Декоративні форми (22 год.)

Теоретична частина. Знайомство з декоративними глиняними формами. Технологія виготовлення декоративних форм, основні прийоми ліплення. Види декоративного рельєфу, поняття декоративного пласти. Мистецтво Марії Приймаченко.

Практична частина. Виготовлення заготовки спрощеної декоративної форми. Копіювання виробів традиційних декоративних форм відомих народних майстрів. Виготовлення виробів простих геометричних форм, дрібна пластика (овочі та фрукти, узагальнені форми тварин та птахів за зразком народних майстрів), ліплення іграшок на конусній, циліндричній основі за народними мотивами, виготовлення декоративних форм баранців, коників, цапиків, казкових образів. Створення тварин за мотивами творів Марії Приймаченко.

6. Декоративне панно (28 год.)

Теоретична частина. Поняття «панно». Правила виконання ескізу. Види рельєфу. Ознайомлення з творами майстрів петриківського розпису. Техніка виготовлення панно за мотивами Петриківського розпису.

Практична частина. Виготовлення панно «Петриківські мотиви».

7. Декорування керамічної поверхні (36 год.)

Теоретична частина. Види декорування поверхні виробу (рельєфний, ангоб, тиснення, полива, глазур). Орнаментальна символіка глиняних виробів. Способи декорування виробу (лошіння, замивка, фляндровка, пастилаж, мраморизація за допомогою піпетки, пензликів, паличок, стеків, щіток тощо).

Практична частина. Декорування поверхні виробів різними способами.

8. Підсумок (2 год.)

Теоретична частина. Зустріч з народними майстрами.

Практична частина. Підготовка робіт до виставки. Виставка творчих робіт гуртківців. Екскурсії в майстерні гончарів та керамістів, в музеї та виставки, свята.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- види кераміки та історію її розвитку;
- правила з техніки безпеки під час роботи з пластичними масами, глиною та інструментами;
- види глини та її властивості;
- основні способи та прийоми формування виробів з глини (веретенця, куля, краплина, качалочка);
- технологію обробки глини та підготовку її до роботи;
- прийоми збереження глини та глиняних виробів;
- види та способи обробки і декорування виробів з глини та інших пластичних мас.

Вихованці мають вміти:

- готувати глину до роботи та обробляти її;
- користуватися основними способами формування виробів з глини;
- створювати вироби зі шматка глини, з пласта, кільцями;
- виготовляти керамічні вироби технікою лиття та ручного формування в гіпсових формах;
- застосовувати декор відповідно форми;
- поєднувати у декоруванні рельєф та розпис;
- підготувати зліплений виріб до сушіння;
- використовувати отримані знання і навички у повсякденному житті.
-

Вихованці мають набути досвід:

- виготовлення виробів зі шматка глини, з пласта, кільцями, джгутиком;
- декорування поверхні виробу;
- сушіння робіт та підготовки їх до випалювання.

Основний рівень, 2 рік навчання НАВЧАЛЬНО - ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		
		Теоретичних	Практичних	Усього
1.	Вступ	3	-	3
2.	Народна керамічна іграшка	3	33	36

3.	Розпис керамічної іграшки	3	27	30
4.	Малі пластичні форми (декоративна скульптура)	3	27	30
5.	Формування виробів механічним способом. Гончарний круг	3	33	36
6.	Виготовлення керамічного посуду	3	36	39
7.	Декорування керамічної поверхні	3	36	39
8.	Підсумок	3	-	3
Всього		24	192	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (3 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з планом роботи гуртка на навчальний рік. Бесіда з правил техніки безпеки та поведінки: правила користування інструментами та пристроями в керамічному виробництві. Етнографічні регіони керамічного виробництва на Україні. Знайомство з традиційними видами українського гончарного мистецтва.

2. Народна керамічна іграшка (36 год.)

Теоретична частина. Історія народної іграшки. Види і регіональні особливості народної глиняної іграшки. Поняття «Стилізація». Міфологічні уявлення про птахів і тварин. Особливості ліплення народної іграшки. Прийоми і технічні засоби формування виробів. Творчість О. Селюченко, Л.Діденко, С. Денисенко. Особливості керамічної народної іграшки району Наддніпрянщини.

Практична частина. Ескізні замальовки зразків регіональних іграшок. Виготовлення іграшки «Півник» (за зразками опішнянських, косівських та васильківських майстрів української народної іграшки). Виготовлення традиційної української іграшки за зразками майстрів (О. Селюченко, Л.Діденко, С. Денисенко та ін.). Виготовлення керамічної народної іграшки району Наддніпрянщини.

3. Розпис керамічної іграшки (30 год.)

Теоретична частина. Орнаментальна символіка глиняних виробів. Основні прийоми розпису фарбами. Колірне коло: сполучення кольорів, замутнення, розбілення кольору.

Практична частина. Підбір кольорів. Послідовний розпис іграшки.

4. Малі пластичні форми (декоративна скульптура) (30 год.)

Теоретична частина. Поняття «Композиція». Вивчення сюжетної композиції у декоративній скульптурі. Технологія виготовлення гончар-

них виробів у скульптурній композиції. Зв'язок стародавніх звичаїв з сучасними.

Практична частина. Розробка композицій в ескізах робіт та створення композицій на задану тему. Ліплення іграшок (за подобою жіночої та чоловічої фігур, тварин, птахів, комах у стані спокою і руху). Складання керамічної композиції з двох постатей.

5. Формування виробів механічним способом. Гончарний круг (36 год.)

Теоретична частина. Будова гончарного круга, його технічні можливості. Основні прийоми роботи з гончарним кругом. Поняття барельєфа. Техніка безпеки при роботі на гончарному крузі. Ознайомлення з технікою наліпного декорування.

Практична частина. Опанування прийомів приведення круга в рух, центрування глини, витягування. Виготовлення посуду з одного шматка глини (горщик для квітів, тарілка, чашка, глечик). Ліпне декорування сирих виробів.

6. Виготовлення керамічного посуду (39 год.)

Теоретична частина. Етнографічні регіони керамічного виробництва в Україні. Український народний гончарний посуд в традиційному побуті. Прийоми і технічні засоби формування гончарних виробів. Легенди про виникнення гончарного посуду. Знайомство з традиційними видами та формами гончарного посуду, класифікація їх за призначенням.

Практична частина. Виготовлення побутового посуду з кришками (сільнички, глечика, горщика, куманців, макітри, мисок).

7. Декорування керамічної поверхні (39 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з керамічними фарбами та способами їх використання. Значення кольору у кераміці.

Практична частина. Декорування виробів кольоровими ангобами.

8. Підсумок (3 год.)

Теоретична частина. Зустріч з народними майстрами. Експерсії в майстерні гончарів та керамістів, музеї та виставки.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати :

- історію народної глиняної іграшки, види і регіональні особливості;
- побутове та ритуальне призначення форм посуду та іграшки;
- історію виникнення гончарного круга, будову, правила та техніку безпеки при роботі на гончарному крузі;

- майстрів кераміки минулого та сучасності України;
- види та способи обробки і декорування посуду;
- технологічні процеси сушки та випалу.

Вихованці мають вміти:

- працювати на гончарному крузі;
- правильно і безпечно працювати з матеріалами та інструментами;
- виготовляти посуд та традиційну українську іграшку різними способами;
- виготовляти традиційну українську іграшку;
- ліпити малі пластичні форми за подобою жіночої та чоловічої фігур у стані спокою і руху;
- володіти технікою традиційного рослинного наліпного декору;
- покривати виріб ангобами.

Вихованці мають набути досвід:

- роботи на гончарному крузі;
- виготовлення традиційної української іграшки;
- декорування виробів ангобами.

Орієнтовний перелік обладнання для організації роботи гуртка «Кераміка»

Основне обладнання	Кількість
<i>Матеріали</i>	
керамічна глина	0,5 – 1 кг
гончарна глина	0,5 – 1 кг
шлікер	15 наборів
кольорові ангоби	15 наборів
папір для ескізів	15 наборів
прості олівці	15 шт.
<i>Інструменти та приладдя</i>	
дерев'яні стеки	20шт.
металеві ножі	15 шт.
стеки пластикові	20шт.
пензлики різних розмірів з натуральних та штучних матеріалів	20 наборів
палітра пластмасова	20шт.

посуд для води	20шт.
тканина для глини : бавовняна	25шт.
гумові груші	15-20шт.
фактурні тканини	10шт.
Обладнання	
парти учнівські	6 шт.
гончарний круг	1 шт.
турнетки	15 шт.
Таблиці, плакати, експонати	
техніка безпеки	1к-т
зображення робіт відомих майстрів гончарства та художньої кераміки	20 шт.
експонати (гончарні та керамічні вироби)	30 шт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акунова В. А. Технология изготовления и декорирования художественных керамических изделий / В. А. Акунова. – М.: Высшая школа, 1984. – 365с.
2. Воробйова І. А. Чарівний світ народного мистецтва / І. А. Воробйова. Опішнянський розпис. – Х.: ПП, «АН ГРО ПЛЮС» 2006р. – 21с.
3. Навчальні програми з позашкільної освіти / За ред. В.Мачуського. – К.: Шк.світ, 2014. – 104 с.
4. Омеляненко Л. Опішнянська іграшка: практ. посібн. / Л.Омеляненко. – Полтава : Графітекс, 2006. – 56 с.
5. Програми з позашкільної освіти : Художньо-естетичний напрям / Андрійчук С.А., Биковська О.В., Василянська І.О. та ін. – К.: Грамота, 2009. – Вип.2 – 232 с.
6. Щербань О. Майстриня глиняної іграшки // Україна і світ у часовому вимірі. – Донецьк : Норд-Прес, 2009. – С.636–637.
7. Щербань О. Техніка виготовлення півників-свистунців у Опішному // Постметодика. – 2003. – №5–6 (51-52). – С.26–28.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

для педагогів

«Етнокультурне виховання учнів»

(схвалено науково - методичною радою КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», протокол № 5 від 17.09.2015)

Автори:

Цариніна Світлана Павлівна – методист КПНЗ «ЦДТЮТ»ДМР;

Корнієнко Анна Володимирівна – старший науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Політика у сфері етнокультурного виховання учнів є одним із основних напрямів діяльності держави, що набуває важливого значення в контексті становлення громадянського суспільства. Саме тому виникла необхідність пошуку ефективних технологій виховання особистості у динамічних умовах сьогодення, експериментального відпрацювання шляхів його здійснення етнокультурними засобами. Нині проблема етнокультурного виховання набуває все більш значущого характеру. Виховання дітей на основі кращих народних традицій і народної художньої творчості розглядається як фактор збереження культурної самобутності, етнічної ментальності, національних цінностей народу. При цьому особливу роль грають технології етнокультурного виховання учнів з використанням засобів декоративно-ужиткового мистецтва. Потрібно зауважити, що актуальність проблеми зумовлена сукупністю чинників наукового, соціального та прикладного значення. Вона визначається насамперед сучасними тенденціями в освіті, що характеризується істотним підвищенням уваги до проблеми етнокультурного виховання підростаючого покоління. Система освіти покликана забезпечити історичну спадкоємність поколінь і розвиток національної культури, виховання дбайливого ставлення до історичної та культурної спадщини.

Нині постало завдання розробки інноваційних підходів до нового змісту, організаційних форм і методів етнокультурного виховання учнів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. Необхідним є з'ясування можливостей позашкільного навчального закладу у розвитку народних промислів і ремесел та використання потенційних можливостей декоративно-ужиткового мистецтва для етнокультурного вихован-

ня учнів. Для вирішення цієї задачі потрібен педагог обізнаний, висококваліфікований, творчий, майстер своєї справи, який може передати підростаючому поколінню надбання народу.

Навчальна програма реалізується у позашкільному навчальному закладі і призначена для педагогів, керівників гуртків декоративно-ужиткового мистецтва.

Мета програми – підвищення рівня професійної майстерності у педагогів позашкільних навчальних закладів, набуття знань про умови формування етнокультурних компетентностей, ціннісних орієнтацій, актуальних якостей особистості у вихованців.

Основні завдання:

- підвищити рівень кваліфікації педагогічних працівників з етнокультурного виховання учнів;
- ознайомити з поняттям етнокультурної компетентності учнів, компонентів, критеріїв, показників та рівній сформованості даної якості;
- ознайомити керівників гуртків з інноваційними формами і методами роботи;
- розвинути творчу уяву, нестандартне мислення, фантазію, виробити індивідуальний стиль роботи;
- виховати почуття гордості і пошану до традицій, надбань свого народу.

Навчальна програма розрахована на 36 годин.

Форми і методи навчання:

Навчання проводиться за фронтальною та індивідуальною формою; використовуються методи: лекція, бесіда, круглий стіл, тренінгові технології.

Методи контролю за отриманими результатами. Наприкінці кожного заняття проводиться бесіда, опитування, спостереження за роботою педагогів, з метою виявлення чи застосовуються набуті знання у практиці, виконання творчих справ, діагностування знань і рівня етнокультурної компетентності у вихованців.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		
		Теоретичних	Практичних	Усього
1.	Вступ	1	1	2
2.	Етнокультурне виховання як соціально-педагогічна проблема	1	1	2

3.	Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб етнокультурного виховання	1	1	2
4.	Умови етнокультурного виховання у позашкільних навчальних закладах	2	2	4
5.	Методи педагогічного дослідження	2	2	4
6.	Методи етнокультурного виховання учнів	4	4	8
7.	Форми етнокультурного виховання учнів в позашкільних навчальних закладах	1	1	2
8.	Особливості планування роботи з урахуванням наскрізної програми з етнокультурного виховання закладу	1	5	6
9.	Форми роботи з батьками з етнокультурного виховання учнів	2	2	4
10.	Підсумок	1	1	2
	Разом	16	20	36

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Мета та зміст роботи. Ознайомлення з планом роботи і обґрунтування вибору тем занять.

Практична частина. Вправи з метою згуртування групи. Тренінгові вправи: «Я – унікальна і неповторна особистість», «Психологія успіху».

2. Етнокультурне виховання як соціально-педагогічна проблема (2 год.)

Теоретична частина. Понятійний апарат: «етнокультурне виховання», «етнокультурна компетентність». Структура поняття, умови формування заданої якості.

Практична частина. Презентація на тему: «Історичні особливості розвитку людських спільнот і витоки української нації».

3. Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб етнокультурного виховання (2 год.)

Теоретична частина. Історія декоративно – ужиткового мистецтва, види, зв'язок з сучасністю. Декоративно – ужиткове мистецтво України. Засоби навчально-виховної роботи в позашкільному навчальному закладі.

Практична частина. Круглий стіл «Засоби етнокультурного виховання». Аналіз, обговорення, коментування, обмін думками і обґрунтування

впливу мистецтва на розвиток нашої нації у різних аспектах: політичних, економічних, правових, психологічних, педагогічних.

4. Умови етнокультурного виховання у позашкільних навчальних закладах (4 год.)

Теоретична частина. Поняття «Умови», «Педагогічні умови», «Організаційно-педагогічні умови». Умови етнокультурного виховання. Шляхи реалізації педагогічних умов етнокультурного виховання. Умови підвищення етнокультурної компетентності у підростаючого покоління на заняттях гуртків.

Практична частина. Презентація творчих ідей по підвищенню рівня етнокультурної компетентності у вихованців.

5. Методи педагогічного дослідження (4 год.)

Теоретична частина. Загальнонаукові логічні методи і прийоми. Метод моделювання. Емпіричні методи педагогічного дослідження. Метод опитування в структурі педагогічного дослідження.

Практична частина. Модель етнокультурного виховання. Розробка анкети з визначення рівня етнокультурного виховання.

6. Методи етнокультурного виховання учнів (8 год.)

Теоретична частина. Класифікація методів виховання. Поняттям методу проєктів, етапи і методика проведення. Презентація «Впровадження методу проєктів». Дослідницько – експериментальний метод роботи. Презентація «Вимоги до оформлення дослідницько – експериментальних робіт».

Практична частина. Розробка фрагменту заняття «Декоративно-ужиткове мистецтво та етнокультурне виховання». Підбір тем і розробка проєктів для вихованців гуртків. Робота над проєктом для учнів «Відкрий для себе Україну»: тестові завдання з історії козацтва, звичаїв, побуту; складання ігрових завдань з народних ремесел, враховуючи регіон Наддніпрянщини (гончарства, вишивки, лозоплетіння, витинанки, периківки); підбір фольклору даного регіону і оформлення презентації.

7. Форми етнокультурного виховання учнів в позашкільних навчальних закладах (2 год.)

Теоретична частина. Класифікація форм виховання. Структура, особливості і алгоритм проведення занять у формі: лекцій, круглих столів, майстер–класів, дискусій, пресконференцій.

Практична частина. Організація діяльності на заняттях декоративно-ужиткового мистецтва.

8. Особливості планування роботи з урахуванням наскрізної програми з етнокультурного виховання закладу (2 год.)

Теоретична частина. Наскрізна програма етнокультурного виховання учнів у позашкільному навчальному закладі – особливості, структура, тематика. Умови роботи за даною програмою.

Практична частина. Планування роботи гуртків на основі наскрізної програми етнокультурного виховання. Генерація ідей впровадження наскрізної програми у різних напрямках роботи Центру.

9. Форми роботи з батьками з етнокультурного виховання у сучасному житті (4 год.)

Теоретична частина. Традиційні форми роботи і використання їх у етнокультурному вихованні: відкриті заняття у гуртках декоративно–ужиткового мистецтва, виставки робіт для батьків, робота з батьківським активом, батьківські збори, консультації, день відкритих дверей. Презентація «Нетрадиційних форм роботи у етнокультурному вихованні»: наочні – розповсюдження матеріалів з здійснення етнокультурного виховання у сімейному колі: інформація про родинні традиції нашого регіону, обряди, викладання на сторінках у соцмережі на сайті КПНЗ «ЦДТЮТ» порад батькам, результати виставок, конкурсів, методичні рекомендації з проведення майстер–класів з декоративно–ужиткового мистецтва в домашніх умовах; організація і проведення у Центрі суспільних масових свят та майстер–класів разом з батьками; влаштування суспільних виставок і конкурсів родинних робіт; виготовлення за допомогою різних технік декоративно–ужиткового мистецтва дерева родоводу, сімейних оберегів.

Практична частина. Складання плану роботи з батьками на навчальний рік.

10. Підсумок (2 год.)

Теоретична частина. Підсумки роботи за навчальний рік. Презентація «Творчий колектив Центру дитячої та юнацької творчості».

Практична частина. Анкетування педагогів.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Педагоги мають знати:

- сутність поняття етнокультурного виховання;
- форми і методи виховання, технологія їх застосування у своїй педагогічній діяльності;
- умови підвищення рівня етнокультурної компетентності учнів;
- форми роботи з батьками з етнокультурного виховання учнів.

Педагоги мають вміти:

- розробляти навчальні програми;
- розробляти діагностичні методики дослідження;
- поєднувати різноманітні форми і методи роботи, для отримання кращих результатів виховання і стійкого зацікавлення учнів;
- презентувати результати своєї роботи.

Педагоги мають набути досвід:

- планування роботи гуртка спираючись на наскрізну програму етнокультурного виховання учнів;
- розробки і проведення заняття відповідно окресленій проблемі;
- використовувати інноваційні методи роботи у своїй педагогічній практиці;
- розробки анкети з визначення рівня етнокультурного виховання;
- розробки моделі етнокультурного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батухтіна О. Г. Формування елементів національної культури у дітей шостого року життя засобами української народної іграшки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Батухтіна Ольга Геннадіївна. - К., 1999. -232 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І.Д. Бех. - К. : ІЗМН, 1998. - 204 с.
3. Бех І.Д. Почуття громадянськості у вчинковому вираженні / І. Д. Бех // Формування громадянської компетентності учнівської молоді : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2005 р.) – Х. : ХОНМІБО, 2005. – С. 8–19.
4. Ворожейка О. М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. – Х.:вид. Група «Основа», 2011. – 2 – геvid.перероб. -255с.
5. Гавлітіна Т.М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу. Навчально-методичний посібник. - Рівне: Волинські обереги, 2007. - 220с.
6. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям / С.У. Гончаренко. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма “Планер”, 2010. – 308 с.
7. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: колективна монографія / [Вербицький В.В., Литовченко О.В., Ковбасенко Л.І. та ін.]; за ред. О.В. Литовченко. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 192 с.
8. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закла-

ду: колективна монографія / [Вербицький В.В., Литовченко О.В., Ковбасенко Л.І. та ін.]; за ред. О.В. Литовченко. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 192 с.

9. Пустовіт Г.П., Тихенко Л.В. Позашкільна освіта і виховання: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи : монографія. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – Кн.2. – 272с.
10. Філіпчук Г.Г. Проблеми етнокультури в змісті шкільної освіти / Г.Г.Філіпчук // Педагогіка і психологія. – 1999. - №4. С.52-58.
11. Форми і методи роботи класного керівника з батьками учнів. Режим доступу: http://pidruchniki.com/11800912/pedagogika/formi_metodi_roboti_klasnogo_kerivnika_batkami_uchniv.

У методичному посібнику представлені навчальні програми з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку, схвалені науково-методичною радою КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» (протокол № 5 від 17.09.2015), які готові до впровадження у роботу позашкільних навчальних закладів Дніпропетровської області.

В процесі проведення дослідно-експериментальної роботи «Етнокультурне виховання дітей засобами декоративно-ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу» на базі комунального позашкільного закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпропетровської міської ради було також розроблено комплект програм, які схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 29.12.2015).

З програмами можна ознайомитись на сайті:

<http://samaracdtut.klasna.com/uk/Site/Index.html>.

e-mail: kpnz.cdtut.dmr@gmail.com

**З досвіду роботи
позашкільного навчального закладу
«Центр дитячої та юнацької творчості»**

***Розробка заняття гуртка на тему: «Виготовлення традиційної
народної витинанки Катеринославщини»***

Мета:

Навчальна: ознайомити вихованців з традиційними народними витинанками Катеринославщини та їх використання; навчити новим навичкам та прийомам роботи у техніці витинанки, притаманної Катеринославському регіону.

Розвивальна: розширити уявлення про мистецтво народної витинанки Катеринославщини та його використання як у минулому, так і в сучасному житті; розвивати творчу уяву та художній смак.

Виховна: виховувати почуття прекрасного, розуміння краси народного мистецтва витинанки, та повагу до історії, традицій та самобутньої культури рідного краю.

Обладнання: Кольоровий папір, картон, клей ПВА, ножиці, олівець, щіточка для клею, серветка, технологічні картки, взірці виставкових композицій відповідної тематики.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

1. Привітання
2. Перевірка вихованців.
3. Повідомлення плану заняття, мети та теми.

II. Основна частина.

1. Вивчення нового матеріалу.

Що таке витинанка? Це паперові хатні прикраси з ажуром, витнуті ножем або ножицями. З давніх-давен народні майстри прикрашали свої оселі різноманітними виробами, виготовленими власноруч, в яких вони втілювали свою творчу фантазію, своє відчуття прекрасного, натхненні красою природи рідного краю.

Завдяки цьому нестримному бажанню людини прикрасити своє буття, своє житло й народилось це неповторне мистецтво - витинанки. В українських хатах Катеринославського регіону витинанками прикрашались: стіни, вікна, одвірки, сволок, печі, мисники та навіть божниці.

Двічі на рік цей декор оновлювався на такі великі свята: на Різдво хата прикрашалась «Різдвяними витинанками», а на весні – на Великдень, коли чепурилась та заново перебілювалась оселя, вона прикрашалась новими яскравими витинанками, які мали не тільки декоративну, але й оберегову функцію.

У сучасному житті, витинанки – це насамперед декоративне мистецтво, яке широко використовується у дизайні інтер'єрів – як святкове декорування приміщень, у поліграфії – як вітальні листівки до свят, або яскраві ілюстрації до дитячої літератури, та як оригінальний дизайн до різноманітних журналів, каталогів, буклетів, календарів, та інше. Також витинанки використовуються як самостійні виставкові витвори мистецтва, які експонуються у різноманітних музеях та художніх галереях по всьому світі.

Народне мистецтво витинанки Катеринославщини – це насамперед славнозвісна Петриківська витинанка, яка має «спільне коріння» з Петриківським розписом, тому дуже подібна до нього.

Вона також графічна, ажурна, яскрава та багатокольорова. В ній дуже багато елементів з Петриківського розпису – це цибульки, грона калини, ягоди полуниці, різноманітні плоди, таких квіток як – жоржини, соняшники, волошки, маки та інше. Також Катеринославські витинанки «перегукуються» з місцевим розписом подібністю традиційного колориту червоно – жовто – зелених тонів, та традиційними композиціями такими як: «Букет», «Гілочка», «Вазон», «Рушничок» та інше. Навіть існують рушникові композиції, де мальований декор перетинається з витинанками, тобто розпис дуже органічно доповнюють витинанки.

Катеринославські витинанки відрізняються від інших своєю самобутністю, яскравістю, багатокольоровістю та багатожаровістю, бо кожний елемент будь то квітка, стеблинка або листочок, Петриківської витинанки вирізується окремо від інших.

З різноманітних окремих елементів, завдяки натхненню митця і складаються такі чарівні, неповторні та яскраві композиції з витинанки.

2. Практична частина.

А зараз ми перейдемо до практичної частини і зробимо з вами одну з найпоширеніших композицій з витинанок – «Букет».

Це символічне зображення так званого «Древа життя», яке символізує розвиток роду, або «Родовід». Кожна квіточка позначає певного родича – члена роду, а всі разом – родовід певної людини. «Букет», який складається з трьох квіток – це найпростіше тричленне позначення дерева роду, або сім'ї, а саме: батько, матір та дитина.

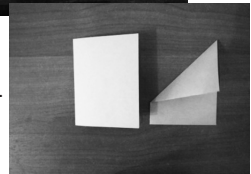
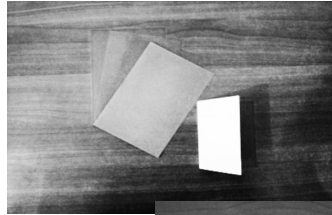
Послідовність роботи:

- I. Витинання основних елементів композиції.
- II. Виготовлення дрібних доповнюючих елементів.
- III. Складання композиції з цих елементів.
- IV. Виклейка композиції.

Технологічна картка виготовлення композиції «Букет»

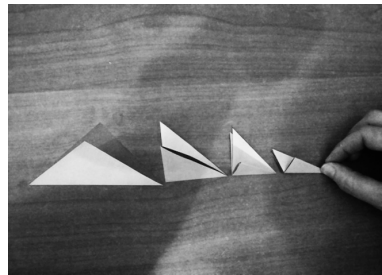
1. Матеріали та обладнання необхідні для роботи в техніці Петриківської витинанки: кольоровий папір, щільний картон для тла, ножиці, клей ПВА, щіточка для клею, олівець, гумка, серветка.

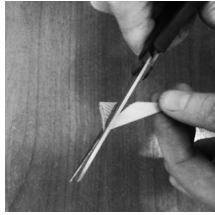
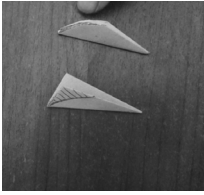
2. Вибираємо можливі варіанти кольорів паперу для витинання основних елементів – квітів. Складаємо вибраний папір навпіл для того, щоб вийшло дві однакові заготовки для майбутніх квітів.

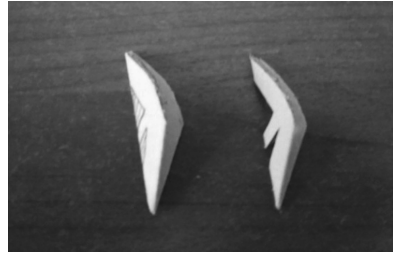
3. Складаємо папірці по діагоналі, укладаючи більш меншу сторону прямокутної заготівки на більш велику в одну лінію, урівнюючи краї. Відрізаємо зайвий папір, таким чином, щоб утворилось дві квадратні заготовки.

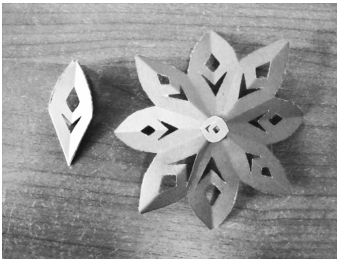
4. Складаємо квадратну заготовку в чотири етапи для утворення силуету восьмипелюсткової квітки. Зверніть увагу, всі складання виконуються кольором в середину на столі.

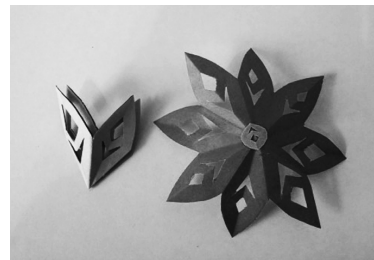
5. Відрізаємо зайвий папір, урівнюючи краї складеної деталі, а потім під кутом відрізаємо край паперу так, щоб утворилась бажана форма пелюсток майбутньої квітки.

6. Витинаємо ажур на більшому згині, при бажанні, можна додати ажур також і на малих згинах.

7. Розкладаємо нашу вирізку, повинна вийти восьмипелюсткова квітка з ажурним узором. Для того, щоб вийшла справжня квітка, потрібно вирізати серединку з контрастного кольору папірця та наклеїти її на центр квітки.

8. В такій же послідовності виготовляємо ще дві квіточки, можна з іншого по кольору паперу.

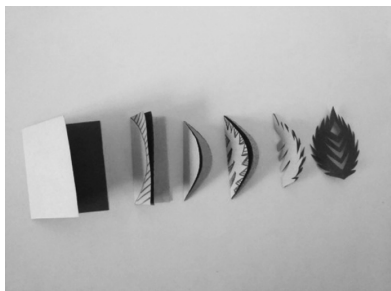
9. Виготовлення листочків.
А) Відрізаємо складену удвоє смужку необхідного кольору.
Б) Складаємо смужку так, щоб утворились прямокутники – заготовки для майбутніх листочків.

10. Вірізаємо дрібні елементи: стеблинки та пів листячка, які вирізаємо з обрізків. Виклеюємо композицію в такій послідовності: спочатку наклеїти квіти, потім стеблинки, а вже після того виклеїмо

В) Відрізаємо зайвий папір по дузі, утворюючи бажану форму майбутніх листочків.

Г) Витинаємо зубчики, та ажур.

Листячко готове, розкладіть його.

листя та пів листячка.

III. Заключна частина.

Підведення підсумків заняття.

Керівник гуртка робить аналіз виробів. Кращі роботи відбираються для виставки.

Розробка заняття гуртка на тему: «Історія дослідження писанкарства Катеринославщини. Написання писанки «Квітчастий хрест з гвоздиками та карлючками»

Мета:

Навчальна: ознайомити вихованців з писанкарством Катеринославщини; навчити прийомам виготовлення писанки.

Розвивальна: розвинути творчу уяву, пам'ять, мислення, художній смак та моторику пальців рук.

Виховна: виховувати почуття прекрасного, повагу до історії, традицій та самобутньої культури рідного краю.

Обладнання: яйця, писачки, дротик металевий, віск бджолиний, чистий аркуш паперу, свічки та сірники, підставка для яєць, серветки, фарби, зразки робіт, олівець та гумка.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

1. Привітання
2. Перевірка вихованців.
3. Повідомлення плану заняття, мети та теми.
4. Підготовка необхідних приладів та матеріалів до роботи:
  - діти одягають фартушки і наруківники і займають свої робочі місця;
  - діти самі розкривають харчові барвники і розчиняють їх у склянці з водою;
  - вихователь наливає оцет, діти розбавляють його водою.

II. Основна частина.

1. Вивчення нового матеріалу.

Писанкарство Катеринославщини, на відміну від інших видів місцевого народного малювання, – зовсім недосліджена науковцями і маловідома художній громадськості тема. Втім, нечисленні взірці, що збереглися після величезних втрат наших музеїв, засвідчують своєрідність і високий художній рівень цієї невід’ємної частини всього комплексу образотворчого фольклору південного Подніпров’я.

Перші кроки збирання й вивчення писанок Катеринославщини було зроблено завдяки зусиллям харківського філолога та етнографа професора М.Ф. Сумцова. У 1889 році він звернувся в пресі до широкої громадськості із закликом та програмою щодо збирання відомостей про «Крашені пасхальні яйця». З Катеринославщини свої спостереження надіслав етнограф І.І.Манжура, 16 писанок привіз студент Бобін. Згодом він подарував колекцію музею Харківського університету, а малюнки з її взірців надіслав у 1897 році приватному музею К.М.Скаржинської в Лубнах. Частину їх (Курська, Харківська, Волинська губернії, Кубанська область) опублікував С.К. Кульжинський у відомому каталозі 1891 року, а решта мала увійти в його другу частину, яка так і не побачила світ. Отже ця катеринославська збірка не була опублікована, а її доля, як і доля кореспонденції І.І.Манжури невідома.

Наступний етап збирання пов’язаний з проведенням у 1905 році в Катеринославі XIII Археологічного з’їзду. Так і репрезентована на з’їзді збірка писанок складалась з експонатів, подарованих добродіями (І.М. Бойс, В.В. Клейн та іншими), і експонатів, привезених разом з іншими етнографічними матеріалами із експедиції 1904 – 1905 років, що мали за мету повне обстеження губернії. За дорученням історика, професора Д.І. Яворницького їх провів, а згодом упорядкував, зробив експозицію та каталог етнографічної частини виставки В.О. Бабенко.

Видрукуваний 1910 року музейний каталог не вміщує ілюстрацій,

проте фіксує 239 пам'яток: 228 взірців з Катеринославської та Полтавської губернії, 11 кольорових замальовок і приладдя для виготовлення писанок. Попри всі труднощі радянських часів – антирелігійну пропаганду, звинувачення у націоналізмі, а з 1933 року – відверте цькування Яворницького як вченого, довоєнна збірка була чималою. За інвентарною книгою 1931 – 1933 років, складеною під керівництвом етнографа В.Г. Кравченко, який працював тоді в музеї на запрошення Яворницького, вона налічувала вже 294 селянські писанки – українські з Катеринославщини й Полтавщини. З їх числа на сьогодні збереглося лише 12 українських взірців достеменно місцевого виробництва. В наш час ці писанки почала досліджувати у 2000 році мистецтвознавець Юлія Смолій, яка в 1 – 2 номері журналу «Народне мистецтво» репрезентувала історію збирання писанок на Катеринославщині й опис колекції писанок Дніпропетровського історичного музею. А в 2011 році цю працю продовжила Юля Датченко, видавши посібник з писанкарства «Писанки Катеринославщини»

2. Практична частина

Для сьогоднішнього заходу ми оберемо одну з писанок, які зберігаються в Дніпропетровському історичному музеї імені Д.І. Яворницького, яка називається «Квітчастий хрест з гвоздиками та карлючками».

Для виконання цієї писанки яйце поділяють на чотири частини, у кожній з них повторюють однакові елементи. Це маленьке коло в центрі, від якого вгору і вниз пишуть гачки-карлючки, закручені за годинниковою стрілкою. Вправо і вліво від кола пишуть клинцеподібні пелюстки. Між гачком і пелюсткою малюють гілочки, на яких пишуть елементи «Сосонки». На полюсах писаки розміщують гвоздики, що мають по чотири пелюстки: дві жовті й дві оранжеві. Основне тло писанки – темно-коричневе.

Послідовність накладання кольорів за схемою: білий – жовтий – жовтогарячий – коричневий.

Технологічна картка виготовлення багатобарвної писанки

1. Нанесення малюнка на яйце простим олівцем. Для виконання цієї писанки яйце поділяють на чотири частини, у кожній з них повторюють однакові елементи. Це маленьке коло в центрі, від якого вгору і вниз пишуть гачки-карлючки, закручені	2. Обведення лінії воском. Беремо до рук писачок, закладаємо в нього шматочок бджолиного воску, і секунд 10 тримаємо його над полум'ям свічки. Після цього ми можемо спробувати на чернетці написати декілька ліній. Якщо лінія виходить рівномірною то
--	---

за годинниковою стрілкою. Вправо і вліво від кола пишуть клинцеподібні пелюстки. Між гачком і пелюсткою малюють гілочки. На полюсах писачки розміщують гвоздики.

переходимо на яйце і повільно наводимо воском вже існуючий малюнок.

3. Фарбування в перший найяскравіший колір (жовтий). Якщо наша писанка в середині «пуста», то закриваємо отвори в ній шматочками воску і занурюємо її на декілька хвилин в оцет. Після цього яйце, не витираючи, перекладаємо в ємкість з жовтою фарбою і тримаємо доки воно зафарбується.

4. Нанесення воску на перший колір відповідно до малюнка. Знову беремо до рук писачок, гріємо його і заливаємо воском ті фрагменти малюнку які повинні залишитися жовтими.

5. Фарбування в другий колір (жовтогарячий). Опускаємо нашу писанку в помаранчовий барвник, і, коли зафарбується, за допомогою серветок висушуємо яйце.

6. Нанесення воску на другий колір відповідно до малюнка. Заливаємо воском ті частини малюку, які мають бути жовтогарячими.

7. Фарбування в третій колір. За-
нурюємо яйце в останній найтемні-
ший колір, висушуємо.

8. Зняття воску. Відкриваємо отвори
в яйці, беремо в руки серветку, і по-
чинаємо гріти писанку над полум'ям
свічки. Коли віск почне танути, шви-
денько витираємо його серветкою.

На прикінці майстер-класу діти вішають свої писанки на шнурок з китицею. Для цього беремо кольорові нитки, виготовляємо китицю, прив'язуємо до неї шнурочок та за допомогою циганської голки або металевого дроту, нанизуємо яйце на неї.

III. Заключна частина.

Підведення підсумків заняття.

Керівник гуртка робить аналіз виробів. Кращі роботи відбираються для виставки.

Розробка заняття гуртка на тему: «Глиняні традиції народної Скульптурки. Ліпимо диво – звіра»

Мета:

Навчальна: ознайомити вихованців з історією виготовлення глиняної традиційної скульптурки; надати відомості про скульптуру, як вид мистецтва; навчити визначати окремі складові частини будови звіра: тулуб, голова, шия, кінцівки, хвіст та відтворювати образ в ліпленні декоративної скульптурки.

Розвивальна: розвинути творчу уяву, пам'ять, мислення, художній смак та моторику пальців рук.

Виховна: виховувати в учнів естетичне сприйняття навколишнього світу; стимулювати розвиток допитливості, любові до народних традицій гончарства; сприяти формуванню поваги до праці народних майстрів і розуміння краси народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Обладнання: глина, серветки, стеки, пензлики, клейонки, дошки, вода в спеціальних баночках за кількістю дітей, ангоби, смужки поролону, фартухи, рушники.

Наочність: таблиці із зображенням тварин (баранців), репродукції, експонати скульптурок баранців, творчі роботи майстрів-гончарів, навчальний плакат «Центри гончарного мистецтва», репродукції робіт відомих художників і навчальні роботи з методичного фонду, шаблони, роздавальний матеріал для опрацювання в індивідуальній роботі.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

1. Привітання

2. Перевірка вихованців.

3. Повідомлення плану заняття, мети та теми.

4. Підготовка робочого місця. Нагадування про техніку безпеки.

II. Основна частина.

1. Вивчення нового матеріалу.

Історія скульптурки починається з глибокої давнини. Вчені - археологи та мистецтвознавці довели, що на сучасній території країни скульптурні вироби з глини уже в IV—III тисячолітті до н. е. відзначалися достатньо виразними мистецькими якостями. В науці склалася думка, що найдавніші скульптурні вироби мали в основному ритуальне, магічне значення. Однак деякі вчені на основі дослідження нових археологічних

виготовляли скрізь де були гончарі – від Карпат до Чорного моря. Найбільш відомі осередки: Опішне на Полтавщині, Ічня на Чернігівщині, с. Васильків на Київщині, Косів на Івано-Франківщині.

Скульптурні керамічні вироби невеликого розміру у мистецтвознавчій літературі та в художній практиці прийнято називати скульптурою малих форм, малою пластикою, настільною скульптурою тощо.

Розглянемо керамічні скульптури народних майстрів (показ репродукцій з зображенням скульптурок баранчика та цапика, творчі роботи майстрів, сувенірну скульптурку).

Народні мотиви в скульптурках передавалися із покоління в покоління. Подивіться, як майстри втілюють образи тварин. Вони не копіюють їхній зовнішній вигляд, а художньо переосмислюють, переробляють і узагальнюють форму, створюють казковим та фантастичним декоративний образ. Фігурки тварин виграють яскравими фарбами та поливою, і кожна цікава по-своєму. В цих виробах вражають гумор вигадка і винахідливість. Декоративні образи тварин легко пізнаються. Це тому, що вибрані найголовніші ознаки, властиві лише цій тварині. Хутро, вуса, вигадливі гриви, роги, морди, хвости митець перетворює на декор, надаючи певного характеру поверхні свого виробу. Кожен з дивовижних звірів має свій характер. Будь-яка деталь та й увесь силует виробу допомагають у цьому – те, як вони тримають голову, які в них роги, хвости, гриви. Важливий елемент декоративної форми – ноги. В одних тварин вони довгі й стрункі в інших – короткі. Ноги призначені надавати скульптурі стійкості, тому часто мають форму підстави. Сьогодні ми будемо виготовляти свого Чудо-звіра. Пропоную роздивитися та проаналізувати детальніше чудо звірів народних майстрів на 4-х ногах з циліндричним тулубом Ці роботи зробили в с. Опішньому полтавської області і називаються опішнянськими.

Якої форми основна частина – тулуб? Однакова форма для шиї та голови? Якої форми ноги? (звужені до низу та мають конусоподібну фор-

му). Звертаємо увагу на розташування ніг: якщо дивитись збоку, передні ноги, середня частина тулуба та задні ноги схожі на підкову. Якщо дивитись с переду або ззаду – передні та задні нагадують літеру «Л».

2. Практична частина.

Послідовність ліплення скульптурної фігурки баранчика:

1 етап – Підготовка глини. Ділимо глину на дві непропорційні частини, необхідної товщини. Звертання уваги на технічні прийоми виготовлення та товщину млинця. Із глини зробіть корж завтовшки 1 см.

2 етап - Приготовлений глиняний пласт (прямокутної форми), який отримуємо з кулі, загортаємо в деталь циліндра, пальцем загладжуємо місце з'єднання. Це порожнина циліндричної форми для утворення основи тулубу баранця.

3 етап – За допомогою стеків та пальців вирівнюємо всі сторони об'ємної фігури. Закриваємо діаметр циліндру з однієї сторони, натискаємо з усіх сторін. Поступово зменшуємо та розгладжуємо пальцями, примазуємо до основної форми.

Робимо натиск і вигладжуємо по колу форми внутрішнього та зовнішнього вигляду тулубу баранця.

4 етап – За допомогою спеціального предмета (стека або ножа) зрізуємо зайву глину, послідовно загладжуємо та визначаємо досконалу форму баранця. Старанно замазуємо місця з'єднання, формуючи деталі шиї, голови визначаємо фігурку баранця.

5 етап – Витягуємо з глини, обробляємо та формуємо мордочку баранця, надаємо йому певних пропорцій, характер та зовнішні ознаки. З двох маленьких кульок робимо очі, приклеюємо їх на передню частину мордочки, стеком намічаємо зір.

6 етап – Всі деталі ніг приклеюємо на певні місця. Пальцями рук примазуємо утворені передні та задні ноги до тулуба. З 2-х ковбасок робимо роги, закручуємо з меншої сторони, формуємо ріжки і з'єднуємо з головою. З кульок робимо вуха.

Підготовка скульптурки баранця до декорування.

7 етап – Вкриваємо поверхню виробу шаром глиняної локшини. Приклеюємо локшину за допомогою пензлика та шлікеру. Наносимо шлікер щільно. Зліплюємо усі деталі. Зрівнюємо нерівності та надаємо фігурі баранця характерних ознак.

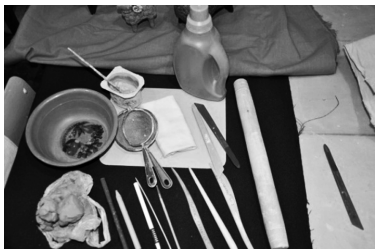
Перед тим, як починати роботу, спочатку з'ясуємо, яким буде наш ДИВО-ЗВІР!!! Яку форму їй надати? Роботу будемо виконувати конструктивним способом: виготовляємо окремо усі деталі.

Дбайте, щоб глина не пересихала!!!

Цей дивовижний баранець може бути чудовим подарунком.

Технологічна картка виготовлення фігурки баранчика

1. Підготувати необхідні матеріали та інструменти, робоче місце.

2. Готуємо скалку, миску з водою, замішуємо глину до м'якого стану.

3. Вологу бавовняну тканину розрівнюємо на столі. Ділимо шматок глини на дві непропорційні частини. Більшу частину беремо для виготовлення тулубу, кладемо на тканину і зверху накриваємо знову тканиною.

4. Через вологу тканину скалкою розкочуємо глину прямими рухами і утворюємо її в млинець завтовшки 1 см.

5. За допомогою металевого ножа (стеки) вирізаємо геометричну фігуру прямокутника, для створення тулубу циліндричної форми.

6. Вирізаний прямокутник складаємо навпіл, ніби заліплюємо. Завертаємо з обох боків, еднаючи між собою сторони. Це порожнина циліндричної форми для утворення основи тулубу баранця.

7. За допомогою пальців, стеків, пензлика примазуємо і закріплюємо з'єднані сторони циліндру. Вирівнюємо всі сторони об'ємної фігури. Закриваємо діаметр циліндру з однієї сторони. Поступово зменшуємо та розгладжуємо пальцями. Робимо цю сторону шароподібною.

8. Таким способом готується основа для голови та шиї, тільки меншого діаметру. Намагаємося дотримуватись чіткої форми, щоб деталь вийшла товстенькою. Робимо заготовку порожньою в середині. Шов загладжуємо зволженими у воді пальцями.

9. Стеком намічаємо місце знаходження шиї і голови

10. За допомогою пензлика наносимо рідину глини на місця склеювання деталей.

11. Старанно замазуємо місця з'єднання, формуючи деталі шиї, голови визначаємо фігурку баранця.

12. Далі, старанно, детальніше, витягуванням оформляємо мордочку тваринки, а на ній – маленький носик. Уважно слідкуємо за виразністю образу баранця.

13. Другий шматок глини розподіляємо на ноги, вуха, очі та більшу кількість на шерсть. Готуємо однакові кульки на ноги.

14. З кульок утворюємо 4-и однакових конусоподібні форми

15. Всі деталі ніг приклеюємо на певні місця. Пальцями рук примазуємо утворені передні та задні ноги до тулуба. З 2-х ковбасок робимо роги, закручуємо з меншої сторони, формуємо ріжки і з'єднуємо з головою. З кульок робимо вуха.

16. Старанно замазуємо місця з'єднання усіх деталей, щоб дрібніші елементи щільно прилягали до тулуба. Приступаємо то декорування виробу. За допомогою металевого сита (протискуємо глину через сито), наліплюємо зверху хвилястою опуклою «локшиною» прикрашаємо тулуб. Стекою виділяємо очі, ніс.

17. Зарівнюємо нерівності та надаємо фігурі баранця характерних ознак. Слідкуємо за міцним приєднанням «локшини», та акуратністю в роботі.

18. Наш ЧУДО-ЗВІР ГОТОВ!!! Готова робота, яку виконано з глини для моделювання або пластиліну, має сохнути упродовж 24 годин.

III. Заключна частина.

Підведення підсумків заняття.

Перевірка засвоєних знань, умінь та навичок. Керівник гуртка робить аналіз виробів. Кращі роботи відбираються для виставки.

Розробка заняття гуртка на тему: «Історичні обереги Наддніпрянської України. Народна лялька - подорожниця»

Мета:

Навчальна: ознайомити учнів з історією народної ляльки, навчити створювати стилізовану ляльку – оберег та знати її обрядово-магічні функції.

Розвивальна: розвинути творчу уяву, пам'ять, мислення, художній смак та моторику пальців рук.

Виховна: виховувати шанобливе ставлення до традицій свого народу; сприяти формуванню поваги до праці народних майстрів і розуміння краси народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Обладнання: полотно або льон 10x10 см, синтепон, або вата для наповнення ляльки, клаптики кольорової тканини 8x10 см; 10x10 см; 6x6 см; нитки червоні та білі; крупа чи зерно; ножиці; тасьма чи мереживо.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

1. Привітання
2. Перевірка вихованців.
3. Повідомлення плану заняття, мети та теми.
4. Підготовка робочого місця. Нагадування про техніку безпеки.

II. Основна частина.

1. Вивчення нового матеріалу.

Здавна вважалося, що лялька-мотанка – символ материнського, жіночого начала та зв'язку між поколіннями, одна із найдревніших іграшок і сакральних (священних) істот нашого народу, якій тисячі років. Скільки існує людство, стільки років цій іграшці, яка повинна була дитину заспокоїти і зберегти.

Мотанка – це не тільки іграшка, а й оберег. Вважається, що лялька з'явилися ще в добу пізнього палеоліту. Тож нині ляльці вже сім тисяч років. У дохристиянські часи мотанки робили з найпростішого матеріа-

лу – сіна, клаптиків тканини, ниток, стрічок. Люди знали, що лялька не може бути на когось подібною. Мати, створюючи доньці іграшку, ніколи б не наважилася намалювати очі, ніс або губи.

Риси обличчя у традиційних ляльок – мотанок відсутні. За язичницькими уявленнями, крізь обличчя в ляльку вселяється душа. А душа буває гарною або поганою.

Народ вірив, що в мотанці зберігається дух предків і вона може передавати досвід від покоління до покоління. Людську подобу з обличчям сприймали як істоту і, щоб одухотворене зображення не могло спричинити лиха, ляльку лишали безликою або позначали обличчя хрестом.

Вважалося, що цей символ приносить людям багатство й успіх.

Хрест на грудях – інша характерна риса мотанки. Цей знак характерний для пізньотрипільських жіночих божеств, статуетки яких мають зображення косоного хреста на грудях. Характерна хрестоподібна перев'язка зафіксована також на зображеннях скіфської богині Володарки звірів.

Іграшки з різних місцевостей мали свій неповторний орнамент одягу: київський, волинський, буковинський, подільський, черкаський, полтавський. Одні з найпоширеніших у Київській, Полтавській і Черкаській областях так звані вузлові ляльки чи мотанки. Їх роблять, перекручуючи та перев'язуючи тканину. Всі ці яскраві, різноманітно декоровані ляльки мають одну спільну прикмету – на обличчі різнобарвними нитками вплетений хрест.

На території Західної України основу ляльки – мотанки виготовляли способом скручування тканини. Способи створення таких ляльок – скручування, скочування, змотування, зв'язування, звивання.

В Дніпропетровській області (колишній Катеринославської губернії) робили ляльок з природного матеріалу – із соломи, з кукурудзяного листа, з сіна. Основу ляльки складали перехрещені гілочки дерев, чи кукурудзяний качан.

Залежно від події робили різні ляльки – великі і малі, для шлюбу, до народження дитини, для достатку, від хвороб, діти часто робили собі подружку й порадицю.

Тасмниці виготовлення ляльок передавалися в родині від матері до дочки. Коли дівчина брала шлюб, мати дарувала їй ляльку – мотанку як оберіг для нового дому. Хворій дитині давали пограти з лялькою, після чого ляльку знищували: вірили, що лялька всотує в себе хворобу.

Народна лялька проста, але дуже образна й символічна. Граючи з нею, дитина може фантазувати, наділяти її тими чи іншими рисами характеру. У такій ляльці немає агресії, а процес її створення заспокоює,

покращує настрої.

Мистецтво створення ляльок – мотанок відроджується. Сьогодні їх можна бачити на фестивалях, ярмарках, у художніх салонах. Є попит – є й пропозиція. Мотанок із задоволенням купують, бо це і незвичайна іграшка, і цікавий сувенір, і оригінальний подарунок, і дуже сильний оберег.

Насправді ляльку – мотанку може зробити кожен. Для цього необхідно лише трішки часу, фантазія та гарний настрій. І пам'ятайте: лялька, зроблена власними руками, значно тепліша та добріша, ніж куплена пластикова чи полімерна, адже вона тільки ваша!

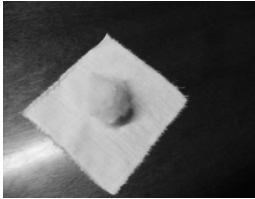
Лялечка – «Подорожниця» - оберег в дорозі. Мандрівник тримає її в кишені або гаманці (її висота – 3-5 см). Та краще, якщо під час усієї подорожі лялька буде поруч. Для цього на ній можна зробити петлю, щоб закріпити її на пальці.

Лялечка тримає вузлик зі скарбом (крупною чи зерном) – символ добробуту, ситості й здоров'я, щоб її хазяїн чи хазяйка у дорозі не згинули. На грудях у ляльки – обереговий хрест із червоної нитки. Цю лялечку має тримати тільки той, хто її робив і для кого її робили.

2. Практична частина.

Технологічна картка виготовлення ляльки «Подорожниця».

1. У центрі квадратного білого клаптика 10 x10 см кладемо ватну кульку.

2. Обгортаємо кульку тканиною й зав'язуємо вузлик, сформувавши голову.

3. Відокремлюємо два бічні протилежні кути і робимо ручки. Для цього підгинаємо кінчики і зрізи й обмо-

4. Намотуємо обереговий хрест червоною ниткою на грудях.

туємо ниткою долоньки.	
<p>5. Надягаємо на ляльку спідничку виворотним способом, обматавши тулуб прямокутним клаптиком 8 x10 см, накладаючи тканину лицєвою стороною на обличчя ляльки, в поясі зав'язуємо. Вивертаємо і виходить ось така спідничка.</p> 	<p>6. Пов'язуємо хустку (клаптик кольорової тканини 10x10 см. розрізаний навпіл.)</p>
<p>7. З маленького квадратного клаптика 6х 6 робимо дорожню сумочку-вузлик, у яку насилаємо зерно чи крупу.</p> 	<p>8. Прив'язуємо вузлик до ручок. Лялька-подорожниця готова!</p>

III. Заключна частина.

Підведення підсумків, аналіз робіт.

Розробка заняття гуртка на тему: «Дніпропетровська область – колыска Петриківського розпису. Пальчикова техніка в декоративному розписі»

Мета:

Навчальна: ознайомити з особливостями рідного краю, секретами техніки Петриківського розпису.

Розвивальна: розвинути творчу уяву, пам'ять, мислення, художній смак та моторику пальців рук.

Виховна: виховати повагу до Української історії та традицій.

Обладнання: пензлі №1,3,5, пензлі «білка» та «котячка» (виготовлена з хутра kota), піпетка, мастихін, фарби гуаш, клей ПВА, олівець простий, палітра для розмішування фарби, ганчірка, баночка для води.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

1. Привітання
2. Перевірка вихованців.
3. Повідомлення плану заняття, мети та теми.
4. Підготовка робочого місця.

II. Основна частина.

1. Вивчення нового матеріалу.

Петриківський розпис, «Петриківка», за назвою селища Петриківка, районного центру Дніпропетровської області, Україна - художній промисел; декоративно-орнаментальний народний живопис, зразки якого були знайдені на території сучасної Дніпропетровської області України та стали відомі завдяки роботі Д. І. Яворницького, Є. К. Евенбаха, розвивалася у вигляді настінного живопису (на початку ХХ сторіччя у зв'язку із збільшеним попитом на настінний розпис робили також паперові мальовки для оформлення інтер'єру), декору предметів побуту (скрині, народні інструменти, сівалки, сани), особливо розвинулася декоративний розпис по дереву, під лаковий розпис, надглазурний і підглазурний розпис порцеляни, відтворена технологія розпису скла, сучасні майстри розписують рушники і блузи з тканини, гаманці зі шкіри; сформувалася як самостійний вид станкового декоративної графіки і широко поширилася як художня школа.

Свою назву отримала завдяки обдарованості жителів села Петриківка, сільського вчителя Стативи Олександра Федосійовича (1898-1966),

організатора петриківського школи декоративного малювання (1936-1941 роки) в якій викладала Т.А.Пата і її дочка Векла Кучеренко, заслужених майстрів народної творчості УРСР Пати Тетяни Якимівни (1884-1976), Білоконь Надії Аврамівни (1894-1981), Павленко Параски Миколаївни (1881-1983), майстрів старшого покоління - Ірина Улянівна Пилипенко (1893-1979), Пелагея Іванівна Глущенко (1908-?), Віра Клименко-Жукова, Зоя Кудіш, Т. Кудіш, Віра Іванівна Павленко (1912-1991), Ганна Іванівна Павленко-Черниченко (1919-?), Федір Савович Панко (1924-2008), Василь Іванович Соколенко (1922-?), Марфа Ксенофонтівна Тимченко (1922-2002) - і всіх їх численних учнів, діяльність яких і привела до відродження і всебічному розвитку цього мистецтва.

Для петриківського розпису характерний рослинний квітковий орнамент, що продовжує традиції українського бароко. Різноманітність колористичних і композиційних рішень, застосовуваних матеріалів і технік.

Може бути виконана кольоровими глинами, рослинними барвниками, аніліновими, олійними, акварельними, акриловими фарбами, темпера, гуашшю, з додаванням яєчного жовтка, молока, спирту, саморобними (особливо з котячої шерсті) і фабричними пензликами, а також пальцями, піпетками, очеретяними паличками, на світлому, кольоровому або чорному тлі, часто у кожного майстра власний почерк, підхід до стилізації, своє трактування традиційних елементів розпису.

До 2004 року у Петриківці працювала фабрика «Петриківський розпис» з художньої майстерні на 90 робочих місць і творчої майстерні для 10 майстрів, при фабриці був відкритий Музей історії декоративного розпису.

У 2004 році, 16 квітня, фабрика «Петриківський розпис» збанкрутувала і припинила свою роботу.

У 2006 році, 20 лютого, фабрика «Петриківський розпис» була ліквідована як суб'єкт виробничої діяльності.

У липні 2011 року фабрика Петриківського художнього розпису була знищена, майно та обладнання знято та вивезено.

Сьогодні працює Центр народної творчості «Петриківка» (у ньому трудяться близько 40 майстрів), працюють підприємства серійно випускають сувенірну продукцію з петриківським розписом в Києві, Дніпропетровську. Багато майстрів у Петриківці і по всій Україні працюють у власних, домашніх майстернях, реалізують свою продукцію в художніх салонах, сувенірних магазинах, на фестивалях, ярмарках, навчають членів своїх сімей та всіх бажаючих, або викладають у школах і студіях, беруть участь в офіційних державних заходах. У Петриківці працює ди-

тяча художня школа ім. Т.А.Пати, районний музей етнографії, побуту та народно-прикладного мистецтва, зборів петриківського розпису зберігаються в краєзнавчих, історичних і художніх музеях, в Україні і за її межами організуються гуртки петриківського розпису, проводяться виставки.

2. Практична частина.

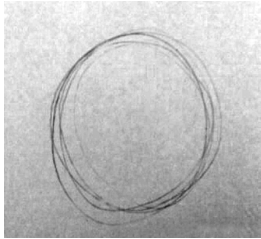
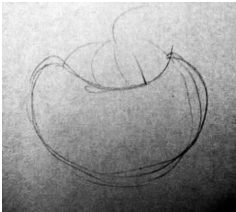
На сьогоднішньому занятті ми відтворимо на папері «Мальву», спробуємо зробити грона винограду та калини, для всього цього нам знадобляться власні пальці та пензлі з фарбою.

Для того, щоб намалювати мальву, ми повинні замалювати композицію - мальву яка буде у нас відмічена колом. Олівець має бути твердим і мати на папері ледь прозорий вигляд, щоб ми його не розгледіли під шаром фарби.

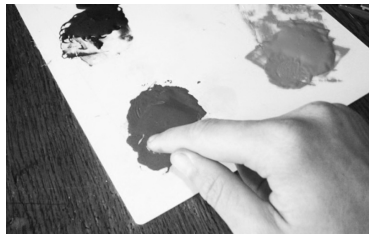
Послідовність накладання шарів фарби має виконуватись.

Технологічна картка малювання декоративної композиції пальчиковою технікою

1. Олівцем робимо малюнок: мальва, виноград, калина, головне не дуже давити на олівець.

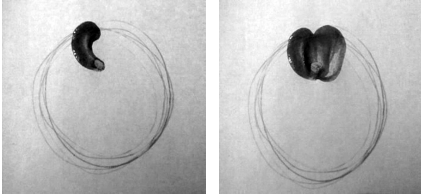
2. Розмішуємо потрібну фарбу для наших малюнків. Беремо мастихін та дістаємо з ємкості гуаш та викладаємо на палітру, додаємо декілька крапель води, останнє - на фарбу з водою додаємо Клей ПВА, наша фарба має бути не занадто густа та не рідка схожою на стан сметани. Добре перемішуємо, щоб не залишалось грудочок.

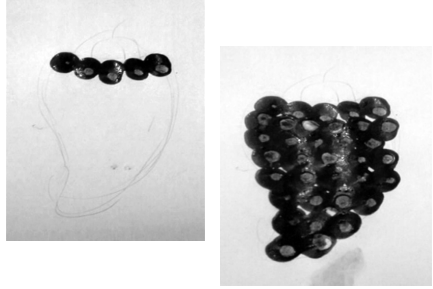
3. У нас має вийти червоний для мальви та калини, та синій для винограду можливо намішати інший відтінок. Починаємо з Мальви. Зануряємо палець в червону фарбу

4. Вимальовуємо виноград, по ескізу пальцем ставимо відбиток пальця міцно натискаючи на папір і при цьому трохи прокручуємо палець на місці. Є два варіанти просто кругла ягода

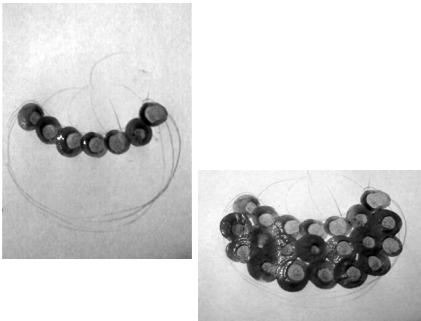
та починаємо малювати на намальованому олівцем ескізі. З зовнішнього краю, з гори до низу тягнемо пальцем по формі уявного серця, з однієї а потім з іншої сторони і по середині між ними. Продовжуємо по колу приблизно розраховуючи між ними відстань.

винограду, або подовжена до низу. Закладаємо відбитки по рядах. На відбитках мають залишатись світлі точки там, де палець був найбільш прижатий до паперу.

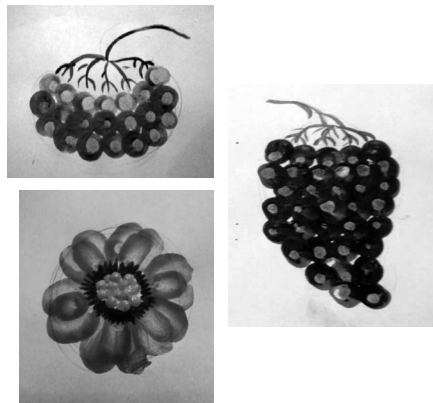

5. Калину теж закладаємо по рядах в 2-3 ряди трохи вигинаючи ряд, середину тягнемо до низу.

6. Наступне, що ми робимо, це довершуємо останні кроки з усіма нашими елементами. На мальві в середині по колу пензликом з котячого хутра малюємо гострі зубці та забуваємо середину кола жовтими крапочками піпеткою або ж іншим кінцем пензля. Готово.

На винограді додаємо пензликом з котячого хутра стебло, на якому тримається грона. Можна, по бажанню, додати темно-зелений листочок. Виноград готовий.

Тепер за допомогою вивчених нами елементів ми можемо створити композицію, яка буде вмщати в себе і калину, і мальву, і виноград.

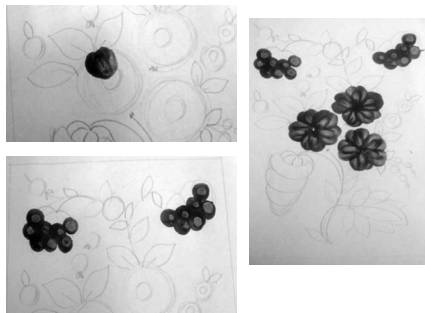
7. Створення композиції:

7.1. Потрібно на аркуші зробити поля для того, щоб композиція не була стиснутою і мала в собі повітря та легкість.

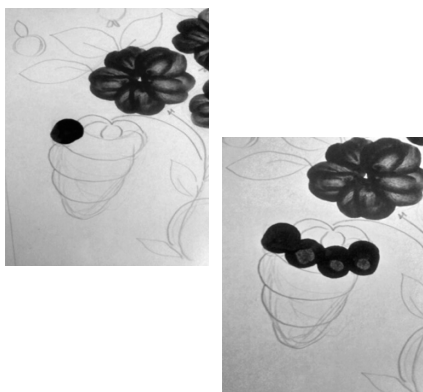
7.2. Олівцем вводимо начерки майбутніх елементів: калина, мальва, виноград.

7.3. Починаємо червоним, вмочаємо палець в фарбу та потроху в композиції заповнюємо все, що у нас є червоним.

7.4. Далі переходимо до винограду.

7.5. Малюємо стебло між нашими елементами, яке буде їх з'єднувати. Для цього можемо змішати зелений та коричневий, малювати стебло потрібно пензликом з котячого хутра, щоб воно не було більшим від основних елементів та не брало на себе багато уваги. Воно повинно бути допоміжним.

7.6. Потім переходимо до листочків які будуть з'являться з-під квіточок та на краях композиції, поруч з маленькими квіточками та травкою.

III. Заключна частина.

Підведення підсумків, аналіз робіт.

Розробка заняття гуртка на тему: «Український народний оберіг з природного матеріалу - «Янгол»

Мета:

Навчальна: ознайомити дітей з історією виникнення та розвитку декоративно-ужиткового мистецтва – соломо плетіння; надати вміння виготовляти іграшку з соломи, оберіг «Янгол».

Розвивальна: розвинути творчу уяву, пам'ять, мислення, художній смак та моторику пальців рук.

Виховна: виховати шанобливе ставлення до традицій свого народу.

Обладнання: соломка, ножиці, нитки, наочний матеріал, приклади готових оберігів.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

1. Привітання
2. Перевірка вихованців.
3. Повідомлення плану заняття, мети та теми.
4. Підготовка робочого місця.

II. Основна частина.

1. Вивчення нового матеріалу.

Українці – народ хліборобів. З року в рік вони чекали доброго врожаю. Віра в те, що врожай залежить від божеств. Поклонялись природі люди почали з усвідомлювань вищих сил природи. Перша спроба зобразити з соломи іграшку – оберіг сягає дуже давньої давнини.

Два пучки соломи, які зв'язувались навхрест символізували силу, що могла впливати на врожай, дощ, сонце. Щоб зв'язати пучок використовували ту ж солому, також можна було використати мотузку з природного матеріалу. Зв'яжемо два пучки соломи.

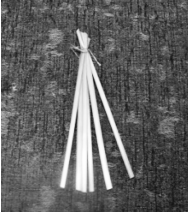

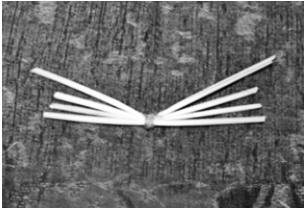
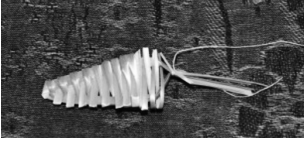

Історичні відомості: оберіг – як атрибут вірувань хліборобів. Образ янгола з'являється з приходом християнства. Крила янгола, руки, що зведені в молитві, ореол над головою – це все в стилізованому вигляді, що об'єднується в образ янгола, який зображає молитву до Бога, оберігає землероба від лиха, захищає від хвороб.

В кожній оселі можна було побачити обереги у вигляді віночків, віничків, що оздоблювали різним насінням, сухоцвітом.

«Янгол» - оберег, що захищав, оберігав за традицією підвішували на покуті біля молитвеника, а також над дитячим ліжечком, щоб янгол – оберіг охороняв та захищав від хвороб та всього лихого.

2. Практична частина.

Технологічна картка виготовлення оберега «Янгол»

<p>1. Приготувати соломку для 3-х пучків:</p> <p>1-й - для голови, тулуба (6 соломин);</p> <p>2-й – для рук (пучок або плетінку з трьох соломин);</p> <p>3-й – для крил.</p>	<p>2. Зв'язати пучок для тулуба на кінці соломин.</p>
<p>3. Виготовляємо руки «янгола». Плетемо косичку з трьох соломин, використовуючи техніку плетіння косички;</p> 	<p>4. Зв'язати пучок для крил посередині соломин;</p>
<p>5. Виготовляємо оздоблення для вбрання янгола. Використовуємо техніку плетіння «8 – ку». Беремо одну соломку за основу згинаємо її під гострим кутом. Кінець робочої соломинки закріплюємо на вершині зігнутого кута, плетемо технікою «вісімка». Закріплюємо кінці основної соломини ниткою, прив'язуємо виготовлене оздоблення на тулуб янгола.</p> 	<p>6. З'єднання всіх пучків ниткою, перев'язуючи навхрест тулуб та крила</p>

III. Заключна частина.

Підведення підсумків. Аналіз виготовлених робіт.

Сценарій презентації проекту

Самарського районного парламенту дітей та юнацтва на міському конкурсі «EVIVVA» «Етнос – культура вічності»

(лунає українська музика виносяться ширми, тин, дерево, йде голос за кадром)

Голос за кадром:

Для нас дивовижно бачити зараз,
Пейзажі казкові не годинкові
«Це історія!» – Скажете ви,
У сучасному світі такого не знайти.
«Дуже прикро» - відповімо ми вам,
Культура народу нині повний провал.
Ми знаємо айподи, айпеди, айфон,
Планшет, ноутбук і телефон.
Ці дивні слова стали рідними,
У сучасному швидкоплинному світі.
Гончарство, вишивка, соломка, лоза,
Ось ці слова для нас дивина.

Та нічого, не будемо нікого виглядати,

А краще розповімо, про що прийшли розказати.

(звучить музика «Сучасна село», після танцю дівчинки замирають)

(звучить музика «Івана», початок виходить команда – вітання)

1 куплет:

Ви напевно здивувались, це ж як є не той формат,
Але зараз наш Парламент знов запалить весь цей зал.

Ой Самара разом з вами – раді бачити всіх Вас,
На «EVIVVA» виступаймо і проект вам представляймо.

2 куплет:

Рік минулий ми впевняли на балу Вас танцювати,
В грудні все це відбулося, свято просто вищий клас.

А сьогодні ми співаємо про культуру, про народ,
Про людей, які забули про коріння та свій рід.

(танцюючі йдуть, зміна музики, залишаються тільки хлопці команди)

(стоять дівчата і читають книгу, до них ззаду підходять хлопці і лякають їх)

Дівчина 1: Ох і дурень, ох і роззяви, налякали то як іроди, такі.

Хлопець 1: А не треба тут гав ловити і що то ви тут таке читаєте, ну-ка, ну-ка. Хм ... пов ... тн ... що за дурниця ... етно ..... ЕТНОС?

Хлопець 2: А що таке етнос?

Дівчина 2: Ну так, звідкіля ж вам знати, вам би насіння лузати і дівчат лякати. Ох уже ці хлопці – ХХІ століття надворі, а вони, як неандертальці ведуть себе у форсмажорі.

Хлопець 3: Скажеш теж – неандертальці. Придумали тут собі нове слово, впевнений, що його і зовсім немає. Ось зараз перевіримо. Хлопці гайда сюди, хм ... так гугл в допомогу. Так, ага етнос це - ось біда ...

Дівчина 3: Біда хлопці – це ви, а етнос – це музика душі. Етнокультура виникла тоді, коли жили на світі наші предки - слов'яни, коли зароджувалася наша країна.

Дівчина 4: Етнічність – категорія синкретична. Вона означає складну систему суспільних відносин, що зв'язує людей як носіїв етнічних ознак з її етнічним середовищем: родиною, сусідством, громадою, етнічною групою, нацією чи суспільством в цілому.

Дівчина 5: Інакше кажучи, етнічність – це все багатобарвність культурної картини народу або народонаселення держави.

Хлопець 4: Скажеш теж багатобарвність, так - с'як, у нас квітів мало чи що? І що ви нам тут розповідаєте, етнос, етнос, ви ж самі у житті на російській мові розмовляєте. А на скільки я згадую з шкільної програми, якщо звичайно ми говоримо про українську державу, то етнос розуміє національну мову.

Дівчина 6: Говори, говори. Мова звичайно дуже важлива, але етнокультура історією дістає до слов'янського роду. А як відомо йому і досі немає переводу.

Дівчина 7: Історія українського етносу складається з двох частин: історії накопичення фактів у певній галузі знання та історії осмислення й узагальнення фактологічного матеріалу. Коріння українського етносу уходить в глибоку старину.

Дівчина 1: Чимало відомостей про народне життя, звичаї містяться в давньоруських літописах, українському літописанні XIV-XVII століть. Козацьких літописах XVII-XVIII століть. В подорожніх записках іноземних дипломатів, купців, мандрівників, які в різний час відвідували Україну. Важлива етнографічна інформація зафіксована, зокрема, в щоденниках австрійського дипломата Еріха Лясоти, Арабського мандрівника Павла Алеппського. Мандрівника Ульріха Вердум. В «Описі України» французького військового інженера Гійома де Боплана, у творах давніх

українських і польських письменників, в різних грамотах, документах правового характеру.

Хлопець 1: Розумниця ти моя, отримай оцінку п'ять. Але яке відношення це має до нас, адже ми діти не етнокультури, ми діти сучасних, модних стереотипів.

Дівчина 2: В цьому ти абсолютно правий. Але це образливо удвічі, адже тоді ...

(лунає музика, пісня про сучасність ВІА - ГРА «Ти подруженько моя»)

1 куплет:

Дивимося навкруги, що ж побачимо там ми?
Нашу молодь, що не вміє жити,
В інтернеті всі висять, пабліки собі творять,
І не знають ту красу душі.
Так ось трапилось,
Все забулося,
Вся культура - розділилася.

Приспів:

Ой, говорили наші предки,
Етнос сила всіх часів.
Ой, говорили наші предки,
Ти шануй його завжди.
Ой, говорили наші предки,
Україна наша мати.
Ой, говорили наші предки
Її треба прославляти.

(зміна музики, зміна позицій, продовження розмови команди про сучасні досягнення Петриківського розпису)

Хлопець 2: Ой, да буде вам дівчата, вистачить вам говорити, що забуто, то забуто, значить пам'ятати не повинні.

Дівчина 3: Ти впевнений в цьому хлопець, що ж боюся я засмучу, знайшлися люди, що все пам'ятають, і це дало свою нову хвилю.

Дівчина 4: Вона – розвивалася у вигляді настінного живопису, у вигляді декору предметів, декору дерева, розпису порцеляни, технології розпису скла. У неї є характерний рослинний квітковий орнамент, що продовжує традиції українського бароко. Різноманітність колористичних і композиційних рішень, застосовуваних матеріалів і технік.

Дівчина 5: У сучасному світі вона так само знайшла своє застосування – майстри розписують рушники і блузи з тканини, гаманці зі шкіри, використовують розпис у бодіарт.

Дівчина 6: Може бути виконана кольоровими глинами, рослинними барвниками, аніліновими, олійною, акварельними, акриловими фарбами, темпера, гуашшю, з додаванням яєчного жовтка, молока, спирту, саморобними й фабричними пензликами.

Дівчина 7: А також пальцями, піпетками, очеретяними паличками, на світлому, кольоровому або чорному тлі, часто у кожного майстра власний почерк, підхід до стилізації, своє трактування традиційних елементів розпису.

Дівчина 1: Петриківський розпис – Дніпропетровський бренд, його оцінили 600 експертів з 95 країн світу, що входять до складу комітету ЮНЕСКО і привласнили йому статус світової нематеріальної культурної спадщини на сесії в Баку.

Дівчина 2: За звання цього почесного статусу боролися 780 культурних цінностей з 116 країн світу. А «Петриківка» обійшла навіть аргентинське танго і стала першою в історії нашої країни культурною спадщиною, яка завоювала подібний статус!

Хлопець 3: Ось це так, ось це здивували, та більше 100 років ніхто не пам'ятав і не знав, а тепер свій Бренд в Європі – ось це повний авангард. І ви тому книгу культурної спадщини читаете? Деталі історії вирізняєте?

Дівчина 3: Ні, не тільки тому, ми хочемо дізнатися, що ще подарували нам слов'яни, про що ми так безсоромно забували.

Хлопець 1: Що там пишуть? Ану, Дай-но сюди. Так от зараз, розділ 14 «Художні ремесла і промисли». Ох вже й цікаво почитати.

Дівчина 4: Так, вам би це не завадило, ось я поки все не прочитала, глибини не дізналася, а тепер немов сама все це створювала. Ух, ти. Не вже.

Хлопець 1: Олю, чи все добре? Щось ти зблідла чи здалось?

Дівчина 4: Так я ось тут подумала, а чому б нам, не увірватись зі своєю ідеєю в експеримент, як вам?

Хлопець 2: Ти думаєш, а чому б і ні ... ой правда, ось це інцидент.
(лунає музика, пісня про проект «Етнос - культура вічності»)

1 куплет:

Чи справді в цьому винні ми, що згадуємо традиції,
Шанує молодь у наш час, етнос – культурні звичаї.
І хоч не викладають її в навчальних наших закладах,
Але ми допоможемо сучасністю стать.

Ми Вам хотіли донести, наш новий соц. проект,
Щоб популярність та престиж, підняти до рівня, до небес,
Кераміку, вишивку, соломку і писанку,

Культурну нашу спадщину вам презентувати.

Приспів:

Ми вам презентуймо, ми вам презентуймо зараз,
Ярмарок століття авжеж, навіть у наш час.

Ви тільки подивіться, тільки озирніться круги,
Підняти етнокультуру повсякчас, зможемо друзі всі ми.
(звучить музика, зміна картинки, мова про суть проекту)

Дівчина 5: Актуалізуючи увагу на тому, що в січні 2013 року Міністерство культури України, відповідним наказом відомства визначило перші об'єкти нематеріальної культурної спадщини України в якому вказані 3 з 5 пропонованих нами декоративних напрямків.

Хлопець 3: Косівська кераміка, як традиційне ремесло Карпатського регіону XVI-XXI століть. Кролевецькі ткані рушники – використання традиційної техніки перебору з ремізного - човниковим ткацтвом, поєднання червоно-білих кольорів, орнамента. Писанкарство – ареал розповсюдження - вся територія України.

Дівчина 6: Мета проекту: подолання проблеми загасання, в'янення, забуття, непопулярності етнокультурних напрямки декоративно-ужиткового мистецтва серед молоді та підлітків міста. Шляхом піару, пропаганди, власного прикладу, благодійних акцій, майстер – класів, ярмарки – презентації робіт.

Хлопець 1: Завдання проекту: КПНЗ «Центр дитячої та юнацької творчості» ДМР вже третій рік поспіль працює у Всеукраїнському експерименті «Етнокультурне виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу».

Дівчина 7: На другому етапі реалізації проекту ми презентували співпрацю майстрів - декорщиків з лідерами учнівського самоврядування.

Хлопець 2: Протягом 2014 - 2015 року в рамках ще одного проекту, у нас пройшли майстер-класи з «Петриківського розпису», «Вишивки», «Аплікації соломкою», «Писанці», «Кераміці».

Хлопець 3: Було створено величезну кількість робіт, які ви можете спостерігати зараз на наших стендах. Підсумками цієї праці стала ярмарок - презентація в чудовий літній день 1 червня – день захисту дітей.

Дівчина 1: Фракція лідерів Самарського районного Парламенту дітей та юнацтва 2012-2015 навчального року на центральній площі біля Палацу культури провела ярмарок – презентацію можливостей декоративно-ужиткового мистецтва в сучасному суспільстві серед старшокласників Самарського району.

Дівчина 2: Майстер - класи, семінари, секції, театральні мініатюри – все, щоб відродити колишню славу етнокультури.

Хлопець 1: Фінансування – мінімальне. Столи та стільці для розміщення виробів, матеріали для виготовлення робіт та проведення майстер-класів, стенди з презентаційними досягненнями, вода, для угамування літньої спраги, і легкий фуршет для відпочинку.

Дівчина 3: Час проведення ярмарку був необмежений. Це творче захід допоміг не тільки відродити етнокультуру в Україні, а так само дав можливість сучасному поколінню більше спілкуватися поза віртуальної реальності. Так, однією з умов проведення ярмарку були стенди з декоративно-ужитковим мистецтвом від навчальних закладів Самарського району виготовлені спільно з керівниками колективів Центру дитячої та юнацької творчості.

Дівчина 4: Хто - то скаже, що це не реально, але ми з досвіду знаємо – людина може все. Ми доводимо це із року в рік.

Хлопець 2: Відродження етнокультурного виховання засобом декоративно-ужиткового мистецтва зараз є сферою політичного спрямування в країні, це важливий аспект становлення громадянського суспільства, процесів глобалізації, впевнений крок у Європейську інтеграцію.

Дівчина 5: Процес транс націоналізації культур викликає анти дію глобалізації як необхідності доводити унікальність нашої культури, ґрунтуючись на національних традиціях і цінностях. А їх у нас достатньо, просто про них забули, а як красиво, раніше було, розглянемо наше культурне надбання ближче.

(лунає музика, «Танець з рушниками»)

(зміна музики, слова про витинанки і Вишивку)

Дівчина 6: Вишивка – феноменальне явище в художній творчості українського народу. Її витoki сягають у глибину віків.

Дівчина 7: Традиційна вишивка – вона вистояла під тиском штучних псевдонародних зразків далекого їй призначення, але не змогла витримати пресингу ринку.

Хлопець 3: Традиції витинання на території України знаходять відображення в трипільській кераміці. Зустрічаються витинанки в артефактах кочових народів Алтаю, на півночі Європи, Балканах і в слов'ян.

Дівчина 1: Українські народні паперові витинанки, як прикраси сільських будинків, з'являються в середині XIX століття, але в кінці того ж століття вони так само не витримують конкуренції ринку.

(лунає музика «Танець з арками»)

(зміна музики, слова про Соломку, Писанку, Кераміку)

Дівчина 2: Тисячоліттями гончарство було допоміжним заняттям. Відокремившись від землеробства, воно мало великий вплив на суспільний прогрес. Поступово гончарство створювало солідний пласт народної культури.

Хлопець 1: Гончарне виробництво в Україні ніколи не припинялося, хоча в різні історичні періоди його роль у забезпеченні добробуту сім'ї майстра була різною. Технічний прогрес, призвів до того, що в останні десятиліття такі вироби практично витіснилися з повсякденного вжитку.

Дівчина 3: До древніх видів народного мистецтва відноситься плетіння з різних рослинних матеріалів – лози, рогози, соломи, коренів.

Дівчина 4: Більшість з цих виробів мали естетичний вигляд, їх декоративізм був зумовлений не стільки матеріалом, технологією виконання, скільки принесенням неповторного творчого начала їх виконавцями.

Хлопець 3: В даний час асортимент таких виробів скорочується. Навіть Писанки, не використовують для декорування домашнього затишку. У давні часи в Світлу неділю, на зорі, дівчина, що на виданні, з писанкою в руці відправлялася в сад, до яблуньки, зустрічати ранкову зорю. А що зараз? Виключно презентувати на виставці роботу свою?

*(лунає музика «Танець з коромислами» - фінальний)
(після танцю зміна музики виходить команда)*

Дівчина 5: Соціальне опитування серед учнів навчальних закладів Самарського району показало, що 70% дітей у віці від 5 до 9 років відвідують гуртки декоративно - ужиткового мистецтва, у віці від 9 до 12 років - 48%, у віці від 12 до 17 років - 19%. Подивіться на діаграму, адже це дійсно велика різниця. Але найцікавіше не це. На питання, до хлопців у віковій категорії від 12 до 17 років «Чи відвідують вони гуртки з декоративно-ужиткового мистецтва»? - 81% відповів – «Ні, але в дитинстві ходив». На запитання «Чому не ходять зараз - бо це не модно».

Дівчина 6: Після того як Петриківський розпис став спадщиною ЮНЕСКО, зацікавленість у ньому виросла на 37%.

Хлопець 1: А вам не набридло жити модою стереотипів? Деградувати подібно молоді Заходу? Адже наш народ у віках славився.

(лунає музика «Ой, не зоря» винос коловороту, танець + танцюючі дівчата)

Дівчина 7: Як це не дивно може здатися іншому українцю, ураженому заразним вірусом невігластва, до неподобства плазуючому перед всім іноземним, знак сонцевороту, Коловрата, коловороту (на санскриті свастика), є найдавнішим знаком Слов'янського народу.

Хлопець 2: Це один із знаків Сварога, бога-творця, бога мудрості.

Знак Сварога є знак мудрості і вищої справедливості, знак Правди. Але ніхто не пам'ятає про це і не знає, коловорот – мир дому кожному принесе. Якщо у нього попросити бажання – він може в життя втілити.

Дівчина 1: Направляти старання молодиків, руйнувати сумніви батьків, бути серед великих і важливих справ.

Хлопець 3: Всіх навколо себе об'єднати і не втратити прагнень шанувати...

Лідер - вітрило піймавший вітер ...

Серцем відкритим зустріне ...

Майбутнє людини.

Лідер - флагман гідного життя ...

Головний герой майбуття ...

ВСІ: Лідер ХХІ століття.

(лунає музика - фінальна пісня «Україна»)

1 куплет:

Виросли ми всі на Україні,

Наша культура відома давно.

Серед століття вона формувалась

Країну нашу завжди прославляла

Самара проект свій презентувала,

Для «Евівви» шляхи відшукала,

Парламент наш – вам промовляє

Етнос країни ти не забувай.

Приспів:

Це ж є етнос наш, це ж є наша гордість,

Тут наша любов, наш народний голос.

Це ж є та душа, в ній мрії єдині,

Віriamo все можливо на «Евівві».

КІНЕЦЬ

Сценарій масового заходу «Народні обрядові свята осіннього циклу»

Мета: підвищити рівень етнокультурного виховання учнів; сприяти збереженню українських народних традицій, обрядів, ігор, забав; пропаганда українських народних свят у родинях; ознайомлення з народними святами та обрядами осіннього циклу, зокрема, зі святом Покрови; сприяти примноженню родинних і національних традицій; виховувати почуття любові та пошани до традицій українського народу.

Обладнання: мультимедійний супровід, календар народних свят, 4 стенди - зима, весна, літо, осінь, 4 віночки - зима, 4 різнокольорові хустки - весна, літо, осінь, 4 куба, горщик, книга «Енциклопедія народознавства», скриня, рушники, гарбуз, українські костюми, колодка, писанка, лялька з соломи, віночок, чобітки, люстерка; дидактичний матеріал – картки з прислів'ями, приказками, прикметами, картинки зі стравами.

Оформлення залу в стилі української світлиці

*В залі звучить фонограма із записами українських мелодій.
Гостей зустрічає Господиня – керівник гуртка в українському національному вбранні.*

Господиня:

Там, де море є глибоке,
Де завітчані Карпати,
Де степи такі широкі,
Що очима не обняти, –
Там є наша Батьківщина –
Україна!

Там, де сонечко іскриться,
Де весняний вітер віє,
Де на горах є столиця –
Наш великий, славний Київ,
Там є наша Батьківщина –
Україна!

Господиня:

Добрий день, вельмишановні гості, шановні колеги, любі діти! Ми раді вітати Вас в нашій господі. Сьогодні ми з вами будемо мандрувати по стежках історії українського народу, по народних святах та обрядах

нашого народу. Кажуть, історія – це вічність, а його культура - це той великий скарб, національне надбання, що передається від покоління до покоління, примножується, збагачується. Вивчення історії рідного краю, популяризація традицій, культурних цінностей, надбаних народом протягом століть - одне з найголовніших завдань кожного українця та педагога нашого Центру дитячої та юнацької творчості.

Сьогодні ми з вами познайомимося з Українським народно-обрядовим календарем, звичаями, обрядами українських свят та народними святами осіннього циклу та більш детальноше – зі святом Покрови.

З давніх часів у наших пращурів існував календар - «Народно-обрядовий календар», або його ще називають «*Календар народних свят*». (показати).

Річний народний календар українців розподіляється на чотири пори року, поділяється на календарні цикли (відкрити цикли народного календарю).

Осінній цикл свят – *(відкрити назву циклу)*

Зимовий цикл свят - *(відкрити назву циклу)*

Весняний цикл свят – *(відкрити назву циклу)*

Літній цикл свят – *(відкрити назву циклу)*

Кожна з них має свою систему свят. Те чи інше свято, у свою чергу, відповідало персонізованим покровителям, себто богам, що опікали природні дії або явища.

(відкрити свята календарних циклів)

Народні свята - один з важливих елементів духовної культури народу. Вони беруть свій початок з дохристиянських часів, коли наші предки вірили в сили природи: сонце, вітер, вогонь, дощ та інші природні явища.

Календарні свята та обряди - складний фольклорний комплекс, в якому поєднуються раціональний досвід і релігійно-магічні вірування, високо-естетичні традиції та пережиткові звичаї. Календар свят визначався аграрним устроєм життя. Селяни нерідко замовляли хресний хід і молебень у полі до початку оранки, сівби, перед початком жнив. Відмічали день святого, ім'ям якого був названий місцевий храм.

Сьогодні ми більш детальноше познайомимося зі святами Осіннього циклу календаря народних свят.

Зміна музики, виходять ведучі

Ведучий: “Всякому літу приходиться кінець ” – говорить народна мудрість. На порозі – золота осінь. На полях і в садах ще йде повним ходом

збирання врожаю овочів і фруктів. Сьогодні ми з вами познайомимося зі святами осіннього циклу народного календаря.

Осінній цикл свят замикає річне календарно-обрядове коло. Він не становить цілісної системи, а ввібрав окремі звичаї та обряди, характер яких визначався станом засинання природи та приготуваннями до зими і зимових свят.

Головними моментами осіннього циклу були звичаї, приурочені до завершення збору врожаю чи повернення худоби з літніх пасовищ. У них, як і в попередніх циклах, відображена головна селянська турбота - забезпечення родючості полів, плодючості худоби, продовження людського роду.

Ведуча: Це - основна ідея осіннього обрядового циклу. Більшість обрядів осіннього циклу в тому вигляді, в якому вони збереглися, пов'язані не із конкретною датою чи святковим днем, а із виконанням певного виду землеробських робіт в окремого господаря – початок збору врожаю, час завершення жнив та період косовиці.

Кожен із них мав свої звичаї, які супроводжували процес праці. Обряди осіннього циклу також були спрямовані на родинне життя: з Покрови починалися весілля, а на Введення, Катерини та Андрія ворожили на обранців. Обрядові дії переважно переносилися у приміщення, набуваючи форми вечорниць.

Ведучий: 2 серпня – День пророка Іллі. За народною міфологією, Ілля є наступником громовика Перуна, повелителем дощів, грому і блискавок. За давніми віруваннями, він, сердитий та строгий, роз'їжджає на своїй колісниці і карає неправедних: «Грім гримить, то Ілля по небесному мосту в огненній колісниці їде». Одночасно Ілля уособлює щедрість і родючість. Його молитви, згідно із Святим Письмом, повертали людей до життя.

На день пам'яті Іллі традиційно йде дощ. Він вважається благодатним, і якщо вмитися ним, то можна зцілитися від хвороб і прокази. Під час грози забобонні люди відганяють від себе котів і собак, вірячи, що в цих тваринах ховається нечиста сила. Під час грози селяни запалювали перед образами свячену свічку, аби вберегти оселю від грому.

Після цього дня перестають купатися: «Ілля воду остудив», «До Іллі мужик купається, а з Іллі з водою прощається». Від цього дня встановлюється помірне тепло, день скорочується, а ніч – подовжується.

Після Іллі починається озимий посів жита і пшениці. «На Іллі новий хліб на столі» – селяни в цей час випікають урочистий хліб – караван із

першого врожаю, який розрізали і роздавали строго у порядку від найстаршого до наймолодшого члена сім'ї.

Атрибут святого Іллі в народних піснях, його магічна палиця.

Ведуча: Одним з важливих осінніх свят день пам'яті мучеників Макавеї — у народі його називали Маковія, Першого Спаса, Спаса на воді (14 серпня). Ще напередодні, у день праведного Євдокима, жінки й діти йшли до лісу, на луки збирати квіти і трави. Перев'язували їх житнім чи пшеничним вінком, встромляли головки маку і воскову свічку.

Цей своєрідний букет перев'язували кольоровими нитками чи стрічками. Вранці наступного дня з тими «маковейчиками» йшли до церкви. Крім посвячення «маковійчиків», у багатьох місцевостях відбувалося освячення криниць. Від Маковія починався Піст – Спасівка, який тривав до Успіня Пресвятої Богородиці (28 серпня).

Ведучий: Другим важливим святом був день Преображення Господнього. Його називали Спасом (19 серпня). У цей день святити яблука та груші, які заборонялось їсти, поки вони не будуть освячені. Виходячи з церкви, люди обмінювалися освяченими осінніми дарами. Ними цього дня обдаровували також бідних.

Гуцули, крім фруктів, приносили з собою до церкви воду в глечиках і калачики, якими наділяли жебраків, обмінювалися між собою «за померлі душі». Кожен обдарований повинен був з'їсти бодай шматочок свяченого яблука, закусити калачиком і запити свяченою водою. На Слобожанщині для цього пекли пироги з яблуками і мастили їх медом. Подібні яблучаники відомі й бойкам. Одночасно скрізь по церквах відбувалися панахиди на честь покійних родичів.

Ведуча: На «Михайлове чудо» – день чуда архангела Михайла (19 вересня) святкувань не влаштовували, але намагались усе-таки уникати важких робіт чи в полі, чи вдома. Не можна було орати, сіяти, обмолочувати снопи, складати сіно, вирубувати капусту і т. ін. Гуцули вірили, що цього дня не треба ні з ким сваритися, а тим паче – проклинати, бо прокльони тут же можуть справдитися.

Великим святом був день Різдва Пресвятої Богородиці (21 вересня). У народі його називали Другою Пречистою, чи Другою Маткою. До нього колись пекли калачі, готували різні страви, влаштовували гостини, про які згадувалось і в давніх пам'ятках наших предків. Дівчата цього дня до сходу сонця молилися до Богородиці з проханням подати їм добрих і багатих женихів.

Ведучий: 14 жовтня – свято Покрови Пресвятої Богородиці або, як кажуть в народі, Святої Покрови. Свято Покрови посідає почесне місце серед пошанованих свят на Україні. В українських селах і до сьогодні дотримуються давньої народної традиції справляти весілля після Покрови. Від Покрови і до початку Пилипівки – пора наймасовіших шлюбів в Україні. Не дарма в народі кажуть: «Покрова накриває траву листям, землю — снігом, воду — льодом, а дівчат — шлюбним вінцем». А ще Покрова означала початок вечорниць та молодіжних гулянь.

Господиня:

Тож хлопці та дівчата досить сумувати, починаємо жартувати та грати! Зарошую до гри пару - дівчину та хлопця.

Хлопці, вам треба узяти дівчину на руки, перенести її через умовну річку і донести до столу де дівчина вас пригостить смачної стравою – кашею.

Ну, що готові ? Запрошую першу пару! Один, два, три, почали.

Проводиться гра «Юнацькі забави»

Обладнання: горшки з кашею, дерев'яні ложки, стіл.

Хід гри: хлопець бере дівчину на руки, проходить по умовній річці (дерев'яні маленькі тини, дерев'яні колоди), доносить дівчину до столу, на якому стоять горщики з кашею, потім дівчина пригощає юнака кашею (кулішем).

Зміна музики, виходять дівчата

Дівчина 1:

О, Мати Божа! Ми - твої діти.
Тобі сьогодні принесемо квіти.
Тебе благаємо, уклінно просимо,
До Тебе в небо ми руки зносимо.

Дівчина 2:

Прийми нас, Мати, під сій Покров,
Тобі даруємо серце й любов,
Від нужд і горя нас збережи,
В лихій годині нам поможи.

Осінь. Пора радості та смутку, пора спокою і тривоги, найбагатша, найщедріша пора. Можливо, саме тому так багато свят на честь Богородиці саме восени.

Це і свято Різдва Пресвятої Богородиці, або, як кажуть у народі,

«Друга Пречиста», і одне з найбільших свят - свята Покрови - Покров Пресвятої Богородиці і Пріснодіві Марії.

Дівчина 3:

Свято Покрови має такі традиції:

вшанування матері-Землі;

конкурси на спостережливість;

конкурси на кмітливість;

конкурси на винахідливість;

конкурс козацької пісні;

вшанування героїв-козаків;

конкурс на знання кращих козацьких традицій, легенд, ігор тощо;

започаткування вечорниць;

ігри з кашею, ігри на метання.

Господиня:

Дівчата, хлопці усі гайда до «Веселого кола»!

Гра – «Веселе коло»

Обладнання: Велика палиця зі стрічками (5 шт.), осінній врожай (яблука 1 шт., груші 1 шт., огірки 1 шт., картопля 1 шт.)

Хід гри: хлопець тримає палицю зі стрічками, довкола хлопця кладуть осінній врожай, учасники беруть стрічки у руки і стають у коло. Лунає весела музика, учасники пританцьовуючи рухаються по колу, коли музика зупиняється учасники кидають стрічку і беруть осінній врожай. Якому учаснику не вистачило осіннього врожаю залишає коло. Після чого один предмет – врожай забирають. Гра продовжується до останнього учасника.

Хто буде тримати палицю зі стрічками? – Виходь, козаче!

- Дівчата, прошу занести осінній урожай, який ви зібрали.

(дівчата заносять корзину з яблуками)

Зміна музики, виходять ведучі

Ведучий: Свято Покрови посідає почесне місце серед пошанованих свят на Україні. До початку жовтня закінчуються усі найважливіші сільські роботи на Землі – завершений хліборобський цикл робіт. Зібраний урожай та більш-менш вільний час дають можливість для проведення весіль.

Це найблагодатніша пора для весільних гулянь, початку вечорниць. Звідси беруть свій початок весільні осінні тижні. Це свято – покровитель

весіль, початок сезону на сватання та весілля, які закінчувались за два тижні до Пилипівського посту.

Ведуча: Була навіть прикмета: якщо на Покрову сніг – буде багато весіль. У багатьох народів, зокрема і у слов'ян, покривало (фата) вважалося дуже важливою весільною оздобою, взагалі було ознакою заміжжя.

***Дівчата виходять по черзі, тримаючи свічку у руці, проводять обряд
«Мати - Покровонько, накрій мені головоньку»***

Ведуча: На Покрову незаміжні дівчата, які бажали якнайшвидше вийти заміж, ішли до церкви молитися.

Під музику дівчата з покритою хусткою головою виходять зі свічками та стаючи перед іконою Богородиці.

Дівчина 1: Покрова накриває траву листям, землю – снігом, а дівчат - шлюбним вінцем.

Дівчина 2: Мати - Покровонько, покрий Матір сиру Землю і мене молоду.

Дівчина 3: Свята мати, Покровонько, накрій мою головоньку, хоч ганчіркою, аби не зостатися дівкою.

Ведуча: А на Поділлі дівчата казали: „Свята мати, Покровонько, завинь мою головоньку, чи в шматку чи в онучу – най ся дівкою не мучу!”

***Лунає музика, дівчата проходять по колу зі свічками у руках,
потім уходять***

«Пресвята Покровонько, здоров'ячко наше обнови»

Обладнання: Великий вишитий рушник.

Юнаки та дівчата стають над вхідними дверима, які прикрашені вишитим рушником, що був над іконою Богородиці

Господиня:

Господиня промовляла такі слова, а юнаки та дівчата повторювали:

Пресвята Покрівенько

Перед твоїм кривалом

Голови схиляємо.

Прохаємо, Покрівонько,

Од лиха укрити,

Здоров'ячко наше

Знов нам обнови.

Ведуча: Для того, щоб всі члени сім'ї були здоровими, на Покрову старша господиня брала вишитого рушника, що був над іконою Богородиці, і розвішувала його над вхідними дверима.

Зміна музики, виходять ведучі

Ведучий: Зі святом Покрови пов'язано чимало народних повір'їв, прикмет, приказок, прислів'їв. Вважається, що яка погода на Покрову, такою буде і зима.

Цього дня уважно спостерігають за вітром – якщо він дує з півдня, то зима буде теплою, із півночі – холодною, із заходу – сніжною. Коли протягом дня вітер змінює напрямок, то й зима буде нестійкою.

Ведуча: Якщо на Покрову листя з вишень не опало, зима буде теплою, і якщо сніг не випав, то його не буде і в листопаді.

У Карпатській Україні до Покрови остаточно поверталися всі пастиші отари з полонин і завершували останню мандрівку чумаки. Тому й казали: «Прийшла Покрова – сиди, чумаче, вдома».

А давайте пограємо? (звертається до дітей у залі). Я буду називати початок прислів'я, а ви продовження говорити.

«Хто лежав до Покрови, той продасть усі ... корови»,

«Прийшов Покров - не нагрієш хату без ....дров»,

«Прийшла Покрова – на дереві .... голо»

«Батеньку Покров, накрий нашу хату теплом, а господаря – ... добром».

Лунає пісня «Казав мені батько, щоб я оженився» або «Оженюся», виходить хлопець тримаючи гарбуза у руках

На сцену виходять хлопці, регочуть, жартують над парубком:

- Що, гарбуза дали?

- Це за рахункам який у тебе гарбуз?

- Оце козак! О це так Гарбузовий магнат!

- І що, знову відмовила?

- Не сумуй! Сватало її багато парубків, так вона всім гарбуза давала.

- А тобі пощастило!

- У чому?

- Та це ж у тебе особливий кабак, ювілейний! Який десятий?

(хлопець замахується на жартівників)

Ведуча: Древні греки вважали гарбуз священною рослиною, і з великою шаную та обережністю використовували його в деяких обрядах, вживали в їжу та виготовляли лікувальні мазі. “Гарбузову” символіку

відмови, на думку дослідників, мотивували природні властивості гарбуза: у народі здавна відома заспокійлива дія на людський організм страв з плодів цієї поширеної в українців городньої рослини.

Ведучий: Цей дуже поширений у середовищі українського селянства “відмовний” ритуал одержав значну популярність також і серед частини польської шляхти, а також мешканців деяких білоруських та південно-російських територій (Воронежчина, Кубань, Ставропілля) .

Господиня:

Досить, досить хлопці сумувати, дайте мені гарбуза – будемо грати!

Проводиться гра «Знайди гарбуза»

Обладнання: гарбуз, хустка.

Хід гри: хлопцю зав’язують хусткою очі, гарбуза кладуть у будь – якому місті (куточку) хати. Лунає весела музика, хлопець шукає гарбуз. Гра повторюється декілька раз.

Зміна музики, лунає «Марш козаків», виходять ведучі.

Козацька Покрова та день заснування УПА

Найбільшим і най значущим святом була Покрова для козаків. У цей день на Січі відбувалися вибори нового отамана. Козаки вірили, що свята Покрова охороняє їх, а Пресвяту Богородицю вважали заступницею і покровителькою православного воїнства.

На честь Покрови козаки будували багато храмів, деякі з них збереглися й донині. Перлинами архітектури вважаються Покровський собор Харкова, зведений у 1689 році, та київська трьох банна церква Покрови на Подолі, зведена у 1766-му.

Свою вірною покровителькою і заступницею вважали Покрову козаки. Саме 14 жовтня вони обирали нового отамана та влаштовували свято козацької мужності та відваги. Нині ж на Покрову ми відзначаємо **День українського козацтва.**

Тож не дивно, що через століття це свято здобуло в Україні ще й другу назву – Козацька Покрова. Після указу президента України від 1999-го року день 14 жовтня відзначається як День українського козацтва. А Указом Президента від 2014 року – День захисника України. Отже, сьогодні Покрова – це свято не тільки народне і релігійне, а й національне.

Господиня:

- Гей, юні козаки! Ходіть до мене сюди!

Силу сою козачку нам покажіть!

Дозвольте вас на

Український Армрестлінг запросить!

Проводиться гра «Український Армрестлінг»

Обладнання: стіл, стільці

Хід гри: 2 хлопця сідають до столу на стільці, беруть один одного за руки (ліктьї на столі), починають грати у армрестлінг. Гра повторюється декілька раз.

Господиня:

- Хлопці, подивіться, що пан отаман передав вам!

Тож влаштуємо свято козацької мужності та відваги.

Нині ж на Покрову відзначають День українського козацтва.

- А ви дівчата, не сумуйте та не відпочивайте,

А голосно рахуйте і нам доповідайте!

Проводиться Гра « Козацька сила »

Обладнання: гиря.

Хід гри: Під веселу музику хлопці підходять у центр кола та піднімають гирю. Всі присутні голосно рахують. Гра проводиться декілька разів.

Зміна музики, лунає Марш козаків, виходять ведучі

Свята Покрова покровителька козаків, кобзарів, жінок і воїнів УПА

Українські козаки збудували на Запорізькій Січі церкву імені Покрови Богородиці та визнавали її своєю захисницею А після зруйнування Січі у 1775 році козаки, йдучи за Дунай, взяли образ Покрови з собою в далекі світи.

Воїни Української Повстанської Армії продовжили козацькі традиції. День 14 жовтня УПА обрала як Свято зброї. Тому тепер це не тільки релігійне свято, а й народне: День козацтва, День УПА, День зброї, день молитви за тих, хто віддав життя за волю України, День захисника України.

Мати Божа вважається покровителькою і кобзарів та лірників, які полишили свої сумні голоси у вікових відлуннях свята Покрови. Саме в цей день учні кобзарів склали іспит на «цеховій раді», а потім присягу іменем святої Покрови та іменем батьків – на вірність кобзарським традиціям.

Також Мати Божа – покровителька дівочої і жіночої долі, шлюбів та здоров'я, тому на Покрову покладають особливі надії на щастя своїх дітей матері.

Свята Заступнице! Пречиста Діво!

Ти повий нас Покровом білим,

І під опіку візьми Україну,
Не дай їй впасти знов на коліна.

Народ наш просить захисту в Тебе,
Бо Ти - Цариця Землі і Неба,
Прийми нас ще раз під свій Покров,
Вкотре благаємо Тебе ми знов.

Ти захисти нам Матір-Україну,
Не дай зробити з неї руїну,
З колін підвестись нам поможи,
Україну вільну нам збережи.

Господиня:

- Ось дивлюсь і милуюсь!

Які ж у нас підрастають гарні та вродливі, кмітливі козаченьки.

- Кажуть що наші козаченки усе роблять швидко та справно, навіть одягаються охайно! То ж давайте перевіримо!

Проводиться гра «Кушаки»

Обладнання: чоловічі кушаки – 2 шт.

Хід гри: приймають участь дві пари: дівчина та хлопець. Один кінець кушака дівчина тримає у руках, другий кінець хлопець тримає на талії. Під веселу музику на рахунок 1,2,3 гравці починають рухатися навколо себе та намотувати рушник на талію. Хто це зробив скоріше – той і переміг. Гра повторюється декілька раз.

Зміна музики, виходять ведучі

Ведучий: На Покрову найкращі майстри села сходилися і покривали дах вдовиці чи сироті “аби щастя їх судьбу від нещастя накрило...”, що свідчить про існування давнього благородного звичаю допомагати членам Роду, які потребують цього.

З найдавніших часів на свято Покрови роздавали милостиню жебракам, закликали до себе на обід бідних і бездомних.

Покрова – це також старовинне народне свято, пов’язане з культом поминання Предків та творення нових родин.

Ведуча: Це свято пронесло в собі крізь віки мітку добродієності, милості й любові.

В Україні і досі збереглася прекрасна традиція на Покрову вивішувати над вхідними дверима вишитий рушник, взятий з ікони Пресвятої Богородиці. Зазвичай це робила найстарша господиня дому, аби всі в родині були здоровими та щасливими.

Господиня: Шановні наші гості! Дорогі мої, юні вихованці, нащадки запорожців! Від щирого українського материнського серця хочеться побажати вам козацького здоров'я, незламної волі, радощів та наснаги в продовженні кращих українських традицій.

Миру та злагоди Вашим домівкам.

Дякуємо за увагу!

До нових зустрічей!

Методичні рекомендації щодо впровадження програми для педагогів «Етнокультурне виховання учнів»

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Мета та зміст роботи. Ознайомлення з планом роботи і обґрунтування вибору тем занять.

Практична частина. Вправи з метою згуртування групи. Тренінгові вправи: «Я – унікальна і неповторна особистість», «Психологія успіху».

Методичні рекомендації

З метою зацікавлення, спонукання для самостійного подальшого розвитку педагогів заняття проводяться у різних формах та носять теоретичний і практичний характер.

Насамперед на першому вступному занятті керівникам гуртків, доречно запропонувати тренінгові вправи «Я – унікальна і неповторна особистість», «Психологія успіху», спрямовані на сприяння складанню атмосфери довіри і позитиву, формуванню навичок групової взаємодії та удосконаленню навичок планування. Ознайомити з планом роботи і обґрунтувати вибір тем занять. На початку заняття проводимо анкетування педагогів, з метою визначення тем з методики етнокультурного виховання, що цікавлять керівників гуртків.

Пропонуємо педагогу закладу ряд вправ на розвиток особистої автентичності.

Вправа 1. «Самопрезентація». Учасникам пропонується по черзі розповісти про себе, свою індивідуальність, особистісні якості. Для вправи потрібен папір і ручки. Які вони отримують у ведучого. Кожен учасник пише вверху своє ім'я поділяє аркуш на дві частини вертикальною лінією. Ліву позначає знаком «+», а праву знаком «-». У правій частині записуємо. Те що подобається учаснику у житті (у собі, в природі, в інших людях), а в правій колонці фіксуємо, те, що є неприємним. Потім усі зачитують свої записи в голос.

Вправа 2. «Вимір власного «Я»». Педагогам пропонуємо закінчити речення:

Я – ніби птах, тому що.....

Я – можу бути вітерцем, тому що.....

Я – ніби мураха, тому що.....

Я – склянка води....

Я – почуваю себе шматочком льоду, коли....

Я – можу бути вітерцем, тому що ....

Я – почуваю себе скелею....
Я – чудова квітка....
Я – можу бути небесною зіркою....
Я - стежинка....
Я – пісенька....
Я – цікава книжка....
Я – стежка....
Я – можу бути буревієм
Я – людина....
Я – можу бути....

По закінченню вправи аналізуємо і обговорюємо відповіді. Що вас вразило? Які речення ви відразу продовжили, а над якими роздумували? Які не було бажання продовжувати? Які думки вам близькі?

Вправа 3. «Дерево життя»

Пропонуємо учасникам заплющити очі й уявити дерево, яке їм є до вподоби. Або дерево в образі якого вони можуть себе уявити. Це дерево життя. Радимо уявити його коріння – це база і основа. Надаємо завдання поміркувати про те, що складає основу, що живить учасників, що утримує їх (сім'я, традиції. Чи можливо особисті якості, знання, статус). Надалі уявляємо стовбур – стержень у житті. Можливо, це принципи. Досвід. Риси вдачі тощо. Пропонуємо уявити основні гілки крони – це напрями особистого зростання, цілі, орієнтири, необхідно поміркувати наскільки вони виростили і виростуть ще. Що необхідно зробити для цього. Малюємо дерево і підписуємо з чого складаються коріння, стовбур, гілки. Малюємо на великих гілках маленькі. Їх повинно бути стільки скільки складових для зростання в кожному напрямку. Підписати їх. Це – інструментарій і плани, це зміст роботи над собою. Пропонуємо уявити листя – це емоції. Почуття і емоційні стани. Якими вони мають бути для особистісного зростання? Уявляємо плоди, які мріємо виростити на своєму дереві.

Обговорення. Як бути цим деревом? Що і як кожен відчуває в цій ролі? Чи глибоко йдуть у землю коріння? Чи густа крона? Чи вмиває його дощ? Чи надає земля відчуття опори? Які плоди мрієте виростити?

Вправа 4. «Моє професійне Я»

На протязі 10 хвилин пропонуємо педагогам відповідати на питання «хто я?» та занотовувати і відповіді на аркуші паперу. Звертаємо увагу, що вірних або невірних відповідей не має та фіксуйте те, що першим спадає вам на думку.

Радимо звернути увагу, чи повторюються відповіді, що може свідчи-

ти про відповіді: до минулого, теперішнього чи майбутнього. Біля кожної з відповідей ставимо «+» – якщо дана властивість подобається або «-» – якщо не подобається. Кількість позначок відображає ставлення респондента до себе: з любов'ю чи критично до окремих рис свого характеру. Розподіляємо відповіді на 3 категорії: «Я такий, тому що це залежить від мене» (позначаємо ці відповіді літерою «Я»);

«Я такий, тому що це залежить від інших людей» (літера «Л»);

«Я такий, тому що це залежить від долі (літера «Д»);

Підраховуємо кількість скільки відповідей у кожній категорії. Якщо у вас переважають літери «Д» та «Л» - можливо ви вважаєте себе іграшкою в руках долі або інших людей та відмовляєтесь від того, щоб відчувати себе власником власного «Я».

Якщо переважає літера «Я» - ви керуєте власним життям, але якщо цих літер у вас понад 75 %, поміркуйте, чи не веде це до того, що ви намагастесь контролювати усі події власного життя.

Зверніть увагу на ті якості, які ви відмітили позначкою «-», яку літеру ви поставили біля них, чи залежать вони від вас самих, чи від інших людей або від долі. Підкресліть ті небажані властивості, які ви здатні змінити. Подивіться, скільки небажаних якостей можуть бути зміненими та подумайте як саме цього можна досягнути.

А тепер поміркуйте, які риси є найбільш цінними для вас в контексті вашої професійної діяльності та поставте біля них літеру «ПУ» (професійний успіх).

А які ваші властивості, на вашу думку, заважають вашому професійному розвитку? Поставте біля них позначку «ПН» - «професійні невдачі». Подивіться якою літерою ви ще позначили ці якості та підкресліть ті з них які можуть бути зміненими.

Кількість використаних слів відображає рівень самопрезентації особистості. Якщо відповідей менше 8 це означає, що ви не бажаєте розкривати себе навіть самому собі, намагастесь не помічати в собі багатьох особистісних рис та властивостей. Кількість відповідей від 9 до 17 – середній рівень самопрезентації, який свідчить про те, що людина знає себе, але не дуже добре та не прагне краще зрозуміти себе. Більше 18 відповідей відображає високий рівень самопрезентації та засвідчує те, що людина дивиться на себе з різних боків і намагається краще пізнати себе. Більше 22 відповідей свідчить про те, що ви сприймаєте дану вправу як змагання та прагнете надати якомога більше характеристик.

Важливим також є аналіз змісту наведених характеристик, ступінь їх формальності, повторюваність, а також час до якого належать виокрем-

лені якості. Якщо більшість характеристик відображають ваше минуле це можливо свідчить про те, що воно здається вам кращим, порівняно, з теперішнім та майбутнім або, навпаки, уособлює для вас певні проблеми. Аналогічним чином може бути проінтерпретована фіксація на майбутньому.

Після того, як всі учасники висловляться, тренер підсумовує всі названі позитивні та негативні професійні риси та утворює два переліки – позитивних професійних якостей та негативних професійних якостей, які занотує на дошці.

Тренінгові вправи «Психологія успіху»

Успіх людини залежить від його особистих якостей і від його поведінки, бажань. Існує 5 ментальних законів, які гарантують успіх. Це закони мислення, що сприяють успішній поведінці і організації подій.

- Закон причини і наслідків – нічого не відбувається просто так усе відбувається з якої не будь причини. Саме важливе у даному законі це те, що думки являються причинами. Якщо ви бажаєте, щоб у вашому житті щось відбулося подумайте про це.

Вправа «Лист до золотої рибки»

Учасникам пропонуємо подумати, чого вони бажають у житті. Уявити що про це їх запитує золота рибка «Чого тобі потрібно?». Радимо записати на папері 10 побажань. Перевіримо чи відповідають вони таким умовам:

1. Позитивне формулювання (без не).
2. Указана приватна дія (тобто те, що залежить від мене).

Виправляємо формулювання в залежності з умовами. Зачитуємо, розбираємо. Багато людей не реалізують свої бажання бо невірно їх формулюють.

- Закон очікування – у житті ми отримуємо те, чого очікуємо, а не те чого бажаємо. Чим багатше вищі очікування тим ближче успіх.

Пропонуємо учасникам написати на папері, чого вони більш за все очікують у найближчий час, яких подій, змін у собі чи оточуючих. Порівнюємо даний список з і списком бажань, чи є спів падіння. Або бажаємо одного а чекаємо іншого. Визначаємось, який зі списків ближче до нас і бажаніше.

- Закон тяжіння – ми автоматично притягуємо до себе людей і обставини. Що відповідають нашим уявленням. Якщо ви зосередитесь на тому, чого бажаєте, ви притягнете до себе тих, хто зможе вам допомагати.

Закон працює і тоді коли ви зосередитесь і на тому чого не хочете. Не думайте про безробіття. Хворобу..... Пропонуємо пригадати приклади

зі свого життя чи близьких людей, коли причиною неприємностей була сама людина. Це майже всі ситуації коли ми кажемо: «Я так і знав».

2. Етнокультурне виховання як соціально-педагогічна проблема (2 год.)

Теоретична частина. Понятійний апарат: «етнокультурне виховання», «етнокультурна компетентність». Структура поняття, умови формування заданої якості.

Практична частина. Презентація на тему: «Історичні особливості розвитку людських спільнот і витоки української нації».

Методичні рекомендації

Заняття доцільно проводити у вигляді лекцій у поєднанні з презентаційним матеріалом. На початку заняття необхідно активізувати слухачів, запропонувавши бесіду, яка вміщує у себе питання: «Що вбирає в себе поняття «етнокультурне виховання»?», «Які найважливіші якості ми повинні розвинути у підростаючого покоління?». Ставимо проблемне запитання : «За допомогою яких педагогічних інструментаріїв ми маємо змогу здійснювати етнокультурне виховання, формувати етнокультурну компетентність у дітей?». Пропонуємо звернутись до істоків понять «етнос», «етнічні спільноти». Розповідь супроводжуємо показом презентації на тему: «Історичні особливості розвитку людських спільнот і витоки української нації».

Важлива роль у життєдіяльності суспільства належить соціально-етнічним спільнотам. Різноманітні соціально-етнічні спільноти як суб'єкти суспільних, зокрема національних та міжнаціональних відносин, надають їм особливої своєрідності, неповторності, збагачуючи загальний процес розвитку етносуспільного буття, соціуму загалом.

Історично першою соціально-етнічною формою спільноти людей є рід. Протягом усієї історії первісного суспільства домінуючими були кровно родинні зв'язки. Рід якраз і є формою спільності людей, що заснована на кровно родинних зв'язках і веде своє походження по одній лінії — материнській (у період матріархату) чи батьківській (у період патріархату), має спільну мову, спільні звички, релігійні вірування та деякі елементи первісної культури. Рід, згуртовуючи в єдине ціле членів общини, є її ядром, забезпечує відтворення потомства (нащадків) шляхом певного регулювання шлюбно-сімейних відносин на основі екзогамії (заборони шлюбів всередині роду). Родовий устрій характеризується такими рисами, як первісний колективізм, панування суспільної власності, від-

сутність приватної власності, моногамної сім'ї, майнової та соціальної диференціації. Але з розвитком первісного суспільства чисельність родів поступово збільшується, пізніше відбувається об'єднання їх у фратрії (братства), а фратрій — у племена, а тих, у свою чергу, в союзи племен.

Плем'я, таким чином, утворюється з сукупності близьких одна одній родових общин, як правило, з певної кількості пов'язаних шлюбними відносинами родів. Плем'я — це відносно стала спільнота людей, що характеризується кровно родинними відносинами, певною спільністю співплемеників, єдиною мовою, племінною самосвідомістю, спільними елементами первісної культури. В основі даної спільноти лежить колективна власність на землю і загальна праця, яка і робила члена племені співволодарем власності.

Особливістю утворення народностей є те, що вони формуються за територіальною ознакою. Це означає, що люди, які живуть на певній території, пов'язані між собою певними, хоч ще слабкими, але економічними відносинами.

Народність — це соціально-етнічна спільнота людей, що характеризується спільністю території, єдиною мовою (поряд із існуванням різних діалектів племен, що входять у народність), елементами єдиної культури. Кожна народність має також свій побутовий спосіб (уклад) життя, свої види господарської діяльності, свої обряди, традиції, свою збірну назву. Процес ліквідації економічної роздробленості, зміцнення господарських зв'язків між окремими народностями, об'єднання місцевих ринків всередині тієї чи іншої держави в загальнонаціональний та інші фактори привели до появи більш зрілої, розвиненої соціально-етнічної спільноти людей — нації.

Нація являє собою надзвичайно складний динамічний організм, який перебуває в безкінечному русі та розвитку. Ті чи інші ознаки нації певною мірою «працюють» на різних етапах її розвитку. Так, на етапі становлення нації особливо важливу роль відіграють такі її ознаки, як територіально-мовна та економічна єдність. У процесі подальшого розвитку, зокрема міграційних процесів, можливі відгалуження нації у вигляді діаспори; в цьому разі зазначені вище ознаки нації вже не відіграють такої суттєвої ролі, як у період її становлення. Посилюється значення різноманітних чинників, складових національної самосвідомості, зокрема таких видових ознак, як гуманістична спрямованість їхньої життєдіяльності та цивілізованість.

Слово «народ» у сучасному науковому та суспільному лексиконі майже злилося з поняттями «етнос» і «етнічна спільнота», а нерідко воно

застосовується як тотожне термінові «нація». Взагалі терміни „етнос” і „нація” – синонімічні та перекладаються з грецької та латини одним словом „народ”. Більшість сучасних українських дослідників його походження виводить від слів «рід», «родина», «народити». Крім того, в українській суспільній думці утвердився етносоціальний підхід, згідно з яким, поняття „народ” охоплює всі класи, суспільні верстви та прошарки, що мешкають на території Української держави. До українського народу, таким чином, входять не лише етнічні українці, але й представники всіх інших етнічних груп (меншин), що проживають на території України.

Спираючись на наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних учених, можна запропонувати таке визначення етносу. Етнос – це стійка природно та історично сформована на певних територіях динамічна людська спільнота, що має власну самоназву й усвідомлює свою єдність та спільне походження, протиставляючи себе всім іншим аналогічним утворенням, і характеризується сталими своєрідними ознаками мови, культури, способу життя, психічного складу та менталітету, стійкими господарськими та економічними зв'язками. Нація – це найвища стадія в розвитку етнічних спільностей і не всі вони досягли такого рівня. З 3,5 тисяч етносів у сучасному світі лише 800 є націями. Усі інші знаходяться на до національних етноісторичних стадіях. Перетворення етносу в націю відбувається шляхом зростання й поглиблення його самосвідомості. Етнос, на відміну від нації, не усвідомлює своєї єдності в межах власної етнічної території, має несформовані національні інтереси, а тому нездатний створити незалежну національну державу. А що торкається створення Київської Русі та Галицько-Волинської держав як надбання українців, то з цього приводу варто знати, що за теорією М. Грушевського український народ (етнос) був уже цілком сформованим за часів складання Київської держави (Русі), яка об'єднала навколо себе всі краї, що були заселені як слов'янськими, так і неслов'янськими племенами. Разом з тим, питання етносу та нації і до цього часу залишається складним і суперечливим питанням в українському державотворенні. Звичайно, що український етнос (народ) в період Київської Русі ще не сформувався в націю, але знаходився на певній стадії її формування і разом з іншими етносами уже був готовий створити державу, якою і стала Київська Русь. Власне, ця держава за теорією українських вчених, зокрема М. Грушевського, є спадкоємицею “українсько-руської народності” тим більше, що вона з'явилася на землях полян, древлян, сіверян тощо, де існує і до цього часу. За версією вченого, пращурами українців є анти, які вже існували у IV-V ст. н.е. А щодо виникнення Галицько-Волинської держави, то і

на цьому етапі державотворення український етнос ще не став нацією, але знаходився на більш вищій ступені свого формування у порівнянні з попереднім періодом (VIII-XIX ст.). У цьому контексті варто нагадати, що до феномену “українська нація” і нині виникає багато питань, якщо зважити, що нація – це спільність людей, яка об’єднана за політичними інтересами, єдиною культурою, традиціями, спільною мовою, історією тощо. В такому разі проблема української нації залишається в українському соціумі відкритою, оскільки містить більше запитань, ніж відповідей. Отже, хоча український етнос (народ) в період створення Київської держави не був нацією, немає сумніву, що Київська Русь є праукраїнською державою, а Галицько-Волинська держава – суто українською. Відтак, нація – це політично організований етнос або група етносів, які об’єднані спільними інтересами в створенні своєї національної держави.

Що ви знаєте про національний характер українців? На території України згідно з даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. проживає 48,2 млн. осіб, які відповідно до Конституції України являють собою Український народ. Він складається з представників понад 130 національностей, у т.ч. з ряду етнічних спільнот.

Найбільшою етнічною спільнотою є етнічні українці (37,5 млн. осіб). Вони являють собою титульний етнос (народ, що дав назву державі, або українську етнічну націю). Декілька етнічних спільнот є корінними (автохтонними). Інші етнічні спільноти відносяться до категорій національних меншин, репатріантів, української діаспори та етнічних груп. Поліетнічність України супроводжується двомовністю її населення, причому мовні уподобання громадян України не співпадають з їх етнічною самоідентифікацією: за винятком росіян, у складі інших етнічних спільнот кількість осіб, які володіють мовою своєї спільноти, менша за її загальну кількість.

Перш ніж розглянути вплив на формування українського характеру різних етносів, що впродовж тисячоліть мешкали або просто проходили землями України, звернімо увагу на такі факти:

“Всяка крапля іноетнічної крові через кілька десятків поколінь розходиться по жилах всього народу. Кожна сучасна людина лише на часовій глибині 20 поколінь (близько 500 років) теоретично має 1048576 предків”.

За дослідженнями чеського біолога XIX ст. Менделя, групи крові підлягають законам спадковості. Кожен етнос охочіше приймає споріднену йому кров, ніж чужинську.

Палеоантропологічні дані та гематологічні групи сучасних народів дають право вважати українців спорідненими з людністю Північної

Італії, Балкан, Швейцари, Півдня Німеччини, Півдня Англії, Чехії, Словаччини, окремих районів Франції (90 % українців мають групу крові “А”, “АВ” та “О”, але дуже мало групи “В”. Пор. з росіянами та монголами, у яких група “В” становить 80 %).

У кожній нації є основні етнічні компоненти — первинні (термін Юрія Липи) і домішки, тобто незначна кількість іноетнічних генів. За законом Менделя в антропологічній расі домішки є меншовартісні, ніж первинні, тому вони дуже швидко будуть еліміновані (тобто вигнані, виключені).

В Україні ХХ ст. марно шукати досліджень з етногенезу та етнопсихології. Якщо такі праці були, то їх найчастіше просто знищували. Так сталося і з працею доктора Юрія Липи, лікаря, який в 1945 р. був убитий енкаведистами на порозі свого дому. Його книга “Призначення України”, яка з’явилася у Львові в 1938 р., була майже невідома в радянській Україні. Нині маємо видання цієї праці, здійснене у Львові в 1992 р. видавництвом “Провіста”.

Юрій Липа визначає 4 складники української пракультури і докладно характеризує їх: це трипільський, понтійський, готський, київсько-руський первені.

1. Трипільська пракультура має етнічний зв’язок з пракультурою Малої Азії, тобто більш південною. Це були люди, що гартувалися у суворіших кліматичних умовах, ніж малоазійці. Саме вони залишили у спадок українцям свою терплячість, мовчазну відвагу, скромність, обережність, впертість у досягненні мети і вміння стійко сприймати невдачі. “Це — характери, що кружляють у крові сучасних українців, і завжди їх діла, їх здобування в них можуть відродитися”.

Саме трипільська цивілізація сформувала праукраїнські міста і села, збудувала дороги, вали, розбила землю на поля й лани. Від них у нас і психологія хлібороба, і пошана до жінки, і родинні звичаї, і демократичний громадський устрій.

2. Понтійська пракультура — це культура північного Причорномор’я, де людність була перемішана з еллінським етнічним типом. Ольвія і Пантікапей існували понад тисячу років. Їхня культура була тісно пов’язана з культурою трипільців, тобто певною мірою успадкувала від них свої культи (напр.. Коструба, Богині Матері, Полелея, та ін.) Понтійська культура близька, а іноді просто ототожнюється зі скіфською. Від них українці успадкували відвагу, підприємливість, творчий дух, потяг до краси. Як писав професор Щербина, індивідуалізм українця протистоїть стадності, але його відданість улюбленій справі спонукає його знаходити спільників та однодумців. Звідси потяг українця до різних спілок, громад, артілей

тощо. Цю рису також успадковано від понтійського первеня.

3. Готські впливи, відомі в II ст. н.е., прийшли в Україну через Волинь з імперії Остроготів. Щоправда, сучасні дослідження доводять, що вплив готів у нашій історіографії був дещо перебільшеним. Від них могли бути успадковані стійкість характеру, військова та державна дисципліна, дотримання угод, організованість.

Цікаве поєднання готизму з еллінізмом (понтийством) дало тип запорозького козака, який дивував іноземних істориків: люди військові і водночас торгові, продають рибу і хутра тощо. Катерина II заздрила козацькому вмінню провадити свою економічну політику, а польський історик дивувався, звідки Богдан Хмельницький мав кошти для ведення війни.

4. Київсько-руський первень. Староукраїнська держава Київська Русь проіснувала близько 700 років. Від неї в українців свідомість своїх політичних традицій, які зберегла князівська еліта навіть у Литовській державі, а також продовжили запорозькі козаки аж до скасування Гетьманщини. Цей дух волелюбності і національної гордості почав найбільше притлумлюватися у XVIII ст. Ще старші люди передавали нащадкам цей глибинний український патріотизм, але вже для українськості наставали сумні часи.

Далі Юрій Липа розглядає домішки, які вважає меншовартісними, ніж первені в національному характері, проте зазначає, що нехтувати ними не можна.

Домішки можуть бути двох типів: ті, що виявляються в антропології (фізіологічні), і ті, які накладають духовний відбиток на національний характер (імпрегнаційні).

Велику роль для імпрегнації має психологічний стан народу, його ставлення до сусідів, його сприйняття чи не сприйняття іншого етносу.

Українці дуже неохоче вступали в шлюб з представниками інших етносів. Щоб поєднати свою долю з чужинцем, українській дівчині потрібно було побачити спільність його норм моралі з українськими звичаями, правопорядком. А також вагому роль має ще й ставлення цього чужинця до України. Ще рідше одружувалися з чужинками українські чоловіки.

Так для українців сильною перешкодою злиттю з кочівниками була абсолютна нехоть і ненависть до руйнівників, гвалтівників, грабіжників, і про це є чимало свідчень в літописах. Тому маємо всі підстави (враховуючи також закони Менделя) говорити, що це психологічне неприйняття кочових етносів (татари, печеніги, монголи тощо) було надзвичайно відштовхуючою силою чужорідних елементів, які відзначалися й нижчим

рівнем культури в порівнянні з осідлим людом.

Так само перешкодою для сприйняття іранських і кавказьких домішок була їхня мусульманська релігія, хоча незначний вплив цих етносів лишився серед народу Азовського примор'я, Донеччини, Кубані. Характерною рисою залишеною цими етносами вважають войовничість, незалежність, грубуватість.

Незначними в українській нації є домішки кельтського й норманського етносів, які також характеризуються як войовничі, мало організовані, але найбільш творчі елементи (кельто-скіфи, варяги).

Римська і фракійська домішки позначилися переважно в галузі права. “Римське право” користувалося популярністю і в запорозьких козаків, хоча вони мали і свої давні правові норми. Особливо римські і фракійські етнічні впливи відчутні в характері південних українців, в Карпатах, Подністрів'ї, на Буковині.

Єврейські домішки мало позначилися на українській антропології, оскільки не мають певного антропологічного типу (напр., наявність євреїв серед негрів, китайців та ін.), проте додали до психології українців деякі посередницькі здібності, хоча ці впливи незначні.

У багатьох дослідженнях, особливо російських, значно перебільшена роль польських, литовських, угорських і німецьких чинників в українській етнічній психології та антропології.

Особливої уваги заслуговує розгляд російських (московитських) домішок. Юрій Липа зазначає: “Кільканадцять урало-алтайських номадських племен без культури й держави підбили Київські, а пізніше Новгородські культуртрегери в X — XII ст. і християнізували, нав'язавши їм богослужбну мову Києва, кріпацтво (для ліпшого економічного визиску) і назву, що вказувала на приналежність до Києва-Руси (“русскіє”). Монгольське поневолення, що тривало в них найдовше з усіх європейських народів, дало їм спільне глибоке відчуття святості влади, хоч би й найбільш брутальної, а зате презирство до індивідуальності своїх і чужих людей”. Далі Юрій Липа робить висновок, що “московити були заслабою індивідуальністю, щоб впливати й духовно. Імпрегнація з їхнього боку була дуже незначна і не залишила слідів”.

Щодо формування московського етносу, то про це маємо чимало праць як російських, так і іноземних авторів XIX — XX ст., які зазначають, що національний характер і психологія росіян має свої особливості, вироблені під більшим впливом угро-фінського і татаро-монгольського етносів, ніж слов'янського. Найвідоміші з цих досліджень — праці Дж. Флетчера (XVII ст.), К. Абеля (професор Оксфордського університету,

XIX ст.), М. Данилевського, В. Ключевського, М. Грушевського, Г. Федотова, Е. Ільїної, В. Новодворської та ін.

За науковими даними домішка антропологічне чужих первенів зникає в досить короткий строк. Для прикладу візьмемо факт, коли жовта раса (китайці) повністю очистилася від домішок білої раси. Те ж саме можна стверджувати про український етнос, серед якого вже немає домішок татарського типу, яка мала вплив у відносно недовгому часі, але не залишила значних слідів у психіці.

Чому люди, порівнюючи різні народи, розташовують свій етнос на вершині ієрархії?

Кожна людина з народження прив'язана до свого народу, лише з совершенноліття вона починає мати право голосу. Увесь цей час її виховують у народних традиціях. Вона стає в якійсь мірі патріотом своєї держави, свого народу, нації, етносу. Хтось менш, хтось більш але сатає. І виходячи з цього кожен з людей вважає, що його народ, національність, етнос кращий за іний. Люди возносять себе на вершину, і не кожен зможе сказати, що американці наприклад краще Українців! В кожного з нас грає самолюбство і дух патріотизму. І цим кожний етнос сильний, саме із – за того, що кожний виносе себе на вершину – ми такі які є – не кращі і не погані за інші – ми однакові, однаково знаходимося на вершині.

3. Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб етнокультурного виховання (2 год.)

Теоретична частина. Історія декоративно – ужиткового мистецтва, види, зв'язок з сучасністю. Декоративно – ужиткове мистецтво України. Засоби навчально-виховної роботи в позашкільному навчальному закладі.

Практична частина. Круглий стіл «Засоби етнокультурного виховання». Аналіз, обговорення, коментування, обмін думками і обґрунтування впливу мистецтва на розвиток нашої нації у різних аспектах: політичних, економічних, правових, психологічних, педагогічних.

Методичні рекомендації

Пропонуємо провести у формі тематичної дискусії тобто круглого столу. Метод круглого столу використовується, як правило, для проведення занять з метою обговорення теоретичних проблем і обміну досвідом. Кожен керівник готує доповідь з свого виду декоративно – ужиткового мистецтва, пов'язуючи її з особливостями нашого регіону. Проводиться аналіз, обговорення, коментування, обмін думками і обґрунтування

впливу мистецтва на розвиток нашої нації у різних аспектах: педагогічних, політичних, психологічних, економічних, тактичних, правових. Щоб створити сприятливі умови для активної участі всіх учасників у цьому процесі, слід дотримуватися рекомендацій, які стосуються проведення дискусії. Також можна широко застосовувати технічні засоби. Завдання ведучого полягає в тому, щоб спрямувати дискусію в необхідне русло, вміло поєднуючи різні погляди щодо предмета дискусії, звертаючи особливу увагу на суттєві аспекти проблеми, що вивчається, але й не гальмуючи полемічних виступів. Ведучий має забезпечити змістовний і всебічний аналіз проблеми, намагаючись уникати поверхового її обговорення. В заключному виступі потрібно узагальнити колективну думку і визначити основні напрями самостійної роботи педагогів над проблемою, що аналізується.

4. Умови етнокультурного виховання у позашкільних навчальних закладах (4 год.)

Теоретична частина. Поняття «Умови», «Педагогічні умови», «Організаційно-педагогічні умови». Умови етнокультурного виховання. Шляхи реалізації педагогічних умов етнокультурного виховання. Умови підвищення етнокультурної компетентності у підростаючого покоління на заняттях гуртків.

Практична частина. Презентація творчих ідей по підвищенню рівня етнокультурної компетентності у вихованців.

Методичні рекомендації

Тему розкриваємо на протязі двох занять на першому ознайомлюємось з поняттям «умови», «педагогічні умови» за допомогою лекція і вносимо елементи бесіди, з метою активізації педагогів. Надаємо творче завдання на наступне заняття, що буде проходити у формі «педагогічного ярмарку». Проведення заняття у формі ярмарки ідей потребує підготовки заздалегідь. Такий захід є впровадження новітніх технологій в педагогічну діяльність, обміном досвідом, можливістю показати кращі зразки форм роботи з формування етнокультурної компетентності у вихованців. Одночасно ярмарок переслідує ще одну мету – сприяти підвищенню професійної майстерності педагогів Центру дитячої та юнацької творчості, їхньому творчому зростанню. Педагоги закладу презентують свої творчі ідеї щодо підвищення рівня етнокультурної компетентності вихованців, представляючи використання у своїй роботі поєднання різних форм, або різних технік, комплексні заняття, цікаві форми співпраці з батьками,

школами, громадськими організаціями, підводимо до сформування педагогічних умов етнокультурного виховання учнів у позашкільному закладі. Після демонстрації, за допомогою таємного голосування обираємо найцікавіші ідеї. Обрані зразки будуть внесені до річного навчального плану роботи закладу.

5. Методи педагогічного дослідження (4 год.)

Теоретична частина. Загальнонаукові логічні методи і прийоми. Метод моделювання. Емпіричні методи педагогічного дослідження. Метод опитування в структурі педагогічного дослідження.

Практична частина. Модель етнокультурного виховання. Розробка анкети з визначення рівня етнокультурного виховання.

Методичні рекомендації

Теоретичний матеріал подаємо у формі лекції: сучасна система методів науки досить різноманітна, як і сама наука. У методології існує безліч класифікацій наукових методів. Йдеться, наприклад, про методи експерименту, методи обробки емпіричних даних, про методи побудови наукових теорій та їх перевірки, методи викладення наукових результатів. Крім того, розрізняють методи емпіричного пізнання (вимірювання, експеримент, спостереження тощо), та теоричного (формалізації, аксіоматичний, теоретичного моделювання тощо).

Загальнонаукові методи використовують всі, або майже всі науки. До таких методів відносяться аналіз і синтез, індукція і дедукція, узагальнення і абстрагування, метод експерименту і аналогії, моделювання, формалізації, аксіоматичний метод та інші.

Метод *абстрагування* — виділення єдності найбільш істотних ознак, характерних зв'язків і відношень предметів і явищ з метою проникнення в сутність останніх.

Узагальнення — логічне завершення абстрагування, поширення спільних ознак предметів на всі предмети даної множини. Внаслідок узагальнення відбувається мислене об'єднання окремих предметів у загальне поняття, наукову абстракцію.

Аналіз і синтез — взаємообумовлені методи пізнання. Аналіз — мислене розчленування цілісного предмета на його частини, виділення окремих ознак, властивостей предмету і вивчення їх як певних елементів цілого. Аналітичний метод спрямований на визначення внутрішніх тенденцій і можливостей предмету. Синтез — зворотній процес — мислене поєднання в єдине ціле розчленованих частин предмету. Синтетичний

підхід в процесі пізнання передбачає, вміння побудувати цілісний образ, модель досліджуваного предмета.

Метод сходження від абстрактного до конкретного — метод, за допомогою, якого здійснюється синтез абстракцій, внаслідок чого давність відтворюється системно і цілісно. За своєю сутністю цей метод є єдністю аналітичного і синтетичного методів.

Індуктивний і дедуктивний методи пізнання — загальні види розумових міркувань, взаємопов'язані методи пізнання. Дедукція — достовірний впродовж в процесі переходу від більш загального знання до менш загального. Індукція — загальний висновок, що робиться, виходячи зі знання про загальне чи часткове.

Наукове спостереження — метод вивчення ознак і відношення окремих предметів, які розглядаються в їхніх природних умовах.

Експеримент — метод вивчення предметів і явищ, у якому людина активно втручається в їх природний стан і розвиток, створює для них штучні умови.

Методи аналогії і моделювання — методи, що ґрунтуються на перенесенні знань, отриманих при аналізі певного об'єкта (моделі), на інший об'єкт, менш вивчений.

Метод побудови гіпотез полягає у формуванні припущення, імовірного знання, у створенні обґрунтованого передбачення певних закономірностей або причини, яка викликає певний факт або явище.

Метод екстраполяції — метод дослідження, що дає можливість при певних умовах розповсюдити знання про одні предмети на інші.

Динамічні і статистичні методи — дві великі групи методів, що досліджують об'єкти в різних аспектах. Динамічні методи спрямовані на взаємозв'язок яких має однозначний причинно-наслідковий характер, в яких випадковість відіграє незначну роль. Закономірність цих явищ має необхідний характер. Усі названі вище методи відносять до динамічних. Статистичні методи використовуються для дослідження — не окремих явищ, а їх множини. Поряд з необхідністю велике значення тут має випадковість.

Системно-структурний метод заснований на дослідженні матеріальних утворень як систем, що мають певну структуру і певну кількість елементів.

Математичні методи (аксіоматичний, математичне моделювання, математична статистика тощо) засновані на формалізації пізнавального процесу, на абстрагуванні від конкретного змісту об'єкта, на аналізі кількісних і структурних сторін предметів.

Опитування - незамінний прийом отримання інформації про суб'єктивний світ людей, їх прагнення, мотиви діяльності, думки. Він приваблює дослідників тому, що вважається майже універсальним методом. Педагогу дуже часто необхідна інформація про такі явища і процеси, які недоступні прямому спостереженню і які не знаходять необхідного відображення в різних документах, у психолого – педагогічному аналізі. Питати можна про все, чого не можна побачити чи прочитати. Мистецтво цього методу полягає у тому, щоб знати, про що питати, як питати, які ставити запитання, і як бути впевненим у тому, що можна вірити отриманим відповідям.

В основі методу опитування лежить система запитань, пропонуваніх опитуваному, відповіді котрого і створюють необхідну інформацію. Існує два різновиди опитування, пов'язаних із письмовою або усною формою спілкування інтерв'юера із респондентом: анкетування та інтерв'ю. Кожний варіант опитування являє собою один із найбільших різновидів соціально-психологічного спілкування, обумовленого рядом обставин: змістом анкети чи інтерв'ю (перелік питань), якістю роботи анкетера чи інтерв'юера, ситуацією опитування, умовами його проведення та ін. Анкетні опитування. Найбільш розповсюджений на практиці вид опитування - анкетування. Воно може бути груповим або індивідуальним. Групове анкетне опитування широко застосовується за місцем роботи, навчання. При індивідуальному анкетуванні анкети роздаються на робочих місцях, за місцем навчання, проживання, а термін їх повернення заздалегідь обумовлюється. Сьогодні анкетне опитування залишається одним із найбільш оперативних способів збору первинної соціологічної інформації.

Велика роль у підвищенні якості техніки збору інформації відводиться складанню інструментарію, серед видів якого є анкета. Створенню анкети передує довготривалий етап розробки програми досліджень, оскільки в анкету закладаються основні гіпотези, сформульовані завдання, які необхідно вирішити в ході педагогічного дослідження. Кожна анкета - це результат творчих дій, які вимагають знань із педагогіки, психології, математики, історії, мистецтвознавства. Це, свого роду, сценарій бесіди із респондентом.

Основу структури анкети становить система об'єднаних єдиним дослідницьким задумом питань та можливих відповідей, метою яких є вияв кількісно-якісних характеристик об'єкта та предмета аналізу. Щоб анкета могла успішно та ефективно виконати своє призначення, необхідно знати та дотримуватися ряду правил та принципів її конструювання, знати особливості тих питань, з яких вона складається.

Перш за все, будь-яке питання в анкеті повинно бути однаково зрозумілим для різних вікових груп респондентів.

Практична робота з даної теми полягає у складанні анкет для вихованців гуртків декоративно – ужиткового напрямку позашкільного закладу. Для цього завдання розподіляємо керівників гуртків на три творчі групи, кожна з яких отримує завдання на основі методик А. Березіна, Р. Берези, В. Борисова, П. Щербаня, розробити власну методику оцінювання рівня сформованості етнокультурної компетентності учнів. Кожна творча група складає анкети для окремої вікової категорії дітей (молодша, середня і вища).

6. Методи етнокультурного виховання учнів (8 год.)

Теоретична частина. Класифікація методів виховання. Поняттям методу проєктів, етапи і методика проведення. Презентація «Впровадження методу проєктів». Дослідницько – експериментальний метод роботи. Презентація «Вимоги до оформлення дослідницько – експериментальних робіт».

Практична частина. Розробка фрагменту заняття «Декоративно-ужиткове мистецтво та етнокультурне виховання». Підбір тем і розробка проєктів для вихованців гуртків. Робота над проєктом для учнів «Відкрий для себе Україну»: тестові завдання з історії козацтва, звичаїв, побуту; складання ігрових завдань з народних ремесел, враховуючи регіон Наддніпрянщини (гончарства, вишивки, лозоплетіння, витинанки, петриківки); підбір фольклору даного регіону і оформлення презентації.

Методичні рекомендації

Ознайомлюємо педагогів з поняттям методу проєктів, етапами і методикою проведення, використовуючи розроблену презентацію з даної теми. Надаємо наглядний приклад проєктів розроблених вихованцями закладу «Етнос – культура вічності», розроблений дітьми районного парламенту дітей і юнацтва, «Опаленні війною» - учнів гуртка «Юні музеєзнавці». Ретельно за етапами детально розбираємо на прикладах роботу за методом проєктів. Пропонуємо керівникам гуртків підібрати теми і розробити проєкт для вихованців своїх гуртків. Заповнюється бланк поетапного розроблення проєкту, де чітко визначається навчальні цілі та очікуванні результати, план і форми оцінювання, діяльність педагога та учнів, диференціація навчання.

На наступному занятті запропонуємо педагогами взяти участь у роботі над проєктом «Відкрий для себе Україну». Проєкт розраховано на

вихованців центру і спрямований на розширення знань учнів про Україну, збагачення уявлень минуле свого регіону (у нашому випадку Наддніпрянщина), формуванню національної свідомості. Поділяємо керівників гуртків на творчі групи за допомогою гри «Збери листівку». Повідомляємо, що кожна група це експерти у різних галузях мистецтва: перша група – історики; друга група – мистецтвознавці; третя група – журналісти. Історики оброблюють інформацію, користуючись підручниками. Інтернет ресурсами і складають презентацію та розроблюють тестові завдання для вихованців з історії козацтва, звичаїв, побуту. Мистецтвознавці працюють над складанням ігрових завдань з народних ремесел, враховуючи регіон Наддніпрянщини (гончарства, вишивки, лозоплетіння, витинанки, петриківки). Журналісти здійснюють підборку фольклору даного регіону і оформлюють отриману інформацію у вигляді презентації. По закінченню роботи проводиться творчий захист групового завдання. Таким чином ми розробили три зупинки конкурсної програми «Відкрий для себе Україну» для вихованців закладу.

У нашому закладі з 2005 року працює Мала академія народних мистецтв, в рамках якої діти досліджують, пишуть, виготовляють і захищають свої роботи. З метою удосконалення оформлення дослідницьких робіт, спонукання до нових досліджень, розробок, виготовлення робіт за різними техніками і їх поєднання, проводиться робота з педагогами. На заняттях розглядаємо нормативну базу МАНМ, вислуховуємо і обговорюємо пропозиції, щодо поліпшення роботи, відокремлюємо і аналізуємо труднощі, недоліки, з'ясовуємо шляхи їх виникнення і подолання. Заняття проходить у формі дискусії з елементами лекції, яка супроводжується показом презентації

7. Форми етнокультурного виховання учнів в позашкільних навчальних закладах (2 год.)

Теоретична частина. Класифікація форм виховання. Структура, особливості і алгоритм проведення занять у формі: лекцій, круглих столів, майстер–класів, дискусій, пресконференцій.

Практична частина. Організація діяльності на заняттях декоративно-ужиткового мистецтва.

Методичні рекомендації

До заняття з даної теми готуємось заздалегідь, поділяємо керівників гуртків на малі групи по 2 – 3 чоловіка і надаємо кожній групі творче завдання і пропонуємо список джерел інформації. Завдання:

- заняття – лекції;
- заняття – проблемні ситуації;
- заняття – дискусії;
- заняття – круглий стіл;
- заняття – прес – конференція;
- майстер – клас; відкритий урок.

Алгоритм виконання творчого завдання:

1. Підготувати рекламну презентацію заняття, звернувши увагу на:

- доцільність заняття;
- різноманітні форми заняття;
- структура заняття;
- умови, які сприяють вдалому проведенню заняття;

2. Провести фрагмент заняття.

8. Особливості планування роботи з урахуванням наскрізної програми з етнокультурного виховання закладу (2 год.)

Теоретична частина. Наскрізна програма етнокультурного виховання учнів у позашкільному навчальному закладі – особливості, структура, тематика. Умови роботи за даною програмою.

Практична частина. Планування роботи гуртків на основі наскрізної програми етнокультурного виховання. Генерація ідей впровадження наскрізної програми у різних напрямках роботи Центру.

Методичні рекомендації

Наскрізні програми з'являються тоді, коли необхідно ввести і реалізувати спільну мету через кілька програм. Головне завдання такої програми - порівняти матеріал за напрямками, що входять у наскрізну програму, з урахуванням вікових особливостей дітей, їх числа в групах, оцінки фізичного стану. Так, як наш позашкільний заклад входить до всеукраїнського експерименту з етнокультурного виховання учнів, нами розроблена наскрізна програма. Дана програма передбачає введення у кожний напрямок роботи елементів етнокультури пов'язаних з нашим регіоном проживання, беручи за основу наскрізну програму керівники гуртків планують свою роботу, складають програми з своїх напрямів мистецтва. При розгляді теми доречно поетапно, конкретно на прикладі одного з гуртків декоративно – ужиткового напряму продемонструвати накладання наскрізної програми на робочу програму керівника гуртка. За допомогою метода «мозкової атаки» серед педагогів генерувати ідеї по впровадженні

наскрізної програми у різних напрямках роботи Центру. Практична частина вивчення теми передбачає розробку плану роботи гуртка на рік педагогом з урахуванням навчальних тем наскрізної програми.

9. Форми роботи з батьками з етнокультурного виховання у сучасному житті (4 год.)

Теоретична частина. Традиційні форми роботи і використання їх у етнокультурному вихованні: відкриті заняття у гуртках декоративно - ужиткового мистецтва, виставки робіт для батьків, робота з батьківським активом, батьківські збори, консультації, день відкритих дверей. Презентація «Нетрадиційних форм роботи у етнокультурному вихованні»: наочні – розповсюдження матеріалів з здійснення етнокультурного виховання у сімейному колі: інформація про родинні традиції нашого регіону, обряди, викладання на сторінках у соцмережі на сайті КПНЗ «ЦДТЮТ» порад батькам, результати виставок, конкурсів, методичні рекомендації з проведення майстер – класів з декоративно – ужиткового мистецтва в домашніх умовах; організація і проведення у Центрі суспільних масових свят та майстер – класів разом з батьками; влаштування суспільних виставок і конкурсів родинних робіт; виготовлення за допомогою різних технік декоративно – ужиткового мистецтва дерева родоводу, сімейних оберегів.

Практична частина. Складання плану роботи з батьками на навчальний рік.

Методичні рекомендації

Проводиться у формі лекції – прес – конференції у поєднанні з візуалізацією. Обговорюємо питання традиційних форм роботи і використання їх у етнокультурному вихованні: відкриті заняття у гуртках декоративно – ужиткового мистецтва, виставки робіт для батьків, робота з батьківським активом (за допомогою метода « мозкового штурму» підбираємо теми для роботи), батьківські збори, консультації, день відкритих дверей. Використовуємо презентаційний матеріал для демонстрації застосування нетрадиційних форм роботи у етнокультурному вихованні: наочні – розповсюдження матеріалів з здійснення етнокультурного виховання у сімейному колі: інформація про родинні традиції нашого регіону, обряди, викладання на сторінках у соцмережі на сайті КПНЗ «ЦДТЮТ» поради батькам, результати виставок, конкурсів, методичні рекомендації з проведення майстер – класів з декоративно – ужиткового мистецтва в

домашніх умовах; організація і проведення у Центрі суспільних разом з батьками масових свят (Свята осіннього циклу, Масляна, зустріч весни) та майстер – класів; влаштування суспільних виставок і конкурсів родинних робіт; виготовлення за допомогою різних технік декоративно – ужиткового мистецтва дерева родоводу, сімейних оберегів.

10. Підсумок (2 год.)

Теоретична частина. Підсумки роботи за навчальний рік. Презентація «Творчий колектив Центру дитячої та юнацької творчості».

Практична частина. Анкетування педагогів.

Методичні рекомендації

Радимо під час роботи школи для педагогів робити фотосесії, відеозйомка цікавих елементів занять, творчих завдань, і на основі даних матеріалів на підсумкове заняття створити відеофільм «Творчий колектив Центру дитячої та юнацької творчості». А також пропонуємо педагогам взяти участь в анкетуванні. Обробка відповідей надасть змогу виявити теми, які найбільш сподобались, які були засвоєнні керівниками гуртків, а також теми, які потребують ще більш ретельного вивчення, пропозиції щодо удосконалення роботи Центру з етнокультурного виховання учнів.

Організація роботи МАН комунального позашкільного навчального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» ДМР

Однією з умов підвищення ефективності етнокультурного виховання нами окреслено участь **вихованців у дослідницькій роботі** під керівництвом керівника гуртка і захист своїх дослідницько – експериментальних робіт у МАНМ закладу. Зазначемо, що Мала Академія народних мистецтв працює у Центрі дитячої і юнацької творчості з 2006 року. У 2014 році, з метою удосконалення роботи МАНМ, нами розроблено нове положення МАНМ, вимоги, щодо написання, оформлення та представлення учнівських науково – дослідницьких робіт. Роботу у МАНМ організовано наступним чином: на початку навчального року вихованці закладу разом з керівником гуртка визначаються з темою науково – дослідницької роботи, на урочистому відкритті, що відбувається у Центрі дитячої та юнацької творчості кандидати у дійсні члени МАНМ презентують свої портфоліо, до змісту яких входить: інформаційні данні про канди-

дата, тема науково – дослідницької роботи, власна думка про обрану тему, інформаційні дані про конкурси, виставки, майстер – класи, заходи, представлення робіт, їх назва та місце, починаючи з моменту навчання у КПНЗ «ЦДТЮТ» ДМР, фото звіт. Мала Академія народних мистецтв передбачає навчання вихованців згідно з індивідуальним планом на індивідуальних заняттях, як правило 2 – 3 учні, відповідно до Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах і складається з чотирьох етапів:

Перший етап

- підготовка до виконання науково-дослідницької роботи;
- вибір теми науково-дослідницької роботи;
- формулювання назви роботи;
- осмислення проблеми дослідження;
- визначення мети і завдання роботи;
- виділення об'єкта та предмета дослідження;
- вибір методів наукового дослідження;
- складання програми та плану роботи.

Другий етап – виконання науково-дослідницької роботи:

а) теоретична частина:

- добір фактичного наукового матеріалу з теми дослідження;
- складання бібліографії;
- аналіз одержаного наукового матеріалу;
- прийняття рішення щодо теми дослідження;

б) практична частина:

- проведення досліду (експерименту), розробка конструкції;
- обробка та оцінка результатів роботи;
- прийняття рішення та надання рекомендацій за результатами роботи;

Третій етап – написання та оформлення рукопису роботи, тексту доповіді та тез;

- оформлення ілюстративного матеріалу;
- підготовка та налагодження макетів, моделей, приладів тощо до демонстрації.

Четвертий етап

– захист науково-дослідницької роботи:

- заочне оцінювання науково-дослідницьких робіт;
- оцінювання навчальних досягнень з базової дисципліни;
- захист науково-дослідницької роботи.

Так як Центр являється експериментальним закладом Всеукраїнського рівня, тож більшість робіт представлених на захисті спрямовані на

етнокультурні, етнографічні теми. До написання та захисту науково – дослідницьких робіт залучились і учні гуртків соціально – реабілітаційного і гуманітарного напрямків. До захисту представлені роботи на теми: «Вплив дитячих організацій України на формування етнічної культури молоді», «Український етнос в умовах золотоординського поневолення», «Українська народна вишивка: минуле та сьогодення», «Вирізнення українського народу із давньоруської етнополітичної спільноти», «Історичні етнопоніми і етноніми українського народу в територіальному розділі сучасних політичних діячів», «Етнографічні групи та історико – етнографічні зони.»

Вихованці гуртків декоративно-ужиткового спрямування разом з теоретичною частиною дослідницької роботи захищають і свої творчі роботи виконані у різних техніках, у поєднанні декількох технік чи нетрадиційні вироби декоративно – ужиткового мистецтва, як наприклад картина з паперу у техніці петриківського розпису. Змістовними являються роботи на теми: «Етнографічні особливості української народної вишивки на прикладі оздоблення ляльки – мотанки та обрядового рушника», «Петриківський розпис і сучасність», «Особливості писанкового розпису на Україні. Солярні знаки в писанкарстві», «Традиційна українська скульптурка. Декоративні елементи скульптурки в традиційному посуді. Стилізований посуд».

До дослідницько – експериментальної діяльності залучені і педагоги позашкільного навчального закладу. Теми найкращих робіт: «Традиції та сучасність народного гончарного мистецтва України, його вплив на виховання інноваційної особистості», «Відновлення та реконструювання старовинних обрядових рушників Катеринославщини», «Історія Петриківського розпису в колекції Дніпропетровського історичного музею», «Традиції та сучасність в українській народній витинанці».

Оцінювання науково – дослідницьких робіт відбувається за критеріями:

- актуальність обраної теми у сучасному контексті розвитку етнокультури;
- глибина розкриття обраної теми;
- практичне застосування;
- перспектива розглянутої теми;
- оформлення роботи, застосування ІКТ.